

Kirkko yhteiskuntarauhan takaajana

Venäjän ortodoksisen kirkon jumalanpilkkakannanotto 2011 ja Venäjän politiikka Putinin aikana presidenttinä toisesta kaudesta 2004 lähtien

Elina Iskala
Käytännöllisen teologian maisterintutkielma
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution -
Tekijä – Författare Elina Iskala		
Työn nimi – Arbetets titel Kirkko yhteiskuntarauhan takaajana – Venäjän ortodoksisen kirkon jumalanpilkkakannanotto 2011 ja Venäjän politiikka Putinin aikana presidenttinä toisesta kaudesta 2004 lähtien		
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia		
Työn laji – Arbetets art Maisterintutkielma	Aika – Datum Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 70
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielmani aiheena on Venäjän valtion ja ortodoksisen kirkon väliset suhteet. Tutkin niiden kehitystä Putinin aikana presidenttinä vuonna 2004 alkaneesta toisesta kaudesta lähtien. Näkökulmanani sekä aineistonani on Venäjän ortodoksisen kirkon kannanotto jumalanpilkkiaan ja kirkon herjaan, joka on julkaistu vuonna 2011 kirkon ulkoasiansuhteiden verkkosivuilla.</p> <p>Analysoin aineistoa temaattisen sisällönanalyysin keinoin ja nostin kannanotosta seitsemän teemaa, jotka liittyvät valtion sisä- ja ulkopoliittisiin muutoksiin ja tavoitteisiin. Jaoin teemat kahteen ryhmään. Arvoyhtenäisyyttä vahvistavat teemat tukevat Venäjän pyrkimystä saada vaikutusvaltaa <i>Russki mir</i> periaatteen mukaisesti. Yhteiskunnallista sekä yleismaailmallista järjestystä edistävät teemat liittyvät niin Venäjän ulkopoliittiseen missioon ja rooliin maailmassa kuin rauhan säilyttämiseen omassa yhteiskunnassa.</p> <p>Presidentti Vladimir Putinin aikana Venäjän valtion ja ortodoksisen kirkon väliset suhteet ovat tiivistyneet. Uskonnollinen retoriikka on tullut yhä vahvemmin esille poliittisessa viestinnässä sekä poliitikkojen puheissa. Ortodoksinen kirkko on kasvattanut vaikutusvaltaansa Neuvostoliiton romahtamisesta lähtien ja valtio on ollut tiiviisti mukana kirkon uudelleenrakentamisprosessissa tarjoten sille taloudellista tukea sekä lainsäädännöllisesti etuoikeutetun aseman yhteiskunnassa. Vastapalveluksena kirkko on antanut valtiolle tukensa, jota Putin on hyödyntänyt taitavasti Venäjän vaikutusvallan kasvattamiseksi maailmalla.</p> <p>Ulkopolitiikan ideologinen käänne ajoittuu Putinin kolmannen presidenttikauden alkuun. Moskovan protestit 2011–2012 osoittivat hänen vanhan hallintonsa epäsuosiotaan. Uuden kauden Putin valjasti käyttöönsä konservatiiviset kristilliset arvot, joita Venäjä edistää myös kansainvälisesti. Hänen tavoitteenaan on luoda näillä perinteisillä hengellis-moraalisilla arvoilla sekä yhtenäisyyttä venäläisessä yhteiskunnassa että vahvistaa moraalisuvereniteettia ja vaikutusvaltaa maailmalla. Pussy Riot -yhtyeen oikeudenkäynnit sekä Krimin valtaus olivat maailmalle ilmentymiä Venäjän uudesta ideologisesta käänteestä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Venäjä, Venäjän ortodoksinen kirkko, jumalanpilkkia, Venäjän politiikka		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Venäjää rakentamassa.....	2
1.2 Russkaja idea	5
1.3 Uusi maailma, uusi identiteetti	6
2. Putinin Venäjä	8
2.1 Ulkopoliitiikan ideologinen käänne: nykyaikainen messiaanisuus	12
2.2 Ortodoksisen kirkon tehtävä ja asema Putinin aikana	14
2.3 Kirkon ja valtion taisto moraalin puolesta.....	17
2.4 Hengelliset arvot turvallisuuspoliittisena kysymyksenä.....	20
2.5 Perinteisten arvojen edistäminen kansainvälisesti.....	23
3. Tutkimustehtävä ja aineisto.....	25
3.1 Tutkimustehtävä	25
3.2 Aineisto.....	27
3.3 Tutkimusmenetelmä	29
4. Arvoiltaan yhtenäinen Venäjä länttä vastaan	32
5. Kirkko takaa yhteiskuntarauhan	45
6. Venäläisten arvot murenevat	61
7. Johtopäätökset	67
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	71
Lähteet	71
Kirjallisuus.....	72

1. Johdanto

Venäjän 2000-luvulla muuttunut sisäpolitiikka näkyy Venäjän ortodoksisen kirkon yhä näkyvämmässä roolissa yhteiskunnassa sekä uskonnollisen retoriikan lisääntymisessä poliittisessa viestinnässä. Neuvostoaikana alistettu kirkko kohotti statustaan ja valtio myönsi sille huomattavia etuoikeuksia muihin uskontokuntiin nähden, ja yhteistyö on yhä kiihtynyt ja tiivistynyt presidentti Vladimir Putinin aikana. Vastapalveluksena kirkko on antanut valtiolle tukensa Putinin poliittiseen projektiin, joka on hänen kolmannesta kaudestaan eteenpäin ollut myös ulkopoliittinen. Hänen tavoitteenaan on luoda yhtenäinen ja suvereeni Venäjä lännen ”hengellisen uhan” vastapainoksi konservatiivisten kristillisten arvojen edistämisen kautta. Ortodoksisen kirkon palaaminen Kremlin vierelle on osa historiallista jatkumoa, jossa korostetaan venäläisten korkeaa ortodoksista moraalia slavofiiliseen tapaan sekä kirkon ja valtion läheistä yhteistyötä Bysantin perinnön mukaan.

Tutkielmani käsittelee Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon suhteita Putinin aikana hänen toisesta kaudestaan vuodesta 2004 lähtien. Tutkimusmetodinani on temaattinen sisällönanalyysi, jonka avulla nostin aineistosta seitsemän teemaa, jotka tukevat tutkimustehtävääni. Pääaineistonani on vuonna 2011 Venäjän ortodoksisen kirkon ulkoasiainsuhteiden virallisilla verkkosivuilla julkaistu kannanotto julkisesta jumalanpilkasta ja kirkon herjasta. Sen lisäksi hyödynsin muun muassa Venäjän vuoden 2016 ulkopoliitiikan konseptia sekä kansallisen turvallisuuden strategiaa vuodelta 2015, jotka tukevat tutkimustuloksiani.

Kannanotto on osa 2000-luvun puolivälissä kiihtynyttä jatkumoa Putinin yhtenäistämispoliitikassa, jossa kirkko on tukena tarjoten sille ideologisen perustan ortodoksisuudesta. Yhtenäistäminen vähentää yhteiskunnan polarisoitumista, joka aiheuttaa yhteiskuntajärjestyksen häiriöitä. Putinin kolmannen kauden ulkopoliitiikan käänne valjasti aikaisemmin vain sisäpoliittisesti sovelletut perinteiset hengellis-moraaliset arvot maailmanlaajuiseen kampanjaan niiden edistämiseksi. Muutokset Venäjän käyttäytymisessä ovat kiinnostavia ja ulkomaailmalle suunnattu jumalanpilkkadokumentti on niistä osoitus. Kannanotto on julkaistu venäjän lisäksi myös englanniksi, joten se on osoitettu myös kansainväliselle yleisölle. Olen itse kääntänyt englannista aineiston suomennetut lainaukset.

Esittelen tutkielmassani ensin venäläisen identiteetin ja ”Venäjän idean” juuria sekä niiden kehitystä. Toisessa luvussa käsittelen Putinin aikaista Venäjää kuvaillen tiiviisti hänen yhdistämispoliittikaansa. Alaluvuissa tuon esille Putinin ulkopoliitiikan ideologisen käänteen ja siihen liittyvät seikat sekä kirkon aseman yhteiskunnassa. Kolmas luku on osoitettu

tutkimustehtävän, aineiston sekä tutkimusmetodin esittelylle. Neljännessä ja viidennessä luvussa käsittelen aineistosta nostamani teemat, jotka olen ryhmitellyt kahteen kategoriaan: arvoyhtenäisyyteen tähtääviin sekä järjestystä ylläpitäviin teemoihin. Analysoin teemoja Venäjän poliittis-yhteiskunnallisessa viitekehyksessä liittäen tutkimustulokseni aikaisempaan tutkimukseen. Viimeisessä tutkimusluvussa pohdin kannanoton julkaisun taustalla olevia motiiveja heijastellen niitä aikaisempaan venäläisten arvotutkimukseen ja problematisoin kannanoton luomaa yhtenäistä kuvaa venäläisten uskonnollisuudesta.

Venäjän tapauksessa ortodoksisen kristinuskon katsotaan olevan tärkein lähde perinteisille arvoille ja normeille. Putin on kolmannen kautensa alusta lähtien käyttänyt taitavasti kirkon kanssa tehtyä liittoa välineenä lujittaakseen sen uskollisuuden ja hyödyntääkseen sen yhteiskunnallista vaikutusvaltaa maan ensisijaisena moraalisenä auktoriteettina. Venäjän pyrkiessä kasvattamaan vaikutusvaltaansa maailmalla se on muodostanut perinteisten arvojen edistämisestä kysymyksen moraalisuvereniteetista. Sekä kirkko että valtio korostavat historiallisen Kiovan Rusin moraalista ja kulttuurillista ylivoimaisuutta eurooppalaisiin nähden. Ortodoksinen maallikkojärjestö on kehittänyt idean venäläisyydestä, jossa kansainvälisen tasa-arvon periaatteen katsotaan olevan peräisin monikansalliselta Venäjältä, taaten sille moninapaisen maailman sekä perinteisten arvojen ylläpitäjän roolin.¹

1.1 Venäjää rakentamassa

Vuonna 1988 Neuvostoliitossa juhlittiin mahtipontisesti tuhat vuotta kuluneeksi siitä, kun itäinen slaavikansa kääntyi kristinuskoon Kiovan prinssi Vladimirin johdolla. Juhlallisuudet olivat harvinainen etuoikeus sosialistisessa ja ateistisessa Neuvostoliitossa; kamerat kuvasivat televisioon ristikulkuetta, iloitsevia munkkeja, pappeja pirskottelemassa pyhää vettä sekä uskovia kristittyjä, jotka rukoilivat ja kumartelivat. Juhlan mahdollisti 1980-luvun puolivälissä alkanut lieventynyt valtion kontrolli, johon kuuluivat muun muassa uudelleenrakentamiseen tähdännyt *perestroika* sekä hallinnon läpinäkyvyyttä lisännyt *glasnost*. Julkinen uskonnonharjoitus oli nimittäin Neuvostoliitossa laitonta vuoden 1991 uskonvapauslakiin saakka. Kristillinen tuhatvuotisjuhla kiinnitti myös lännen kiinnostuksen. Yhdysvaltain presidentti Ronald Reagan vaimoineen vieraili Danilovin luostarissa Moskovon pohjoispuolella osoittaakseen tukensa Neuvostoliiton uudelle kehityssuunnalle.²

---

¹ Wilkinson 2014, 369, 374; Curanović 2019, 263; Agadjanian 2017, 49.

² Garrard & Garrard 2008, 44–45, 73–74.

Vuoden 988 Kiovan Rus -kansan kääntymyksestä käytetään Venäjällä nimitystä ”Rus-kansan kaste” (*Kreštšenie Rusi*). Kiovan Rusin maat kattoivat vuosina 800–1230 Itä-Euroopassa Volgan, Dnieperin, Dvinan ja Lovath-Volkon jokien rajaaman alueen. Valtakunta menestyi ja laajeni nopeasti. Kristinuskoon kääntymisen jälkeen pääkaupungista Kiovasta rakennettiin kristillinen, poliittinen, kaupallinen ja kulttuurinen keskus, joka toi kaupunkiin bysanttilaisia taiteilijoita ja käsityöläisiä. Bysantin vaikutus ulottui myös arkkitehtuuriin ja kaupankäyntiin, sillä Kiovaan tuotiin Bysantista muun muassa marmoria, ikoneita, kaakeleita sekä viiniä ja öljyä. Kirkko tarjosi Kiovan Rusin moninaiselle heimoista koostuneelle kansalle yhtenäisen identiteetin ja ortodoksisen kristinuskon avulla alueesta rakentui menestyksekkäs ja kulttuurillisesti merkittävä valtio.³

Nikolai Petro kuvaa artikkelissaan (2015) erinomaisesti Venäjän valtion ja ortodoksisen kirkon suhteita sekä identiteettiä. Hänen mukaansa Venäjän ortodoksisen kirkon esittämä näkemys yhdistää Kiovan Rus -kansan alueita henkisellä yhteydellä maiden rajojen yli. Ortodoksikristittyjen yhteisön eläminen uskon, perinteiden ja tapojen yhtenäisyydessä tunnetaan termillä *Russki mir* eli venäläinen maailma⁴. Ajatus heijastuu sekä Venäjän valtion ulkopoliittikan että ortodoksisen kirkon käyttämään retoriikkaan. Kirkon käyttämä *russki*-termi ei viittaa maantieteelliseen tai etniseen konseptiin, vaan henkiseen identiteettiin, joka viittaa itäisen slaavikansan sivilisaation kehtoon – Kiovan Rusiin. Rus-kansan kristillinen identiteetti vahvistettiin jo 900-luvun lopulla ja kansoista yhdistettiin itäisten slaavikansojen sivilisaatio, jonka tehtäväksi annettiin Petron artikkelin mukaan perustaa Pyhä Rus. Tämä visio selvisi mongolivallasta aina neuvostovainojen läpi ja on yhä voimissaan nykypäivän Venäjällä. Aatteen ytimenä ovat Venäjä, Ukraina, Valko-Venäjä, tai mikä tahansa kansa, joka jakaa ortodoksisen uskon, riippuvuuden venäjän kieleen, yhteisen historiallisen muistin sekä sosiaalisen kehityksen.⁵

Venäläinen intelligentsija oli 1800-luvun lopulla omistautunut yhteiskunnallis-poliittisille ongelmille ja moni heistä sai vaikutteita aikansa positivismiin perustuvista yhteiskunnallisista teorioista, täten hyläten heidän uskonnollisen perintönsä jopa militantin ateismin vuoksi. Vuoden 1905 perustuslaillisen uudistuksen jälkeen eräät merkittävät marxilaiset ajattelijat etsivät uusia ratkaisuja maansa yhteiskunnallisille ongelmille positivismiin sijaan kristinuskoon perustuvasta kulttuurista ja filosofiasta. Nämä

---

³ Martin 2002, 2–8.

⁴ Venäjänkielinen termi *mir* voi tarkoittaa sekä maailmaa että rauhaa. Useissa englanninkielisissä tutkimuksissa termi on käännetty venäläiseksi maailmaksi (esim. Petro 2015), mutta suomenkielisissä artikkeleissa tapaa molempia käännöksiä (esim. Penttilä 2019).

⁵ Petro 2015, 5–6.

uskonnonfilosofeina tunnetuksi tulleet edustivat venäläisen intelligentsijan yhteiskunnallisen asennoitumisen muutosta. He hylkäsivät marxismin sekä positivismin ja peräänkuuluttivat kristinuskon paluuta sekä nimenomaan ortodoksisen kristinuskon vahvaa sidettä valtioon. He myös korostivat isänmaallisuuden sekä poliittisen aktiivisuuden vahvaa sidettä kristilliseen identiteettiin. Kehityskulun pysäytti lokakuun vallankumous vuonna 1917, mutta aate eli ja kehittyi diasporassa. Neuvostoaajan lopulla sama uskonnollis-filosofinen aate sai suosiotaan takaisin. Se nähtiin historiallisena sekä filosofisena vaihtoehtona sosialismille sekä viimeisimpänä aitona venäläisenä nationalistisena lähestymistapana politiikkaan. Petron mukaan moni neuvostoaikainen teoreetikko 1990-luvulla väitti, että kyseisen uskonnollis-filosofisen ideologian elvyttäminen on elimellistä maan palaamisessa normaalille historialliselle kehitykselle.⁶

Venäläisille uskonnonfilosofeille, kuten Anton Kartaševille, Pyhä Rus -termi oli todiste hyvin läheisestä siteestä kristinuskon ja kansallisen itsetietoisuuden välillä. Ajatus toistui usein teemana 1900-luvun uskonnollisten ajattelijoiden teksteissä kansan äänenä. Petron artikkelissa (1990) Kartaševin mukaan Venäjää ei voida perustaa uudelleen ja rakentaa sille vieraan suunnitelman mukaan, viitaten Venäjän kommunistiseen valtaan. Pyhän Venäjän luominen on maailmanlaajuisesti tärkeä pyhä tehtävä. Sen tulee nousta ortodoksisesta kristinuskosta ja realistisesta ymmärryksestä siitä, mitä keinoja siihen käytetään. Pyhälle Venäjälle on tilansa myös nykyaikaisessa sekulaarissa maailmassa, kunhan toteutus ei ole vain yritys säilyttää menneisyyttä. Näkemys on jopa teokraattinen, sillä kirkko on yhteiskunnassa hengellinen opas rakentaessaan Kristuksen kuningaskuntaa maan päälle. Koska valtio pyrkii saavuttamaan materiaalisen hyvinvoinnin ja kirkko hengellisen pelastuksen, kirkon tulee ohjata valtiota näkemään ihmiskunnan korkeimman määränpään. Tätä työnjakoa kutsutaan ortodoksisessa perinteessä valtion ja kirkon sinfoniaksi.⁷

Sinfonia on bysanttilainen perinne ortodoksisissa maissa, jossa valtio ja kirkko jakavat hallitsevan vallan ja toimivat tiiviissä yhteistyössä. Niin ikään bysanttilaisen perinteen mukaan ortodoksisissa maissa, kuten Serbiassa ja Venäjällä, kesaropapistinen ajattelu on määritellyt kirkon ja valtion suhteita. Toimintamallissa valtio katsoo olevansa hengellisen vallan johtaja ja ottaa uskonnollisten auktoriteettien ohjaukset itselleen. Nämä kaksi bysanttilaista perinnettä muodostavat kuitenkin yhteentörmäyksen, sillä kirkko ei voi olla tasavertainen vallan käyttäjä valtion kanssa ja samalla alisteinen sille. Irina Papkovan mukaan (2011) Venäjän ortodoksisen kirkon suosima uskonnon paikka politiikassa on jäänyt laajasti

---

⁶ Petro 1990, 203–205.

⁷ Petro 1990, 207–210.

tutkijoilta huomioimatta. Tästä seurauksena heillä on ollut taipumus ajatella, että suuri ortodoksinen populaatio tietyssä maassa vaikeuttaa kyseisen alueen demokratian kehitystä, ja että ortodoksisen kirkon poliittinen vaikutus on mitätön, sillä sen ilmeinen suosima suhde valtion kanssa johtaa vapaaehtoiseen alistuneisuuteen valtion holhoukselle vastineeksi etuoikeutetusta yhteiskunnallisesta asemasta.⁸

1.2 *Russkaja idea*

Venäjän idealla (*russkaja idea*) viitataan venäläiseen kulttuuriin ja venäläiseen omaperäiseen ajatteluun sekä perustellaan Venäjän historiallisia valintoja. Etsittäessä vastauksia kommunistisen hallinnon aiheuttamille yhteiskunnallisille ja sosiaalisille ongelmille, on tukeuduttu 1900-luvun alun venäläisten uskonnonfilosofien perintöön. *Perestroikan* jälkeen useat epäviralliset yhteiskunnallis-poliittiset ryhmät ovat julkaisseet kriittisiä kommentaareja sosialistisesta hallinnosta ja kannattaneet palaamista venäläiseen isänmaallisuuteen ja kristillisiin arvoihin.⁹

Russkaja idea on ollut aina käsitteenä vaativa ja monimerkityksellinen. Antti Karppisen mukaan (1999) sen on ensimmäisen kerran ottanut käyttöön kaiketi uskonnonfilosofi Vladimir Solovjov vuonna 1888. Hän hahmotteli Venäjän tehtävän kristinuskon kautta korostaen eri kansojen roolia maailman yhteisen organismin jäseninä. Kuten elävän organisminkin eri osat, myös kaikki kansat ovat viime kädessä yhtä. Jokaisella on omat erityispiirteensä, kielensä ja kulttuurinsa. Karppisen mukaan Solovjov kieltää kaiken kansallisen itsekorostuksen, ylemmydentunteen sekä kansallisiin arvostelmiin liittyvän vihamielisyyden. Hän nostaa Venäjän historiasta kaksi tärkeää hahmoa, jotka ovat elävöittäneet maata sekä kieltänyt näkemästä sitä jäykistyneiden kansallisten käsitteiden kautta. Ensimmäinen heistä on ruhtinas Vladimir, joka toi Venäjälle kristinuskon 900-luvulla, ja toisena Pietari Suuri (1672–1725), joka toi Venäjälle eurooppalaisia arvoja, kulttuuria ja tiedettä, samalla kun maassa mylläsi kiista vanhauskoisten ja kirkon uudistajien kesken.¹⁰

Solovjovin merkitys on ollut Karppisen mukaan myöhemmille venäläisille ajattelijoiden hyvin suuri. Hänen mukaansa korkein arvo, johon Venäjä ja slaavilainen maailma voivat pyrkiä, on kaiken partikularismin kieltäminen. Venäjän tehtävänä on todistaa maailmalle, ettei totuus löydy sen enempää lännen saarnaamasta individualismista, kuin itäiselle, islamilaiselle maailmalle tyypillisestä ankarasta yhtenäisyyden perinteestäkään. Solovjov kutsuu slaavilaisen maailman, ja etenkin Venäjän, muodostamaan kolmannen voiman, joka loisi

---

⁸ Papkova 2011, 7.

⁹ Karppinen 1999, 17; Petro 1990, 224–225.

¹⁰ Karppinen 1999, 17–19.

myönteisen synteesin näistä kahdesta, yksinään vajaasta, voimasta. Myöhemmin myös kirjailija Fjodor Dostojevski julisti todellisen venäläisyyden tarkoittavan nimenomaan pyrkimystä löytää lopullinen sopu eurooppalaisiin ristiriitoihin sekä sulkea venäläiseen sieluunsa veljellisen rakkauden hengessä kaikki kansakunnat kristillisen evankeliumin mukaisesti.¹¹

Venäjän rooli kolmantena voimana on korostunut heidän kansallisessa identiteetissään. Heidän kokemuksensa itsestään ei aasialaisina eikä niinkään eurooppalaisinakaan kiteyttää venäläisen identiteettiongelman dikotomian ja kansallisen mentaliteetin ristiriitaisuuden lähtökohdat. Yhtäältä kansanluonteen itäistä komponenttia ovat luoneet bysanttilaisuus ja mongolilais-tataarilaisuus, ja toisaalta läntinen komponentti on muodostunut eurooppalais-amerikkalaisesta vaikutuksesta. Kahden viime vuosisadan aikana Venäjä on kunnioituksensa saavuttamiseksi tehnyt yhteistyötä sen eurooppalaisten naapureidensa kanssa, kun he ovat tunnustaneet Venäjän osaksi länttä ja puolustautuneet, kun länsi on jättänyt heidät ulkopuolelle ja vastanneet kiivaasti, kun ne ovat olleet avoimen vihamielisiä Venäjän kunniaa kohtaan. Kyseisenlainen dikotominen omaperäinen venäläinen ajatustapa alkoi kukoistaa jo ennen Solovjovia ja Dostojevskia. Kahta rinnakkaista ajatustraditiota edustivat 1830–1850 - luvuilla *zapadnikit* (*zapad*=länsi) ja slavofiilit.¹²

Solovjov kuvasi Karppisen mukaan ihmisyhteisöjä elävän organismin kaltaisena yhteisönä, joka toimii parhaiten, kun jokaisen välillä on elävä yhteys eikä kenenkään vapautta olla oma itsensä rajoiteta. Slavofiilien keskuudessa samanlainen ajatus oli tuottanut jo ennen Solovjovia merkityksen käsitteelle *sobornost* (*sobor*=kirkko, kokous, tai kirkolliskokous), joka oli heidän ajattelunsa kulmakiviä. Slavofiileille *sobornost* käsitteen ytimessä on käsitys persoonallisuuden ja individualismin eroista. He ajattelivat, että lakien ja säädösten säätelemä länsimainen rationaalinen yhteiskunta on individualisoituneiden sekä toisistaan vieraantuneiden ihmisten yhteiskunta, jossa kylmä lakiajattelu korvaa aidot persoonalliset suhteet. Venäläisessä teologiassa se käsitetään kokonaisvaltaisena sovinnollisena yhteisönä, jossa vallitsee tasapaino vapauden ja auktoriteetin välillä aidolla ortodoksisella tavalla.¹³

1.3 Uusi maailma, uusi identiteetti

Ortodoksisuus on vaikuttanut Venäjän historiaan, kulttuuriin, sielunmaisemaan sekä elämään enemmän kuin mikään muu ideologia, uskonto tai aate. Sen asema Venäjän yhteiskunnassa on heilahdellut useita kertoja laidasta laitaan maan ideologian ja järjestelmien muutosten

---

¹¹ Karppinen 1999, 19.

¹² Seppänen 2015, 119; Petro 2015, 2; Karppinen 1999, 20.

¹³ Karppinen 1999, 21; Turunen 2010, 108.

mukana, samalla aiheuttaen yksilön elämässä tutun maailmankuvan äkkinäisiä romahtamisia. Vaikka kirkko oli neuvostoaikana kommunistihallinnon rajoittama, järjestelmä perustui ortodoksisuuden ideologialle tuhoten sen, mutta samalla nojaten siihen. Kuten pakanalliset uskonnolliset riitit korvattiin aikoinaan ortodoksisilla, neuvostokommunismien aikana ortodoksisen uskon korvasi kommunistiset riitit, opit sekä juhlakalenterikin.¹⁴

Neuvostoliiton hajotessa, ortodoksista kirkkoa ei yleisesti pidetty varteenotettavana vallan tavoittelijana. 75 ateistisen vuoden jälkeen oletettiin, että maa siirtyisi kommunismista täysin sekulaariin yhteiskuntaan. Ortodoksisen kirkon ennennäkemättömän uudelleensyntymisen ja kulttuurisen ja yhteiskunnallisen dominanssin palauttamisen jälkeen Venäjällä 1990-luvulla länsimaiset tarkkailijat yllättyivät. Merkittävin hetki oli vuoden 1997 laki, jossa rajoitettiin ulkomaisten lähetyssaarnaajien sekä vapaakristillisten liikkeiden toimintaa Venäjällä ja vahvistettiin Venäjän ortodoksisen kirkon etuoikeutettua asemaa yhteiskunnassa. Valtion ja kirkon sinfoninen suhde ja kesaropapistinen perinne pääsi taas valloilleen, mistä Jeltsinin hautajaisten ympärillä pyörinyt spekulatio kirkon ja valtion välirikosta vuonna 2007 olivat oiva ilmentymä.¹⁵

Samalla Neuvostoliiton hajoaminen oli kansan keskuudessa niin suuri psyykkinen isku, että se synnytti uudenlaisen kansallisen identiteetin. Nykyään venäläiset rakentavat identiteettinsä etnisyytensä, lähipiirinsä, kansalaisuutensa ja asuinpaikkansa mukaan, eikä luottamus valtioon tässä suhteessa ole enää samanlainen kuin entisaikoina. Se ei enää vastaa ihannetta sosiaalisen oikeudenmukaisuuden turvaavasta yhteiskunnassa. Mentaliteetti, moraali ja kulttuuri ihmissuhteissa määrittävät sosiaalisen järjestyksen. Identifioituminen neuvostoaikaisiin kollektiivisiin yhteisöihin on heikentynyt, mutta venäläiset silti pitävät perhettä ja ystäviä sosiaalisena solidaarisuuden pääomana. Vastausta etsitään kuitenkin yhä suhtautumisessa eurooppalaisiin ja amerikkalaisiin, sekä heidän toimintamalleihinsa, osana kansainvälistä yhteisöä. Vaikka yli puolet väestöstä kannattaa maansa pyrkimystä tiivistää suhteitaan Euroopan unioniin ja katsoo Venäjän olevan osa Eurooppaa, perivenäläinen historiaan pohjautuva epäileväisyys kaikkea länsirajan takana olevaa kohtaan näkyy yhä edelleen.¹⁶

---

¹⁴ Turunen 2010, 96–97.

¹⁵ Papkova 2011, 3, 7–8. Boris Jeltsinin hautajaisissa oli paikalla kaikki muut ortodoksisen kirkon korkeat edustajat patriarkka Aleksei II:sta lukuun ottamatta. Venäjän mediassa syntyi spekulatio kirkon ja valtion erosta tai jopa patriarkan kuolemasta. Papkovan mukaan Venäjän mediassa kirkko-valtiosuhteiden analyysissä on niin vahvasti pinttynyt ajatus kirkon ja valtion yhteyden tärkeydestä, että vain patriarkan oma kuolema estäisi häntä osallistumaan presidentin hautajaisiin. Kirkko tiedotti jälkepäin Aleksei II:n olleen Sveitsissä lääkärin tutkimuksissa. (Papkova 2011, 3)

¹⁶ Seppänen 2015, 116–118, 122–123.

Nykyään Venäjällä suuri osa väestöstä on uskonnollista, mutta tutkimusten luvut vaihtelevat jonkin verran. Tarkkoja tilastoja on vaikea saada, sillä ortodoksinen kirkko ei itse pidä kirjaa jäsenmäärästään eikä kyselyiden pitäjätkin ole tutkineet kasteen ottaneiden määrää. Nikolay Mirotkhinin ja Aziza Nurisovan tutkimuksen mukaan (2009) kirkon edustajat sekä heitä kannattavat aktivistit ja poliittiset järjestöt väittävät, että venäläisestä väestöstä jopa 80 % tunnustaisi ortodoksista uskontoa. Levada centerin tuloksissa noin 75–80 % venäläisistä identifioituvat ortodoksiksi. Mirotkhinin ja Nurisovan tutkimuksessa muiden kyselyjen ja tutkimusten mukaan venäläisistä ortodoksiksi identifioituvia olisi vain noin 55–60 %, joka on kirjoittajien mukaan melko todennäköinen osuus. Kyselyissä on kuitenkin käynyt ilmi, että vain harva kirkkoon kuuluva on aktiivinen kirkossakävijä.¹⁷

2. Putinin Venäjä

Vladimir Putinin ensimmäinen presidenttikausi alkoi vuonna 2000 kun hänet valittiin väliaikaisen presidentin paikalta vakituiseen nelivuotiseen virkaan toimiessaan vain vajaan vuoden Boris Jeltsinin pääministerinä. Vain noin kymmenen vuotta aikaisemmin hän oli palannut KGB:n tehtävistä Itä-Saksasta. Putinin suosio kasvoi pääministerinä nopeasti sekä kansan keskuudessa että vastaperustetun, Yhtenäinen Venäjä -puolueen (*Jedinaja Rossiya*) edeltäjän, Yhtenäisyys-puolueen piirissä hänen otettuaan käsiinsä Tšetšenian sodan operoimisen. Putinin nousu valtaan oli nopeaa ja hän pian huomasi Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän haavoittuvaisuudet sekä mitä se tarvitsi kehittyäkseen toimivaksi ja tehokkaaksi valtioksi.¹⁸

Putinin rakentamaa Venäjää on tutkittu ja analysoitu paljon ja siitä löytyy sekä narratiivisia rakennustarinoita että kriittisiä katsauksia. Kaikilla tutkijoilla tuntuu kuitenkin olevan yhteneväinen mielipide Putinin aikeesta: hänen tavoitteenaan oli rakentaa vahva valtio. Valtion rakentaminen nykypäivänä on hyvinkin tietoinen prosessi, verrattuna esimodernin ajan Euroopan valtion muodostamiselle. Vahvaa valtiota rakentaessa jää kysymys minkälaista valtiota on rakentamassa. Muun muassa Brian D. Taylor kirjoittaa kirjassaan (2011) Putinin rakennusstrategian olleen pohjimmiltaan viallinen. Taylor väittää, että valtion virkamiesten (*siloviki*) käyttäytyminen kansaa kohtaan (*state quality*) loi negatiivisen vaikutuksen valtion pystyvyydelle (*state capacity*). Monet Jeltsinin aikaiset ongelmat Venäjällä jäivät hänen mukaansa elämään myös Putinin aikana. Putinin poliittisen järjestelmän viallisuutta esittää myös Richard Sakwa (2008), mutta viallisuudesta huolimatta Putinilla säilyi mahdollisuus

---

¹⁷ Mirotkhin & Nurisova 2009, 289–290; Levada center 2019.

¹⁸ Sakwa 2008, 1–2; Lynch 2011, 29, 58.

uudistaa demokraattista kehitystä. Menneisyyden perintö oli yksi Putinin hallinnon isoimpia hidasteita, mutta suuria ideoita innovaatioille ja muutoksille oli siitä huolimatta ilmassa. Putinin poliittisen järjestelmän vähentynyttä demokratian tunnetta on kutsuttu nimellä ”hallittu demokratia” tai ”kontrolloitu pluralismi”. Venäjän demokraattinen tarina ei Sakwan mukaan kuitenkaan ole vielä ohi, ja vaikka Putin ei jää historiaan demokratian puolestapuhujana, ei hän myöskään esittäydy sen tukahduttajana.¹⁹

Venäjän kehitys on vahvasti kietoutunut ymmärrykseen Putinin henkilökuvasta ja -historiasta. Allen Lynchin mukaan (2011), Putin ei ollut vain satunnainen henkilö, joka pääsi kipuamaan vallan huipulle, kun taas Sakwa argumentoi päinvastaista. Putinin kasvutarina 1970-luvun kommunistisen Neuvostoliiton lapsesta KGB-agentiksi ja valtion päämieheksi on moniulotteinen ja hänen valtaannousunsa heijasteli yhtä viime vuosien epätavallisinta poliittista elämäkertaa. Fiona Hill ja Clifford Gaddy huomauttavat (2012), että hän on usean sekä monitahoisen identiteetin mies. He jakavat sen kuuteen tärkeimpään kategoriaan: *the Statist, the History Man, the Survivalist, the Outsider, the Free Marketer* sekä *the Case Officer*. He tutkivat kirjassaan Putinin rakentaman poliittisen järjestelmän luonnetta, tullen tulokseen, että se on edellä mainittujen kuuden identiteetin looginen tulos. Sakwa taas analysoi Putinin ideologian taustalla olevan dikotominen identiteetti hänen uusneuvostolaisen sekä neuvostonjälkeisen ajatusmaailmansa välillä.²⁰

Putin valittiin johtamaan maata, joka yhä 2000-luvulle saakka kärsi Jeltsinin hallinnon aikaisesta epäonnistuneesta talous- ja yhteiskuntapolitiikasta. Venäjä oli keskellä taloudellista taantumaa korruptoituneen hallituksen ja masentuneen kansan kärsiessä yhteiskunnan erimielisyyksistä ja separatistiliikkeistä, varsinkin Tšetšeniassa. Se kärsi menetetyistä kansainvälisestä suurvallan asemasta ja Putinin johdolla keskitti voimavaroja pelastamaan sen mitä siitä oli jäljellä sekä välttämään tulevia nöyryytyksiä. Putinin ulkopoliittisena tavoitteena oli kehittää nykyaikainen yhteiskunta sekä talousjärjestelmä, joka ei ole ainoastaan pystyvä vaan myös puolueettomasti kansan intressejä palveleva. Hän hylkäsi puheissaan totalitäärisyyden ja korosti demokraattista lakiin perustuvaa liittovaltion mallia.²¹

Putin kuitenkin vahvisti keskusjohtoisen valtion otetta. Hän keskitti poliittisen vallan itsensä ympärille, vieden Venäjän 83 alueen suvereniteetin. Sekä venäläiset että länsimaiset liberaalit tuomitsivat tämän tukahduttamisena, mutta suurin osa venäläisistä pitivät sitä hyvänä asiana. He näkivät alueelliset kuvernöörit korruptoituneempina sekä

---

¹⁹ Taylor 2011, 1–2; Sakwa 2008, x–xi, 37–38, 300.

²⁰ Lynch 2011, x–xi; Hill & Gaddy 2012, 1; Sakwa 2008, 1.

²¹ Lynch 2011, 2; Hill & Gaddy 2012, 34; Taylor 2011, 2.

kriminalisoituneempina feodaalisina vapaaherroina kuin Kremlin vastuulliset johtajat. Hän poisti presidentinhallinnosta yksityisen liiketoiminnan sekä oligarkit ja vaati, että hallituksen intresseissä etusijalle asetetaan suurten, yksityisten yritysten edut. Putin myös muutti Duuman omien mieltymystensä mukaiseksi ja varmisti, että valta jää viime kädessä hallitukselle. Lopuksi hän valjasti käyttöönsä kansallisen median, etenkin television, jotta suurin osa väestöstä kuulisi vain virallisen tulkinnan poliittisesti arkaluontoisista uutisista.²²

Vahvistaakseen auktoriteettiaan presidenttinä, Putinin tuli saada Jeltsinin siunaus. Hän antoi Jeltsinille sekä hänen läheisilleen presidentillisen immuniteetin sekä korkeita pestejä valtionhallinnossa. Hän kokosi ympärilleen entisiä luotettavia kollegoitaan, mukaan lukien Dmitri Medvedevin, sekä säilytti Jeltsinin presidentinhallinnon lähipiirin. Vuoteen 2008 mennessä Putin oli nimittänyt 80 % presidentinhallintonsa avainhenkilöistä ja sama prosenttiosuus aluekuvernööreistä kuului Putinin perustamaan Yhtenäinen Venäjä - puolueeseen. Putinin muutokset kulminoituivat uusien seitsemän liittovaltiopiirin kuvernöörien suorien vaalien loppumiseen. Yli kaksi viidestä hallinnon työntekijöistä oli entisiä tiedustelu-, turvallisuuspalvelun tai armeijan henkilöitä.²³

Liberaalista ulkokuorestaan huolimatta Putinin KGB- ja neuvostotausta vaikutti Sakwan mukaan hänen haluunsa vahvalle valtionkontrollille, josta sai kärsiä ensimmäisten joukosta lehdistönvapaus. Vaikka Putin oli demokratian kannalla, hän koki, että valtion yhtenäisyys oli vielä tärkeämpää. Venäjän eliitin keskuudessa hallitsi 1990-luvun lopussa konsensus järjestyksen palauttamisesta ja yhä olemassa olevasta suurvalta-asemasta, joka huokui myös Putinin puheissa. Ensimmäisinä vuosinaan hän vei läpi useita lakeja koskien hallintoa sekä vero- ja omaisuuslainsäädäntöä, paransi talouskasvua ja rakensi tehokasta vahvaan perustuslakiin perustuvaa vertikaalista presidentinvaltaa. Vallan siirtyessä presidentti Medvedeville vuonna 2008, Putinin kulissidemokratia oli osoittanut tuloksellisuutensa. Venäjä oli hyvässä asemassa kansainvälisesti ja talouskasvu sekä yhteiskunnan vauraus oli vakautunut ennennäkemättömällä tavalla.²⁴

Medvedevillä oli vaikeuksia luoda uutta omaa identiteettiään, joka eroaisi hänen edeltäjästään, sekä seuraajastaan, Putinista. Samalla kun hänen neuvottelunsa lännen kanssa poiki joitain positiivisia tuloksia, hänen katsottiin esittävän ”hyvän poliisin” roolia verrattuna Putinin ”pahaan poliisiin”. Valerie Pacerin mukaan (2016) Medvedevin epäimartelevista

---

²² Lynch 2011, 66.

²³ Lynch 2011, 66–68; Taylor 2011, 3.

²⁴ Sakwa 2008, 300–302; Lynch 2011, 69, 119.

kuvauksista²⁵ huolimatta hänen presidenttikautensa on tärkeä ymmärtääkseen Venäjän myöhempiä kehitystä 2010-luvulla. Tähän tutkielmaan nostan kuitenkin vain muutamia keskeisiä asioita pysyäkseen aiheeni sisällä. Putinin tuli valita luotettavuutensa osoittanut henkilö hänen lähipiiristään seuraajakseen, jonka kanssa hän saattoi muodostaa niin sanotun tandemdemokratian. Medvedev oli siis vallassa täysin Putinin antaman tuen varassa. Putinin ja Medvedevin ulkopoliitikassa on Pacerin mukaan katsottu olevan eri vivahteita, mutta molemmat presidentit kuitenkin kokivat, että Venäjän tulee palauttaa sen suurvalta-aseman, mikä näkyi heidän ulkopoliitikassaan. Medvedev on nähty aidompana liberaalina, kun taas Putin on ottanut suurvallan vakauttajan roolin.²⁶

Vuonna 2011 alkoivat suuret protestit Moskovassa parlamenttivaalien vaalivilppiä vastaan. Protesteja on luonnehdittu neuvostonjälkeisen Venäjän poliittisen historian vedenjakajaksi sekä maamerkiksi. Protestien on muun muassa sanottu tehneen lopun kommunismin jälkeisestä *status quo*sta sekä tuoneen esille venäläisen keskiluokkaisen kansalaisyhteiskunnan. Vaalisykli sai loppunsa maaliskuussa Vladimir Putinin uudelleen valitsemiseen presidentiksi. Patriarkka Kirill antoi tällöin lausuntoja, jotka saatettiin tulkita Putinin paluun tueksi sekä hallituksen vastaisen siviiliprotestin kritisoinniseksi.²⁷

Venäjän kansan yhtäkkisen heräämisen sijaan protestit olivat muhineet kansan riveissä jo kauan, josta todisteena ovat Graeme Robertsonin mukaan (2013) tuhannet protestit jo ennen vuoden 2011 joulukuuta. Vaikka ”jouluun liike” on tärkeä itsessään, se osoittaa muutosta Venäjän yhteiskunnan sisällä, jonka hajottaminen on Kremlille hankala pala. Protestien takana oli kasvava tyytymättömyys Putinin rakentamaa yhteiskuntaa kohtaan, jossa ihmisoikeudet kalpenevat talouskasvun tieltä. Robertson osoittaa artikkelissaan, että venäläisten protestien aiheet ovat muuttuneet 1990-luvun jälkeen. Kun aikaisemmin kansan huolenaiheena olivat yli puolissa tapauksista (72 %) maksamattomat palkat tai muu materiaalsen omaisuuden vaatiminen, vuosina 2007–2011 protestoitiin resurssien jakautumisesta, kansalaisoikeuksien puolesta sekä politiikan muutoksia vastaan. Vaalivilppi oli viimeinen niitti puhkaisemaan kuplan, joka oli kasvanut vuosien mittaan ympäristön tuhoamisen, tavallisten ihmisten pettämisen ja korkean tason toimittajien ja taiteilijoiden tukahduttamisen protestien myötä, sillä se nähtiin nyt suuremmassa tyytymättömyyden kontekstissa.²⁸

---

²⁵ Kuten hänen vertaamistansa Robiniin Putinin ollessa Batman. (Pacer 2016, 1.)

²⁶ Pacer 2016, 2–8.

²⁷ Uzlaner & Stoeckl 2018, 427–428; Robertson 2013, 11.

²⁸ Robertson 2013, 12, 19–21.

Saadakseen takaisin kansan kunnioituksen ja auktoriteetin, Putinin piti keksiä uusi näkökulma politiikkaansa. Kolmannen kauden Putinista tuli vahvan valtion suojelijan sijasta perinteisten arvojen, moraalien ja hengellisyyden vaalija. Gulnaz Sharafutdinova kutsuu (2014) kehitystä Putinin poliittiseksi inkarnaatioksi, jossa uusi moraalipolitiikka on avannut mahdollisuuden ulottua Venäjän valtion rajojen ulkopuolelle. Uusi suunta on tehnyt Venäjästä länsimaisen sivilisaation moraalisen perustan pelastajan, jossa Putinilla on maailmanlaajuisten konservatiivisten arvojen säilyttäjän rooli.²⁹

2.1 Ulkopolitiikan ideologinen käänne: nykyaikainen messiaanisuus

Kohonneet elintaso sekä taloudentila loivat niin kutsutun Putinin enemmistön, jonka ympärille hän rakensi 2000-luvulla vahvaa valtiota taistellen 1990-luvulla valtaa pitäneitä oligarkkeja ja kurittomia aluekuvernöörejä vastaan. Hän puolusti sekä Venäjän ylpeyttä länsimaiden kritisoidessa maan demokraattista tilannetta että yhteiskuntaa länsimaisen vallankumouksen leviämiseltä. Putinin enemmistön romahtaminen tuli ilmeiseksi vuosien 2011–2012 mielenosoituksissa uudelleen valittua presidenttiä ja hänen edellisellä vuosikymmenellään rakentamaansa poliittista järjestelmää vastaan.³⁰

Presidenttiydestä tuli hänen aikanaan instituutio, joka henkilöityi Putinin ympärille. Hän loi onnistuneesti perustuslaillisen poliittisen koneen, joka vahvisti hiljalleen ajatusta, että hän oli Venäjän välttämätön johtaja. Uudelleenrakentaminen tapahtui epäideologisessa, teknokraattisessa terveen isänmaallisuuden hengessä. Dostojevskilainen ristiriita kuitenkin säilyi Putinin pyrkimysten välillä "nativisoida" nykyaikainen liberaali demokratia hyläten samalla "euraasialaiset" vaihtoehdot länsimaiselle kapitalistiselle demokratialle. Tämän johdosta hänen politiikkansa polku oli suosittu etenkin nationalististen liberaalien patrioottien keskuudessa; kulkeminen vaikutusalttiiden länsimielisten sekä taaksepäin katsovien slavofiilien keskellä, kehittäen "kansallista maata" (*potšvennik*). Tätä Putinin suosimaa polkua on kuvattu pragmaattiseksi eurasianismiksi.³¹

Ideologinen ero on kuitenkin kasvanut lännen suuntaan Putinin kolmannesta presidenttikaudesta lähtien. Venäjän sisä-, ulko-, sekä turvallisuuspolitiikassa tapahtunut ideologinen muutos tuli maailmalle selväksi Venäjän vuonna 2014 vallatessa aiemmin Ukrainalle kuuluneen Krimin niemimaan, puolustaen sen olevan historiallista venäläistä Pyhä Rus -maata. Suurvalta-ajatus elää yhä vahvana Venäjällä ja maan identiteetti on kietoutunut ajatukseen, että se on itsenäinen valta, jolla on tietty tehtävä sekä Euroopassa että koko

²⁹ Sharafutdinova 2014, 615–616.

³⁰ Sharafutdinova 2014, 615.

³¹ Sakwa 2008, 30; 311–312; Lynch 2011, 81.

maailmassa. Niin kutsutun uuden realismin puitteissa Putin yritti kehittää politiikkaa, joka puolustaa Venäjän kansallisia etuja samalla kun se integroituu maailmanyhteisöön. Nouseva uusi realismi syntyi vastalauseena lännen kyseenalaistaessa Venäjän demokratian laadun. Uudella konservatiivisella narratiivilla on vahva messiaaninen ja lännenvastainen eetos.³²

2010-luvun venäläinen messiaaninen käänne on ollut huomattava, sillä Putinin presidenttiyden alussa monet poliitikot, hän itse mukaan lukien, olivat sitä mieltä, ettei Venäjällä ollut tarvetta rakentaa uudelleen minkäänlaista valtiollista ideologiaa. Vuonna 2001 ulkoministeri Igor Ivanov varmisti, että Venäjän ulkopolitiikan tulisi perustua sen kansallisille intresseille eikä poliittiselle ideologialle. Myös venäläiset poliittiset kirjailijat hylkäsivät ideologisen ulkopolitiikan, sanoen, että sitä tulisi ohjata vain pragmaattisuus. Samaiset kirjailijat kuitenkin viittasivat jatkuvasti Venäjän historialliseen tehtävään, sen erityisyyteen ja hengellisyyteen sekä Venäjän olemukseen kolmantena erityisenä sivilisaationa. Vähitellen myös Putinin puheissa huomattiin muutosta jo hänen ensimmäisen presidenttikautensa aikana, ja kuinka hän alkoi sulauttaa pragmaattisuuteen perinteisiä ideoita Venäjästä. Yleisessä kansan mielipiteessä tuli ilmi vähittäinen muutos messiaaniseen ideaan kyllästymisestä haluun palauttaa sekä Venäjän valta-asema että uskonnon ja piilotetun hengellisyyden uudelleen nousu. Näihin kehityskulkuihin sisältyi myös häilyvä idea venäläisestä messiaanisuudesta.³³

Maria Engström on tutkinut (2014) Venäjän politiikassa uudelleen noussutta messiaanista käsitystä. Hän käyttää termiä *Katekhon* (kreik. ὁ κατέχων) liitettynä Venäjän tehtävään, joka tarkoittaa kilpenä toimimista maailmanlopun voimien luomalta kaaokselta suojautumisessa. Engströmin mukaan ajatus otettiin käyttöön, ilman *Katekhon*-termiä, vuosien 2011–2012 protesteissa sekä Putinin presidentinvaaleissa vuonna 2012. Putinin uuden ideologisen suunnan on huomannut myös muut tutkijat. Sharafutdinova kuvailee presidentin käännöstä vahvan valtion ja talouden suojelijasta konservatiivisten perinteisten arvojen advokaatiksi. Engström uskoo, että Venäjän messiaaninen tehtävä *Katekhonina* on ideologisen suunnanvaihdon taustalla ja selittävänä tekijänä kristillisten konservatiivisten arvojen suojelemisessa. Nykyisenlaisen venäläisen messianismin kannattajat näkevät sen haastajana länsimaiselle hegemonialle ja uuden moninapaisen maailman luojana.³⁴

Katekhonin ajatykseen liittyy se, että Venäjän arvoja tulisi levittää maailmalle käyttäen pehmeää valtaa. Tähän valtio on käyttänyt Venäjän ortodoksisen kirkon apua. *Russki mir* -

---

³² Sakwa 2008, 267; Engström 2014, 356–357.

³³ Bouvor 2010, 1–2, 256.

³⁴ Engström 2014, 356–357; Sharafutdinova 2014, 615.

termistä on tullut messiaanisen ja laajentumiseen pyrkivän ulkopoliitiikan ruumiillistuma, jossa sekä valtion että ortodoksisen kirkon intressit risteytyvät. *Katekhonin* konsepti selittää ortodoksisuuden politisoitumista, jonka tahti kiihtyi vuoden 2012 presidentinvaalien jälkeen. *Russki mir* ei kuitenkaan edusta samaa asiaa valtiolle ja kirkolle. Valtiolla se on väline, jolla mahdollistetaan venäläisen kulttuurillisen ja poliittisen vaikutuksen levittämistä, kun taas kirkolle se on hengellinen konsepti ja muistutus siitä, että Rus-kansan kasteen myötä vuonna 988 jumala antoi heille tehtävän rakentaa Pyhä Rus. Käsitys toimii myös propagandan välineenä, antaen kuvan, että kirkko etäännyttäisi itseään valtiosta. Tosiasiassa patriarkka näkee Pyhä Rus- tehtävässä myös geopolittisia sekä valtiollisia ulottuvuuksia. Patriarkka Kirillin mukaan konsepti ei ole vain spekulatiivinen tai vain osa historiaa vaan myös nykypäivää. Valtion ja kirkon sinfonisen läheiset välit mahdollistavat ulkopoliitikalle määriteltävän moraalisen kehyksen, joka tulee todennäköisesti muokkaamaan maan käsityksiä pitkälle tulevaisuuteen.³⁵

2.2 Ortodoksisen kirkon tehtävä ja asema Putinin aikana

Moskovan patriarkaatti on maailman suurin ortodoksinen kirkko ja sen läheiset siteet valtioon ovat olleet ilmeiset. Vuonna 2013 Putin selvensi julkisuudessa Venäjän ulkopoliitiikan intressien ja arvojen suuntaa. Petron mukaan Valdai-klubin puheessaan presidentti ensimmäistä kertaa esitteli visionsa, jossa Venäjän tehtävänä on tulla 2000-luvun ortodoksiseksi vallaksi (*pravoslavnaja deržava*). Kirkko on saanut jälleen neuvostoajan jälkeen ideologisen sekä kulttuurisen valta-aseman ja ottanut perinteisen roolinsa kansan moraalisen näkemyksen ja kunnian määrittelemisessä. Se on osallistunut yhteiskunnan uudelleenrakennustehtäviin muun muassa perustamalla oppilaitoksia, yliopistoja sekä elvyttänyt sosiaalista työtään. Valtio ja paikallishallinnot ovat tukeneet kirkkoa, jotta se saisi palautettua lokakuun vallankumousta edeltävän valtansa ja elvyttääkseen kulttuurista perintöään.³⁶

Kirkon asenne valtioon on patrioottinen, korostaen maallisen isänmaan rakastamista ja vertaa sen puolesta taistelua oikean uskon puolustamiseen. Kirkon tunnustamasta sinfonisesta yhteiselosta huolimatta, se on kieltänyt pitävänsä mitään poliittista järjestelmää pyhänä ja korostaa kirkon ja valtion eroa. Ortodoksinen kirkko ei salli kirkon ja papiston osallistumisen politiikkaan eikä valtion tulisi puuttua kirkon oppiin ja kirkolliseen liturgiaan tai elämään. Aleksei II:n ollessa patriarkka hän jatkuvasti kuitenkin sekaantui politiikkaan, ja hänet muun

---

³⁵ Engström 2014, 362–363; Petro 2015, 1–2; Suslov 2014, 69.

³⁶ Turunen 2010, 97, 99–100; Petro 2015, 2, 4.

muassa listattiin 15 vaikutusvaltaisimman poliitikon joukkoon. Patriarkat Aleksei II:sta eteenpäin ovat antaneet tukensa presidentinvaalikampanjoissa Boris Jeltsinille, Vladimir Putinille sekä Dmitri Medvedeville. Putinin presidenttikausien aikana vuorovaikutus kirkon kanssa on voimistunut. Putin on toivonut kirkolta roolia vahvan valtion rakentamisessa ja varsinkin moraalisen suunnan näyttäjänä. Hänen mukaansa valtion ja kirkon kohtalot nivoutuvat toisiinsa. Patriarkka Aleksei II kommentoi kirkon käyttävän ei-poliittisia keinoja vahvistaakseen Venäjän valtiota ja kouluttaakseen uskovia auktoriteettien, isänmaan, eri kansojen sekä uskontojen kunnioituksen hengessä.³⁷

Kirillin valitseminen Moskovan patriarkaksi vuonna 2009 herätti toiveikkaan keskustelun kirkon ja valtion dialogin kasvamisesta ja ortodoksisen uskon uudelleenelvyttämisestä. Maija Turusen mukaan (2010) hänen arveltiin etäännyttävän kirkon ja valtion suhteita, sillä hänellä oli edeltäjäänsä kriittisempi suhtautuminen Kremliin ja hän on korostanut valtion ja kirkon eroa voimakkaammin. Kirkko on pyrkinyt pääsemään parempaan yhteyteen kansan kanssa, mutta osoittanut epäonnistumisensa toimiessaan valtion ja yhteiskunnan välissä kriisitilanteessa. Vuoden 2011 protesteissa kirkon johto vaati ensin valtion auktoriteetteja hakemaan keskusteluyhteyttä suoraan kansaan ja kritisoi heidän välinpitämättömyyttään protesteille. Katarina Jarzyńskan mukaan (2014) patriarkka Kirill kuitenkin myöhemmin kielsi puheensa ja osoitti henkilökohtaisen tukensa Putinin uudelleenvalitsemiseksi sekä julkisen kannatuksen hänelle kansallisena johtajana, muuttaen täysin Turusen vuoden 2010 artikkelin pohdinnat valtion ja kirkon etäännyttämisestä. Muuttunut kanta osoitti myös Jarzyńskan mukaan ortodoksisen kirkon kyvyttömyyttä elävöittää kaivattua Venäjän hengellistä ja moraalista elvytystä.³⁸

Sosialistisen valtion vanhat legitimaation tarjoamat mallit eivät enää käyneet Putinin Venäjään, eivätkä uudet mallit, kuten vaalit, sopineet sille. Tämä kasvatti ortodoksisuuden merkitystä hänen politiikassaan huomattavasti enemmän. Putin on tuonut monesti esille omaa ortodoksista vakaumustaan ja konservatiivit toivoivat Putinin suosimien patriotismin sekä järjestyksen tuovan ortodoksisten arvojen uudelleen nousun Venäjän julkisessa elämässä. Ortodoksisen sisällön roolin kasvaminen poliittisessa retoriikassa, sekä toisinpäin, tuo esille, että maallinen ja uskonnollinen retoriikka ovat toimineet yhdessä ja jopa lähentyneet toisiaan. Vaikka näiden kahden retoriikan välistä suoraa koordinointia on hyvin hankala osoittaa, kyseessä ei todennäköisesti ole sattuma.³⁹

---

³⁷ Turunen 2010, 103–105; Ellis 1996; Jarzyńska 2014, 88.

³⁸ Turunen 2010, 105–106; Jarzyńska 2014, 87, 89–90; Ellis 1996, 101.

³⁹ Köllner 2016, 366; Anderson 2007, 185–186; Agadjanian 2016, 54.

Venäläinen massamedia näyttää usein kirkon seremonioita ortodoksisien juhlapäivien aikaan, korostaen valtion johdon, etenkin Putinin, osallistumista niihin ja tapaamisia kirkon johdon kanssa. Valtion ja kirkon yhteistyö on palvellut molempia osapuolia. Kirkko on saanut suotuisan lainsäädännön sekä taloudellista tukea muun muassa verohelpotuksin ja erilaisin tuin uskonnollisen infrastruktuurin ylläpitämiseksi. Lisäksi kirkko on saanut pääsyn valtion kontrolloimaan mediaan sekä pastoraalityön tekemiseen valtion instituutioihin, kuten vankilaan ja sairaaloihin. Valtion avulla Venäjän ortodoksinen kirkko pääsee puhumaan transnationaalisen luonteensa mukaisesti ortodoksisten kristittyjen huolenaiheita Venäjän rajojen ulkopuolelle sekä mainostamaan kristillisiä arvoja ja moraalia kansainvälisillä foorumeilla. Valtion ja organisaatioiden edistäessä Venäjän kulttuurin ja kielen kehittymistä ulkomailla, kirkko pyrkii lisäämään siihen uskonnollisen agendansa. Valtion edistäessä Venäjän federaation kansallisia intressejä, ortodoksinen kirkko mainostaa laajempaa kulttuurillista identiteettiä, minkä se katsoo perivänsä Kiovan Rus -kansalta.⁴⁰

Uskonnon oppiaineen tuominen kouluun mahdollisti sen ideologian uusimisen ortodoksisessa hengessä. Samalla se jakoi mielipiteitä venäläisten keskuudessa, mutta sekä valtiota että kirkkoa uudistus on hyödyttänyt. Yhtäältä se antaa valtiolle mahdollisuuden muotoilla suuntaviivoja ja päämääriä, joita tulisi siirtää uusille sukupolville. Tobias Köllnerin tutkimuksen (2016) mukaan yksi näistä uskonnon avulla vahvistetuista suuntaviivoista on patriotismi, joka on myös yksi ortodoksisen kirkon hyveistä. Toisaalta uskonnollinen opetus tuo kirkolle mahdollisuuden päästä nuorten luo, joiden kanssa kirkko ei muuten olisi tekemisissä.⁴¹

Maija Penttilä kirjoittaa (2019), että monet kirkolliset organisaatiot eivät uskalla tuoda esiin ortodoksista identiteettiään, sillä suhtautuminen uskontojen näkyvyyteen ja paikallisseurakuntien suhde valtion instituutioihin on kiristynyt. Venäjän uskonnollisuuden suurin alue on seurakuntataso, jota on tutkittu kaikkein vähiten. Ortodoksinen kirkko on hyvin hierarkkinen ja julkisuudessa nähdään usein vain sen arvovaltaisten henkilöiden toimintaa. Venäjän ortodoksinen kirkko usein viittaa itseensä enemmistön kirkkona sekä Venäjän sivilisaation suojana vastauksena kritiikkiin kirkon sekaantumisesta sen ulkopuolisiin asioihin. Venäjällä on yhä suuri ortodoksiseen uskoon identifioituva väestö, mutta on huomattava, että ortodokseista suuri osaa noudattaa myös riittejä, jotka eivät ole tyypillisiä

---

⁴⁰ Jarzyńska 2014, 91; Petro 2015, 6–7.

⁴¹ Köllner 2016, 367, Turunen 2010.

ortodoksisuudelle tai hyväksytty kirkon piirissä. Myös pakanuus sekä vapaakristillisten kirkkojen näkyvyys ovat kasvaneet Venäjällä.⁴²

2.3 Kirkon ja valtion taisto moraalin puolesta

Perinteisistä arvoista on tullut Venäjän ortodoksisen kirkon pääteema pyrkimyksessään muokata venäläisten moraalikäsitystä Venäjän imperiumin ja neuvostoaikaisen mallin mukaisesti. Kirkon retoriikassa korostetaan perinteisiä perhearvoja, jotka ovat yksilön ja yhteisön arvojen risteyksessä. Usein termejä ”perhearvot” ja ”perinteiset arvot” käytetään myös synonyymeinä, sillä perheellä on keskeinen rooli arvojen rakentamisagendassa. Tässä suhteessa venäläinen uskonnollinen aktivismi on yhdenmukaista kansainvälisten uskonnollisten yhteisöjen konservatiivien näkemysten kanssa. Usein joko tietoisesti tai tiedostamatta, perinteisen moraalikäsitteen kieli käännetään poliittiseksi retoriikaksi solidaarisuudesta sekä patriotismista. Kyseisenlaisessa ideologisessa retoriikassa on suoria viittauksia ja analogioita Putinin hallinnon agendaan.⁴³

2000-luvun alusta eteenpäin on havaittavissa ideologisen ilmapiirin muuttumista, josta vuosi 2013 oli sen käännekohta, jolloin myös Putin alkoi ulkopoliitikassaan korostamaan perinteisten hengellis-moraalisten arvojen roolia. Taustalla on ajatus Venäjästä viimeisenä perinteisten arvojen puolustajan linnakkeena ortodoksisuuden puolustaessa traditionalismia, moralismia, uskontoa ja yhteistöllisyyttä lännen liberalismia, maallistumista ja individualismia vastaan. Moskovan patriarkaatin itse ymmärretty oikeus ja vastuu toimia moraalisenä esimerkkinä venäläiselle yhteiskunnalle vaikuttaa Venäjän ortodoksisen kirkon johtajiston näkemykseen ortodoksisuuden hegemonisesta vaikutuksesta venäläisessä yhteiskunnassa.⁴⁴

Perinteisten arvojen termistä ei ole yhteisesti sovittua määritelmää. Poliittisten ja uskonnollisten tahojen tarkoittama termi on sekä subjektiivinen että riippuvainen vallitsevasta sosio-poliittisesta kontekstista. Elena Stepanova (2015) tiivistää perinteisten arvojen konseptin kolmeen elementtiin. (1) Perinteiset arvot ovat muuttumattomia ”sopivasta menneisyydestä” tulkittuja historiallisen ”jatkuvuuden” ja *status quon* takaavia piirteitä. (2) Perinteisten arvojen puolustus vetoaa usein vihollisen olemassaoloon ja sen tuoman uhan näiden arvojen ylläpitämiselle. Arvokeskustelusta tällöin usein puuttuu tarvittava johdonmukaisuus, jotta se voisi tarjota perustan ideologiselle konsensukselle. (3) Väite perinteisten arvojen universaalisesta humanitaarisesta roolista on ristiriidassa niiden erityisen

⁴² Penttilä 2019, 39–40; Verkhovski 2014, 53–55; Aitamurto 2010, 265–269; Turunen 2010, 283–290.

⁴³ Agadjanian 2017; Stepanova 2015.

⁴⁴ Papkova 2011, 36–37; Stepanova 2015, 119–121.

käytön kanssa Venäjän tilanteessa. Oman tien (*osobyi put*) ajatus korostaa samalla Venäjän eksklusiivista roolia sekä sen universaalia merkitystä.⁴⁵

Petron (2015) sekä Stepanovan (2015) mukaan presidentti Vladimir Putin on sanonut suojelevansa kristillisiä arvoja, eikä maa voi menestyä globaalisti ilman hengellistä, kulttuurillista ja kansallista itsemääritelmää. Putinin mukaan maan tärkeimpänä voimavarana on sen kansalaisten intellektuelli, hengellinen ja moraalinen laatu. Muun muassa taloudellinen kasvu ja geopoliittinen vaikutus riippuu siitä, kokevatko kansalaiset jakavansa yhteisen historian, kulttuurin sekä arvot, jotka yhdessä muodostavat kansallisen idean. Putin ei ole ensimmäinen korostaessaan kansan moraalin laatua osana sen valtaa. Klassiset realistit sekä uusrealistit sisällyttävät muun muassa hyvän hallinnon, sotilasvoimien sekä teollisuuden kapasiteetin lisäksi kansallisen luonteen ja moraalin sekä arvot yhdeksi tärkeäksi vallan elementiksi.⁴⁶

Huoli maan moraalisten arvojen eroosiosta alkoi jo varhain heti neuvostoaikojen päättymisen jälkeen. Kommunistipoliitikko Gennadi Zjuganov puhui vaalikampanjassaan vuonna 1996 useaan otteeseen hengellis-moraalisista arvoista, vaatien esimerkiksi Venäjän kansan moraalisen kansanmurhan lopettamista. Zjuganovin henkilöbrändi oli sekoitus sekä kommunismia että nationalismia. Hengellis-moraaliset arvot edustivat vastustusta kapitalistiselle, itsekeskeiselle läntiselle kulttuurille ja sektarianismille, joiden propaganda johtaa Venäjän hengelliseen ja moraaliseen rappioon sekä jopa sen fyysiseen hävitykseen. Hän näki materialistisen rappeutumisen sekä länsimaalaisten lähetyssaarnaajien hyökkäyksen Venäjän perinteisiä hengellis-moraalisia arvoja vastaan eksistentiaalisena uhkana.⁴⁷

Vuonna 2002 Venäjän uskontojen välinen neuvosto, joka koostuu neljän pääuskonnon, eli kristinuskon, islamin, buddhalaisuuden sekä juutalaisuuden, johtajista ja edustajista päättivät perustaa komitean Duuman edustajien kanssa tukemaan dialogia Venäjän perinteisistä hengellis-moraalisista arvoista. Heidän yhtenä tavoitteenaan silloisen Venäjän ortodoksisen kirkon ulkosuhteiden johtaja metropoliitta Kirillin mukaan oli, että Venäjän valtion lainsäädäntö heijastaisi korkeita moraalisia periaatteita, jotka ovat luontaisia Venäjän kansan hengellisille perinteille. Poliittisena liikkeenä Venäjän islamilainen Mufti-johtaja Talgat Tadzhuiddin esitti toiveen, että komiteasta tulisi tärkeä osa taistelussa ekstremismia sekä uskonnollista suvaitsemattomuutta vastaan. Maaliskuussa 2003 komitea saatiin perustettua ja siihen liittyi myös ortodoksinationalistien koalitio. Komissiossa tuli vahvasti

---

⁴⁵ Stepanova 2015, 134–135.

⁴⁶ Petro 2015, 3; Melville et al. 2019, 140; Stepanova 2015, 120.

⁴⁷ Østbø 2017, 203.

esille hengellisten arvojen politisointi. Uskonnon vapautus *perestroikan* jälkeen oli tuonut maahan ulkomaisia lähetystyöntekijöitä ja kultteja (*totalitarian sects*), jotka katsottiin olevan uhkana kansalliselle turvallisuudelle.⁴⁸

Hengellis-moraalisia sekä perinteisiä perhearvoja on käytetty muun muassa yrityksenä turvaamaan Venäjän demografinen rakenne sekä taistelemaan ekstremismiiä vastaan. Vuonna 2004 pidetyssä konferenssissa todettiin terrorismin vastaisen taistelun olevan yksi tärkeimmistä Venäjän yhteiskunnan tehtävistä. Keskustelu ei tullut yllätyksenä, sillä samana vuonna oli tapahtunut Beslanin koulukaappaus, jossa menehtyi 334 panttivankia. Taistelulla ei kuitenkaan tarkoitettu voiman käyttöä, vaan sisäministeri Rashid Nurgaliev korosti psykologisen, ideologisen ja taloudellisen taistelun tärkeyttä, joka täyttäisi nuorten sielullisen (*duševnyi*) tyhjiön. Tähän hän pyysi apua kansalaisyhteiskunnalta sekä varsinkin uskonnollisilta organisaatioilta. Myös Albir Krganov, Venäjän muslimien hengellisen keskusosaston ensimmäinen presidentti sekä Moskovon ja Keski-Venäjän mufti, korosti hengellis-moraalisten arvojen levittämisen ehkäisevän ekstremismiiä.⁴⁹

Perinteisten konservatiivisten hengellis-moraalisten arvojen puolustajaksi on henkilöitynyt etenkin presidentti Putin, joka korostaa henkilökohtaista ortodoksista vakaumustaan. Hän näyttää siirtyvän alkuperäisestä pidättäytymisen virallisesta valtionideologiasta kohti uuden kansallisen ideologisen konsensuksen edistämistä, joka perustuu moralistiseen lähestymistapaan, jonka keskeinen elementti on perinteiset arvot. Venäjän ulkopoliittikkaa ja identiteettiä määrittelevät pitkälti sen suhteet Eurooppaan. Puolustaessaan perinteisiä arvoja Putin on ottanut maailmanlaajuisen roolin niiden suojelijana. Perinteiset arvot ovat saaneet näkyvyyttä muun muassa Venäjän valtion virallisissa strategioissa ja ulkopoliittikan konseptissa, Venäjän ortodoksisen kirkon ulkoasiainosaston kannanotoissa, kansainvälisillä foorumeilla sekä julkisuudessa eri puheenvuoroissa.⁵⁰

Pussy Riotin jäsenten oikeudenkäynnit vuonna 2012 olivat ensimmäinen ilmentymä uudesta politiikasta. Syynä sen kauaskantoisiin poliittisiin vaikutuksiin löytyy tapauksen muodostamasta yhteydestä liberaalien ideoiden ja valtion elämän "kirkollistumisen" välillä, Venäjän ortodoksisen kirkon osallistumiseen yhtyettä vastaan kohdistettuun kritiikkikampanjaan ja epätavallisen voimakkaaseen lännenvastaiseen retoriikkaan, joka oli tyypillistä tälle tapaukselle. Feministiseksi identifioivan yhtyeen protestiesitys Moskovon

---

⁴⁸ Østbø 2017, 203.

⁴⁹ Østbø 2017, 204–205.

⁵⁰ Anderson 2007, 185; Feklyunina 2018, 8.

Kristus Vapahtajan katedraalissa 21. helmikuuta 2012 oli kaikilta arvoiltaan päinvastaista valtion politiikan kanssa; he protestoivat feminismin sekä LGBT-oikeuksien puolesta, vastustivat valtion ja Venäjän ortodoksisen kirkon tiivistä yhteistyötä, joidenkin pappien hulppeaa elämäntyyliä sekä käyttivät esityksessään länsimaista performanssitaidetta ja sosiaalista mediaa. Oikeudenkäynnin päätöksessä todettiin, että feminismi on yhteensopimaton Venäjän yhteiskunnan idean kanssa, joka perustuu historiallisesti uskonnolliseen maailmankatsomukseen.⁵¹

Pussy Riotin oikeudenkäynnit ja vangitseminen saivat suurta huomiota myös maailmalla. Kolme ryhmän jäsentä saivat kahden vuoden vankeustuomiot uskonnollisen vihan motivoimasta huliganismista elokuussa 2012, mutta yhden jäsenen tuomio muutettiin myöhemmin saman vuoden lokakuussa ehdonlaiseksi. Useat artistit, kuten Madonna ja Paul McCartney, ilmaisivat solidaarisuutensa jäseniä kohtaan ja ylistivät heitä vapaustaistelijoina epäoikeudenmukaista autoritääristä hallintoa vastaan. Länsimaiset poliitikot osoittivat huolensa Venäjän piittaamattomuuteen ihmisoikeuksia kohtaan ja monet hämmästelivät poliittisesti järjestettyä oikeustapausta.⁵²

Vaikka Pussy Riot ei ollut ensimmäinen performanssitehdas, jossa taiteilijat kritisoivat Venäjän uskonnollista tilannetta ja siinä ilmeneviä ongelmia, ”punkrukous” oli alkusysäyksenä Venäjän kulttuurillisen ja sosiaalisen elämän rakenteen muutokselle. Tapauksen johdosta, seuraavana vuonna 2013, esiteltiin tiukempia rangaistuksia uskovien henkilöiden tunteiden loukkaamiselle lisäämällä uusia määräyksiä Venäjän rikoslain artiklaan 148 Omantunnon- ja uskonnonvapauden loukkaaminen. Uusien määräysten mukaan henkilö voi saada sakkoja tai jopa vankeusrangaistusta uskonnollisten ihmisten loukkaamisesta. Lisäksi, kevättalvella vuonna 2020 Putin ehdotti perustuslakiin lisättävän maininnan Jumalasta sekä avioliitosta miehen ja naisen välisenä.⁵³

2.4 Hengelliset arvot turvallisuuspoliittisena kysymyksenä

1990-luvulta alkanut kehitys hengellisten arvojen kanonisoinnista sai huippunsa, kun Venäjä lisäsi ensimmäistä kertaa perinteiset hengellis-moraaliset (*rossiskije duhovno-nravstvennyje tsennosti*) arvot osaksi kansallisen turvallisuuden strategiaa. Kanonisoinnilla tarkoitan tässä yhteydessä arvojen viralliseksi julistamista, jolloin muun muassa valtio ja kirkko voivat käyttää niitä käyttäen legitimaatiolleen myös kansainvälisesti. Joulukuussa 2015 julkaistu

⁵¹ Sharafutdinova 2014, 616; Bashir & Fedorova 2015, 133; Uzlaner & Stoeckl 2019, 428; Stroch 2014, 56.

⁵² Uzlaner & Stoeckl 2019, 428–429; Bashir & Fedorova 2015, 134; Haskins 2015, 228.

⁵³ Uzlaner & Stoeckl 2019, 428–429; Bashir & Fedorova 2015, 134; The Moscow Times 2.3.2020; Статья 148/2013.

strategia määrittelee Venäjän federaation kansalliset intressit ja strategiset kansalliset prioriteetit, tavoitteet, tehtävät ja toimenpiteet koti- sekä ulkopoliittikan alalla. Sillä halutaan turvata Venäjän kansallinen turvallisuus sekä vakaa kehitys pitkällä tähtäimellä. Dokumentti toimii perustana valtion politiikan suunnittelulle ja toimeenpanolle Venäjän federaation turvaamiseksi.⁵⁴

Jardar Østbø tutkii artikkelissaan (2016) hengellis-moraalisten arvojen turvallistamista Venäjällä. Hän analysoi puheita osoittaakseen kuinka hengellis-moraalisten arvojen turvallistamisliike levisi poliittiselta laidalta vallan keskelle ja yksittäisiltä sektoreilta strategiselle tasolle. Østbø mukaan piirittämällä moraaliset perusarvot (*stage of siege*) turvallistaminen pyrkii rakentamaan kansallista identiteettiä, joka on ristiriidassa ihmisoikeuksien kanssa. Venäjän ortodoksinen kirkko on ollut aktiivisena toimijana YK:n ihmisoikeuksien neuvostossa pyrkien saamaan perinteisten arvojen konseptille laillista voimaa ja perustaa niiden toimimiselle ihmisoikeuksien täyteenpanon ja legitimoinnin pohjana. Moskovan patriarkka ja sekä Venäjän hallitus ajattelevat, että länsimaisella liberalismilla ei pitäisi olla valta-asemaa ihmisoikeuksien asettamisessa. Eksistentiaalinen uhka rakennetaan poikkeuksellisten toimenpiteiden oikeutukseksi ja uuden sosiaalisen sopimuksen perustamiseksi, jossa modernisaatio uhrataan turvallisuuden alttarilla.⁵⁵

Termi ”kansallinen turvallisuus” otettiin käyttöön ensimmäistä kertaa vuoden 1997 kansallisen turvallisuuden strategiassa ja uudessa vuoden 2015 dokumentissa se on avainroolissa. Katri Pynnöniemi on tehnyt vertailevaa tutkimusta (2018) Venäjän kansallisista turvallisuusstrategioista. Uusi strategia pyrkii turvaamaan etunenässä Venäjän kansallisia etuja. Toisin kuin vuoden 2009 dokumentissa, vuoden 2015 päivitetystä versiossa määritelmä ”kansallisesta uhasta” ei juuri viitata yksilölliseen, yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen turvallisuuteen. Uhka kansalliselle turvallisuudelle muodostuu ”ehdoista ja tekijöistä, jotka luovat suoran tai välillisen mahdollisuuden vahingoittaa kansallisia etuja”. Kansalliset edut määritellään strategiassa vain heikosti; objektiivisesti merkittävät vaatimukset yksilöltä, yhteiskunnalta ja valtiolta heidän suojelunsa ja kestävä kehityksensä varmistamiseksi. Vuoteen 2009 verrattuna yksilö, yhteiskunta sekä valtio ovat muuttuneet turvaamisen kohteesta kansallisten etujen, ja täten kansallisen turvallisuuden, takaajaksi. Muutos implikoi Pynnöniemen mukaan Kremlin epäilevän omaa kansaansa, jossa jopa sen oma yksittäinen kansalainen voi muodostaa uhan kansalliselle turvallisuudelle.⁵⁶

---

⁵⁴ Strategia 2015, artikla 1, 3, 6.

⁵⁵ Østbø 2017, 200–201; Stepanova 2015, 132–133; Wilkinson 2014, 363.

⁵⁶ Pynnöniemi 2018, 243–244. & Strategia 2015, artikla 6.

1990-luvulla termi ”kansallinen” herätti kritiikkiä Venäjällä, sillä monikansallisen maan tulisi välttää näin yksipuolisia termejä. Kuitenkaan presidentti Jeltsinin aloittama keskustelu ”Venäjän ideasta” ei saanut paljon vastakaikua. Valtio aloitti ”flirttailunsa” Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa löytääkseen sille merkityksen. Termi haki sisältönsä, kunnes 2000-luvulla se on kehittynyt valtion tukemana edistämään kanonisoitua tulkintaa Venäjän historiasta sekä militarisoitua isänmaallisuutta. Vuoden 2015 kansallisen turvallisuuden strategia tuo keskustelulle vastauksen tarjoten määritelmän Venäjän perinteisille hengellisille arvoille, korostaen niiden olevan juuri venäläisiä ja että ne ovat muotoiltu nimenomaan vastakohtana länsimaiden humanitaarisiin arvoihin.⁵⁷

Strategian 23:stä sivusta yksi ja puoli sivua on omistettu kansalliselle kulttuurille. Osiossa kaikkein tärkeimmäksi strategiseksi päämääräksi on tähdennetty perinteisten arvojen suojeleminen. Hengellisyys on talouden, poliittisen ja militaarisen sektorien ohella ala, jossa Venäjän tulisi kehittää potentiaaliaan roolinsa kasvattamisessa moninapaisessa maailmassa. Kuten Pynnöniemikin ilmaisi artikkelissaan, myös Østbø kirjoittaa hengellis-moraalisten arvojen termillä olevan lännenvastaisia konnotaatioita. Termi on hyvin tunnepitoinen ja sillä on erityisesti venäläinen sisältö. Østbøn mukaan, sitä käytetään muun muassa estämään länsimielinen ”värivallankumous” Venäjällä.⁵⁸

Hengellis-moraaliset arvot mainitaan ensimmäisen kerran osiossa Venäjä modernissa maailmassa, joka on toinen pääluku heti yleisten määräysten jälkeen. Artiklassa 11 sanotaan, että Venäjän perinteiset hengelliset ja moraaliset arvot tulisi elvyttää ja kasvavalle sukupolvelle tulisi myös opettaa kunnollinen suhtautuminen Venäjän historiaan. Venäjä pyrkii vakauttamaan yhteiskunnan yhteisten arvojen ympärille, jotka muodostavat Venäjän valtiollisuuden perustan: vapaus ja itsenäisyys, humanismi, etnisten ryhmien välinen rauha ja sopusointu, Venäjän federaation monietnisen kansan kulttuurien yhtenäisyys, perheen ja uskonnollisten perinteiden kunnioittaminen ja isänmaallisuus. Kaikkein tärkeimpien kansallisten strategisten intressien joukkoon artiklassa 30 on listattu kulttuurin sekä perinteisten venäläisten hengellisten ja moraalisten arvojen säilyttäminen ja kehittäminen.⁵⁹

Neljännän pääluvun, kansallisen turvallisuuden takaaminen, alaluvussa valtion ja yleinen turvallisuus artiklassa 42 määritellään pääuhat valtion ja yleiselle turvallisuudelle. Listassa mainitaan muun muassa kansallisten ja uskonnollisten ääriliikkeiden ideologiaa käyttävien radikaalien julkisten yhdistysten ja ryhmien toiminta, ulkomaalaiset ja

---

⁵⁷ Pynnöniemi 2018, 243. Zorkaia 2014, 15.

⁵⁸ Østbø 2017, 201.

⁵⁹ Strategia 2015, artikla 11, 30

kansainväliset kansalaisjärjestöt ja taloudelliset rakenteet sekä yksittäiset henkilöt, jotka pyrkivät tuhoamaan Venäjän federaation yhtenäisyyden ja alueellisen eheyden epävakauttamalla sisäpoliittisen ja yhteiskunnallisen tilanteen, joka sisältää muun muassa ”värivallankumoukseen” kiihottamisen, kuten Østbø mainitsi, ja tuhoamalla perinteiset venäläiset uskonnolliset ja moraaliset arvot. Koulujen roolia korostetaan Koulutus, teknologia ja tiede -luvussa artikkelissa 70 vastuullisten Venäjän kansalaisten opetuksessa perinteisten uskonnollisten ja moraalisten sekä historiallis-kulttuuristen arvojen pohjalta, sekä ekstremismin ja radikaalien ideologioiden ehkäisyssä.⁶⁰

Kulttuurille omistetussa luvussa hengellis-moraaliset arvot mainitaan useasti. Strategisiin tavoitteisiin turvata kansallinen turvallisuus kulttuurin alalla kuuluu muun muassa venäläisten hengellisten ja moraalisten arvojen säilyttäminen ja lisääminen venäläisen yhteiskunnan perustana. Lisäksi nuoria ja lapsia tulee opettaa yhteiskunnallisessa hengessä, yhteinen venäläinen identiteetti säilyttää ja kehittää Venäjän federaation ja sen yhtenäisellä kulttuurillisella alueella sekä parantaa Venäjän roolia maailman kulttuurillisella ja humanitaarisella alalla. Historiallisesti kehittyneet yhtenäiset hengellis-moraaliset sekä historiallis-kulttuuriset arvot katsotaan olevan venäläisen identiteetin perustana. Venäjän monikansallisen maan muut kulttuurit ovat erottamatta osana venäläistä kulttuuria.⁶¹

2.5 Perinteisten arvojen edistäminen kansainvälisesti

Venäjän ortodoksinen kirkko on ottanut roolikseen edistää konservatiivisia moraalinormeja kansainvälisesti luoden uudenlaisen kognitiivisen kehyksen perinteisistä arvoista. Normien asettaja (*norm entrepreneur*) -termi on syntynyt konstruktivistisen teorian yhteydessä kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, pyrkien tarjoamaan vaihtoehdon rationaalisen valinnan mallille. Termi sisältää ajatuksen, että rationaalinen valinta ei voi yksin täysin selittää tiettyjen toimijoiden luontaisia motivaatioita. Rationaalisten hyötylaskelmien lisäksi, toimijoita motivoivat myös arvot ja normit. Normien asettajat luovat Kristina Stoecklin mukaan (2016) normeja kiinnittämällä huomiota asioihin, joita tähän mennessä ei ole nimetty, tulkittu eikä dramatisoitu normeiksi. He rakentavat kognitiivisia kehyksiä, usein vastakohtana kilpaileville kehyksille, aiheuttaen tehokkaasti muutoksen yleisön käsityksissä oikeasta ja väärästä.⁶²

Stoecklin mukaan Venäjän ortodoksinen kirkko toimii normien asettajana ja luo perinteisiä arvoja vastauksena liberaaliin ja tasa-arvoa kannattavaan kansainväliseen

---

⁶⁰ Strategia 2015, artikla 42, 70

⁶¹ Strategia 2015, artikla 76–77.

⁶² Stoeckl 2016, 132.

ihmisoikeusjärjestelmään. Ortodoksisen kirkon sisäinen ideologinen skaala Venäjällä voidaan jakaa tutkijoiden mukaan kolmeen osaan: fundamentalisteihin, liberaaleihin ja traditionalisteihin. Kirkon sisäinen moniarvoisuus on tärkeä ymmärtääkseen ortodoksisen kirkon asemaa Venäjän nyky-yhteiskunnan sisällä. Maan rajojen ulkopuolella kuitenkin traditionalistit hallitsevat kirkon ulkosuhteita patriarkka Kirillin johdolla. He ovat luoneet kirkon ulkosuhteisiin ideologisen kannan, jonka sisältönä on perinteisten arvojen suojeleminen. Arvojen kannattajien mukaan perinteisistä hengellis-moraalisista arvoista on tullut silta Venäjän sisä- ja ulkopolitiikan välillä, kun taas Østbøn mukaan ne toimivat liimana, joka pitää valtion yhä tukahduttavampaa, autoritäärisempää, taloudellisesti pysähtynyttä sekä demodernisoivaa politiikkaa yhdessä.⁶³

Traditionalistien ideologinen kanta tulee sisällyttää suurempaan keskusteluun Venäjän ortodoksisen kirkon sisällä ihmisoikeuksista. Vuosina 2000–2008 Moskovan patriarkaatin strategia ihmisoikeuksiin muuttui. Se kehittyi ihmisoikeuksien hylkäämisestä länsimaiden keksintönä tukemaan sen ideaa konseptina, mutta käyttämään sitä hyödyksi niin että se oli ihmisoikeuksien liberaalia ja tasa-arvoa edistävää kehitystä vastaan. Venäjän ortodoksinen kirkko vastustaa nykyaikaista kehitystä, jossa myönnetään oikeuksia ryhmille, jotka eivät ole tietyn maan tai alueen perinteistä enemmistöä tai kulttuuriperinnettä. Moraaliseen suvereniteetin ideaan liittyen Putin on julkilausumissaan sanonut enemmistön oikeuksien menevän vähemmistöryhmien edelle. Se mahdollistaa myös Venäjän määritellä itse mitkä väitteet lasketaan sopiviksi ihmisoikeuksiin ja siten kiistää kansainväliset ihmisoikeusnormit.⁶⁴

Suvereenin valtion tehtävänä on suojella kansalaisiaan sekä sen tärkeimpiä instituutioita, kuten Venäjän tapauksessa ortodoksista kirkkoa. Putinin lausumien mukaan jotkin vähemmistöryhmät pakottavat elämäntapaansa muille ryhmille ja maille vaarantaen niiden olemassaolon. Jälleen perinteiset hengellis-moraaliset arvot suojelevat tämänkaltaisilta hyökkäyksiltä. Venäjän ajatus globaalista moraalin murenemisesta on saanut sen toimimaan aktiivisena perinteisten arvojen tukijana. Se on muun muassa tukenut eri maiden tahoja, jotka vastustavat uskonnollisten symbolien näkyvyyttä julkisilla paikoilla. Länsimainen liberaali arvomaailma nähdään tuhoavan perinteisiä perhe-, ja kulttuuriarvoja. Putin näkee perinteiset arvot olemuksellisesti ikuisina ja muuttumattomina, joka tekee niistä käyttökelpoisia Venäjän lisäksi myös muille maille.⁶⁵

---

⁶³ Stoeckl 2016, 133–134; Østbø 2017, 213.

⁶⁴ Stoeckl 2016, 134; Wilkinson 2014, 369.

⁶⁵ Wilkinson 2014, 369; Stepanova 2015, 120.

Lännen ja liberalismiin vastainen asenne muistuttaa Alexander Agadjanianin mukaan (2017) neuvostoaikaista konservatiivista retoriikkaa, vaikkakin uudella sisällöllä. 1800-luvun venäläisen filosofin Nikolai Danilevskyn ajatuksissa paistoi selkeästi länsimaisen universalismin kritiikki. Hänen mukaansa jokaisella kulttuurisella ja historiallisella ihmiskunnan tyypillä on oma tehtävä ja oma arvo. Käsitys yhdistyy Karppisen kuvailemaan Solovjovin käsitykseen maailmasta organismina. Moskovan patriarkaatin 1990-luvulla alulle panema maallikko-organisaatio *World Russian People's Council* kehitti Danilevskyn ajatusta monen sivilisaation periaatteesta vuoden 2014 päätöslauselmassaan. Heidän mukaansa nyt kansainvälisesti hyväksytty kansainvälisen tasa-arvon periaate syntyi alun perin Venäjällä, mikä tekee Venäjästä moninapaisen maailman päätakaajan. Tästä syystä, Agadjanian osoittaa, Venäjällä on kaikki syyt pitää kiinni globaaleista perhearvoista, vastustaa moraalien katoamista ja ”kasvavan määrän syntisten toimien laillistamista”.⁶⁶

3. Tutkimustehtävä ja aineisto

3.1 Tutkimustehtävä

Käsittelen tutkielmassani Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon suhteita Putinin aikana 2000-luvun puolivälistä eteenpäin. Näkökulmanani on Venäjän ortodoksisen kirkon ulkoasiainosaston vuonna 2011 julkaisema kannanotto jumalanpilkasta sekä kirkon herjaamisesta. Tutkin miten siinä esiintyvät teemat liittyvät Venäjän valtion ja ortodoksisen kirkon suhteisiin sekä valtion poliittiseen projektiin. Tutkimuskysymykseni on, miten Venäjän ortodoksisen kirkon kannanotossa jumalanpilkkiaan 2011 esiin nousevat uskonnolliset teemat liittyvät Venäjän ulko- ja sisäpolitiikan kehitykseen Putinin toisesta kaudesta 2004 eteenpäin.

Tutkielmani asettuu käytännöllisen teologian tieteenalaan uskonnon ja politiikan tutkimukseen, joka tutkii kirkkoa sen ympäröivässä yhteiskunnassa ja politiikassa. Kirkon asema yhteiskunnassa on relevantti tarkastelun kohde uskonnollisen monimuotoisuuden lisääntyessä. Tulevaisuudessa yhteiskuntien tullessa yhä monimuotoisemmiksi onkin mielekästä pohtia vain yhden kansankirkon tunnustamisen perusteita. Vaikka Venäjällä on laaja etninen ja uskonnollinen diversiteetti, suurin osa väestöstä identifioituu ortodoksiksi. Ortodoksisen kirkon vaikutusvaltaa on pyritty kasvattamaan huomattavasti rajaamalla muiden pienten liikkeiden toimintaa. Tutkielmani tarkastelee meneillään olevaa ilmiötä kirkon sisältä tulleen kannanoton sanomasta käsin. Mielenkiinnon kohteenani on, mitä Venäjän

---

⁶⁶ Agadjanian 2017, 48–49; Karppinen 1999, 18.

ortodoksinen kirkko haluaa kannanotolla viestiä omalle sekä muille yhteiskunnille, ja mitä tekemistä sillä on valtion sisä- ja ulkopoliitiikan kanssa.

Venäjän tutkimus on nostanut päätään lännessä Neuvostoliiton hajotessa ja sen merkitys on tullut yhä suuremmaksi viime vuosien aikana. Sekä maailmalla että Suomessa on perustettu akateemisia Venäjä-tutkimuksen laajentamiseen tähtääviä laitoksia. Venäjän nopea muutos kohti länsimaista demokratiaa ei toteutunutkaan toivotulla tavalla, vaan se johti uudestaan hallinnon ohjauksen kiristymiseen ja poliittisen toiminnan kontrolliin. Anna-Liisa Heusalan Venäjä-tutkimuksen artikkelin (2014) mukaan tämä kehitys lisäsi kriittisyyttä Venäjän opetusta ja tutkimusta kohtaan. Kuitenkin samalla käytännön tarve tuntea Venäjän instituutioita on lisääntynyt. Vuoden 2014 tapahtumat Krimillä ovat kasvattaneet Venäjän tutkimuksellista kiinnostavuutta.⁶⁷

Venäjän tutkimuksessa on kuitenkin otettava huomioon sen poikkeavuus läntisestä ajattelumallista ja Venäjä-länsivertailuun suhtautuminen on jakanut tutkijoita kansainvälisesti. Suomessa on Heusalan artikkelin mukaan ainakin kaksi päälinjaa. Ensimmäisessä linjassa pyrkimyksenä on tulkita Venäjää syvällisen kulttuurillisen ymmärryksen pohjalta. Toisessa lähestymistavassa Venäjää lähestytään ”ulkopuolelta” hyödyntäen yleisiä yhteiskuntateoreettisia malleja tai jonkin oppialan käsitejärjestelmiä ja ideoita. Heusalan mukaan Venäjän vertaaminen länsimaiseen yhteiskuntaan Venäjä-tutkimuksessa on ollut melko vähäistä. Paljon suositumpaa on ollut korostaa Venäjän erityislaatuisuutta, johon ovat yhtyneet myös venäläiset poliitikot sekä ajattelijat. Täten ”idea Venäjästä” on lähestytty kuvailemalla sitä länsimaisen ajattelun ja elämäntavan vastinparina, johon liittyy sen itseymmärrys sekä läntisiä malleja hylkivä historiallinen asema. Taisto Tolvasen artikkeli Venäjä-tutkimuksen myyteistä (2012) osoittaa, että maan erityislaatuisuuden tunnustaa myös itse venäläiset. Hän lainaa venäläisen runoilijan Fjodor Ivanovitš Tjutševin ajatusta Venäjästä jonakin erikoisena, ainakin läntisille ihmisille avautumattomana asiana, jota ei kyetä ymmärtämään muihin maihin sovelletuin kriteerein. Täten Venäjää täytyy vain pyrkiä ymmärtämään ja uskomaan siihen.⁶⁸

Sekä vertailuaseman luomiseen että Venäjän erityisyyden tarkasteluun tarvitaan kykyä tulkintaan eli ymmärtämiseen. Ymmärtämisellä tarkoitetaan merkityksen selvittämistä, ja sillä voidaan saada tietoa myös toiminnan syistä ja avata niitä prosesseja, joiden kautta muutoksia tapahtuu. Länsimaiden orientalismilla on ollut suuri vaikutus eri oppialojen tekemään aluetutkimukseen. Venäläinen orientismi, eli käsitys Venäjästä alueellisena johtajana ja

---

⁶⁷ Heusala 2014, 68–69.

⁶⁸ Heusala 2014, 69–72; Tolvanen 2012, 84.

ortodoksisen perinteen edustajana, on noussut poliittisessa retoriikassa esille. Länsi on saanut itselleen uuden haastajan, joka ei pidä sen universaaleiksi katsottuja arvoja suorana esimerkkinä itselleen. Orientalistisen ajattelun takia ”puhtaan tiedon” tuottaminen Venäjästä on monissa tapauksissa hankalaa. Suomalaiset tutkijat ovat läntisen ja itäisen perinteen välissä ja oma kokemus saattaa usein värittää ajattelutapaa.⁶⁹

Pyrin tutkielmassani tiedostamaan yllämainitut haasteet Venäjän tutkimukseen liittyen. Erityisesti yritän välttää länsimaisten käsitteiden ja mallien mekaanista soveltamista Venäjään sekä sen historiaan ja kulttuuriin. Omat kokemukseni ja käsitykseni muovautuvat vielä vasta parin vuotta sitten alkaneen Venäjä-tutkimusinnostukseni myötä, joten ne eivät ole vielä liian dominoivassa asemassa muun tutkimuksen omaksumisessa. Perehtyessäni lisää aiheeseen, on vastaan tullut aina uutta tietoa ja uusia polkuja.

3.2 Aineisto

Pääaineistonani on Venäjän ortodoksisen kirkon kannanotto jumalanpilkasta ja kirkon herjaamisesta *The Russian Orthodox Church's Approach to Willful Public Blasphemy and Slander against the Church (Otnošeniye Russkoi Pravoslavnoi Tserkvi k namerennomu publitsnomu bogohulstvu i klevete v adres Tserkvi)*. Teksti on julkaistu 4.2.2011 Moskovan patriarkaatin ulkoasiainsuhteiden virallisilla verkkosivuilla sekä englanniksi että venäjäksi. Analysoin tutkielmassani englanninkielistä versiota, sillä se on osoitettu suurelle yleisölle kaikkien luettavaksi. Tämä osoittaa, että dokumentti on kannanoton lisäksi viesti sekä kirkon sisälle että koko, etenkin läntiselle, maailmalle.

Kannanotossa määritellään jumalanpilkka sekä kirkon herjaus Venäjän ortodoksisen kirkon näkemyksen kannalta. Perusteluita lainataan muun muassa Raamatusta. Tekstissä kuvaillaan teon vakavuus ja painotetaan sen olevan syntiä. Kirkko vetoaa sekä kanoniseen että valtion oikeudelliseen velvollisuuteen rangaista pilkkaajia.

Kannanotto on kirjoitettu 29.1.2010 ja 1.10.2010 välillä neuvostojen välisessä kokouksessa, jossa käsiteltiin mediasuhteita sekä viestintää. Neuvoston puhemiehistö hyväksyi sen 16.12.2010. Tämän jälkeen teksti lähetettiin hiippakunnille luettavaksi ja se julkaistiin internetissä yleistä keskustelua varten. Hiippakunnilta ja julkisesta keskustelusta tulleiden kommenttien perusteella teksti vielä tarkistettiin patriarkan johtamassa kokouksessa 25.–27.1.2011. Neuvostojen välisessä täysistunnossa 27.–28.1.2011 esitettiin tekstin lisäykset ja päätettiin, että dokumentti lähetettäisiin Pyhälle synodille piispan neuvostoon lisäkäsittelyä varten. Pyhä synodi päätti kokouksessaan 31.1.2011, että dokumentti tultaisiin ottamaan

---

⁶⁹ Heusala 2014, 69–72, 70.

piispan neuvoston agendalle. Lopulta 4.2.2011 piispan neuvosto hyväksyi tekstin muutoksineen.⁷⁰

Venäjän ortodoksisen kirkon ulkosuhteiden osasto (*Department for external church relations, DECR*) on synodaalinen instituutio. Se perustettiin vuonna 1946 kun kirkon ulkopuoliset ulkosuhteet vaativat oman osastonsa. Ulkosuhteiden osaston tehtävät määräytyvät Venäjän ortodoksisen kirkon säädösten ja osaston ohjesääntöjen mukaan. Se on vastuussa patriarkalle sekä Pyhälle synodille, jotka vuosittain hyväksyvät osaston toimintasuunnitelman. DECR ylläpitää Venäjän ortodoksisen kirkon suhteita muun muassa paikallisiin ortodoksisiin kirkkoihin, muihin kristillisiin kirkkoihin, kristillisiin sekä ei-kristillisiin järjestöihin, valtiollisiin instituutioihin ja uskonnollisiin sekä julkisiin kansainvälisiin organisaatioihin. Ulkosuhteiden osaston johdossa on ollut vuodesta 2009 Moskovan ja koko Venäjän patriarkan Kirillin nimittämä metropoliitta Hilarion Volokolamsk.⁷¹

Dokumentti on hyvin kokonaisvaltainen kannanotto siihen, mitä jumalanpilkka ja kirkon herjaus on, miksi se on väärin, miten siihen tulisi vastata sekä miten siihen syyllistyneitä tulisi rangaista. Dokumentin aluksi määritellään jumalanpilkka. Venäjän ortodoksisen kirkon mukaan se on törkeä ja epäkunnioittava teko tai lausuma Jumalasta tai jostain pyhästä. Sen kerrotaan myös olevan synty ja sen tueksi dokumentista löytyvät viittaukset myös Uuteen ja Vanhaan testamenttiin. Dokumentin sisältö on eroteltu kolmen otsikon alle; (1) Jumalanpilkka ja herjaus: kirkon näkökulma (2) Jumalanpilkan ja herjauksen käsitykset maallisessa lainsäädännössä (3) Jumalanpilkan ja herjan vastustus (3.1) Jumalanpilkan vastustus ja (3.2) Herjan vastustus.

Ensimmäisessä luvussa määritellään jumalanpilkka, mihin sitä käytetään ja miksi. Kannanoton mukaan jumalanpilkka vieraannuttaa ihmisen Jumalasta tämän kuvana ja hänen vastustamisensa tekee ihmisestä kykenemättömän parannukseen. Yksi jumalanpilkan muodoista on kirkon herjaaminen. Jumalanpilkka johtuu kannanoton mukaan ihmisen vähäisestä uskonnollisesta tietämyksestä ja hengellisen kokemuksen puutteesta. Kirkon herjaajat, eli dokumentin mukaan kirkon vastustajat, käyttävät maallisen kirkon virheitä kirkkoa vastaan. Näitä käytetään julkisissa kampanjoissa kristinuskon opetuksia vastaan ja kylvämällä ihmisiin kirkon vastaisia aatteita. Kannanoton mukaan jumalanpilkkaa ja herjausta käytetään useimmiten uskonnon vastaiseen taisteluun sananvapauden nojalla.⁷²

---

⁷⁰ DECR 2011.

⁷¹ DECR. <https://mospat.ru/en/department/today/>.

⁷² DECR 2011, 1.

Luvussa kaksi kuvaillaan nykyisen maallisen lainsäädännön luonnetta. Siinä korostetaan, että suuri osa ihmisistä kuuluu samaan uskontoperinteeseen ja näissä yhteiskunnissa on jo lakeja jumalanpilkan levittämistä vastaan. Näille normeille tulee dokumentin mukaan antaa kaikki mahdollinen tuki. Lainsäädännön tulee turvata uskovien yhteisöjen ihmisarvo, sillä uskonto on tärkeä osa yksilön ja yhteisöjen elämää. Jumalanpilikka ilmenee myös kristinuskofobian muodossa, jota vastaan tulee taistella. Se on kannanoton mukaan uhkana uskonnollisille yhteisöille sekä yhteiskunnan järjestykselle.⁷³

Kolmannessa luvussa, jumalanpilkan ja herjan vastustus, julistetaan aluksi heidän, jotka tekevät pilkkaa Jumalasta ja kirkosta, tekevän korjaamatonta vahinkoa itselleen ja tuomitsevat sielunsa ikuiseen kärsimykseen. He myös kylvävät hämmennyksen siemeniä ”heikkojen ortodoksien sieluun”. Tämän takia kirkon on vastattava ja toimittava jumalanpilkan edessä. Kahdessa seuraavassa alaluvussa määritellään, miten tulee toimia sekä jumalanpilikkaajia että kirkon herjaajia vastaan. Toimenpiteisiin kuuluu muun muassa väärän julkisen tiedon korjaaminen, vedota valtion elimiin rangaista heitä lain keinoin, erottaa kirkosta, jos pilikkaaja on ortodoksi kristitty ja teko on hyvin paha, sekä yhteistyön lopettaminen ja boikotointi, jos taho on esimerkiksi median edustaja.⁷⁴

Pääaineistoni tutkimustulosteni analysoinnin apuna hyödynsin Venäjän vuoden 2015 kansallisen turvallisuuden strategiaa ja vuoden 2016 ulkopolitiikan konseptia. Turvallisuusstrategiassa määritellään Venäjän intressit kansallisen turvallisuuden alalla sekä pääuhat valtion sekä yleiselle turvallisuudelle. Strategiassa on havaittavissa yhteneväistä retoriikkaa kirkon kanssa perinteisistä hengellis-moraalisista arvoista. Ulkopolitiikan konsepti määrittelee Venäjän ulkopolitiikan keskeiset tavoitteet ja päämäärät. Siinä korostui etenkin Venäjän rooli maailmassa moninapaista järjestystä luoden.⁷⁵

3.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkielmani analyysimenetelmänä on temaattinen sisällönanalyysi. Sen tarkoituksena on löytää aineistosta teemoja, kuten toistuvia elementtejä tai tietty kaava, jotka ovat jollain tapaa mielenkiintoisia tai tärkeitä tutkimuskysymyksen kannalta. Aineistosta nostetuilla teemoilla pyritään tuomaan tutkielmaan tietty sanoma tai kertomaan jotain tutkielman aiheesta.

Temaattisessa analyysissä tärkeintä on tulkita aineistoa ja saada siitä selkoa.⁷⁶

---

⁷³ DECR 2011, 2.

⁷⁴ DECR 2011, 3, 3.1, 3.2.

⁷⁵ Strategia 2015, artikla 11; Foreign Policy Concept of Russian Federation 2016.

⁷⁶ Maguire & Delahunt 2017, 3352–3353.

Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä ja pyritään kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. Se sopii erinomaisesti täysin strukturoimattomien aineistojen analysointiin. Sisällönanalyysin avulla dokumentteja voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti.⁷⁷ Analyysimenetelmä sopii aineistooni oivallisesti, sillä se on strukturoimaton dokumentti. Temaattisen sisällönanalyysin avulla pystyin systemaattisesti nostamaan aineistostani siinä toistuvia teemoja, jotka olivat mielekkäitä tutkimuskysymykseni kannalta. Sen avulla saatoin purkaa ja kuvailla sanallisesti dokumentin sisältöä liittäen sen tutkimukseni teoriakehykseen.

Valitsin aineistokseni Venäjän ortodoksisen kirkon ulkoasiainsuhteiden osaston kannanoton jumalanpilkkaan, sillä halusin tarkastella Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon suhteita. Tekstissä ei ollut suoria viittauksia valtion poliittisiin päämääriin eikä valtiollisia tahoja mainittu, joten yhtäläisyyksiä on etsittävä ja oivallettava. Temaattisen sisällönanalyysin keinoin poimin tutkimustehtävälleni relevantit kohdat ja ryhmittelin ne omiin luokkiinsa. Erittelin aluksi joka teeman värikoodeilla, jonka jälkeen kokosin ne taulukkoon (kts. esimerkki alla). Teemoja tuli yhteensä seitsemän: jumalanpilkka on syntiä tai uskosta lankeamista, lain tulee suojata uskovaisia ja kirkkoa herjalta, kristinuskofobian ja kirkon vastaisuuden esiintyminen, viesti ortodoksisen kirkon sisälle yhtenäisyyden nimissä, herja on kristittyjen kollektiivisen ihmisarvon loukkausta, nykyajan sanan- ja ilmaisunvapaudella oikeutetaan pilkka ja jumalanpilkka uhkaa yleistä järjestystä. Jokainen teema toistuu tekstissä ainakin kahdesti, enimmillään yksittäinen teema tulee esille kannanotossa seitsemän kertaa.

Taulukko 1. Temaattinen erittely esimerkein ilmaistuna

Kristinuskofobia/kirkkovastaisuus	Lain tulee suojata uskovaisia	Herjaus on loukkaus kristittyjen kollektiivista ihmisarvoa kohtaan
--public campaign aimed to propagate socially important decisions contradicting Christian morality and to have anti-church ideas rooted in the mass	--it is still of immediate relevance that legal norms be articulated to regulate statements and actions concerning the religious	Slandorous information dishonors and disparages one's human dignity, disgraces or tarnishes one's reputation

⁷⁷ Tuomi & Sarajärvi 2001, 105–109.

consciousness.	beliefs of groups of believers made by those who do not share the beliefs of these groups.	
--there is a pressing need to respond to the cases of Christianophobia observed in various countries and expressed in intolerance and hatred towards Christian values, traditions and symbols	It is important that continued support should be given to the development of international legal norms and appropriate national legislations which guarantee the protection of beliefs collectively shared by citizens against attacks, mockery and insults towards collective religious as well as ethnic and racial feelings and human dignity of social groups.	--blasphemy including blasphemous actions to be humiliation of the human dignity (defamation) of a religious community
Christianophobia is also manifested in actions which humiliate human dignity and insult the religious feelings of Christians, instigate religious enmity towards and discrimination against them.	In case of public slander against the Church of Christ, legal protection should be given to the dignity of the Church as inseparable from the integral collective dignity of all her members.	Outrage against the religious feelings and humiliation of the human dignity--

Taulukko 1. Aineistosta nostettuja ja eriteltyjä teemoja.

Aloitin analyysin rakentamisen itse taulukon sisällä etsien yhteyksiä teemojen välillä ja liittäen niitä muihin ilmiöihin. Joidenkin teemojen alle loin alateemoja, jotka tulivat esille dokumentista tai olivat seurausta alkuperäisestä teemasta. Jaoin seitsemän teemaa vielä kahteen eri kategoriaan; arvoyhtenäisyyteen liittyviin teemoihin sekä yhteiskunnallista sekä

yleismaailmallista järjestystä tukeviin teemoihin. Tämä auttoi kokonaisuuden hahmottamisessa ja analyysin punaisen langan muodostamisessa.

Tarkastelin esiin nostettuja teemoja Venäjän poliittis-yhteiskunnallisessa viitekehyksessä. Valitsin kohdat niiden toistuvuuden ja relevanssin perusteella. Niistä tuli ilmi vahva uskonnollisen retoriikan käyttö sekä sillä vaikuttaminen yhteiskuntaan sekä ihmisten arvoihin. Teoriakehyksenä tutkielmassani on Venäjän yhteiskunnallinen ja poliittinen tutkimus, jota esiteltiin taustaluvuissa. Analyysiluvuissa tutkin aineistosta nostettuja poimintoja teoriakehystä vasten, joka liittyy suurempaan kokonaisuuteen Venäjän valtion ja kirkon välisiin suhteisiin, Venäjän rooliin maailmassa sekä bysanttilaisvenäläiseen kehitykseen.

Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen aineiston analyysin pyrkimyksenä on informaatioarvon lisääminen, sillä hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan selkeää ja yhtenäistä tietoa. Analyysin avulla aineistoon luodaan selkeyttä, jotta sen perusteella voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä.⁷⁸

4. Arvoiltaan yhtenäinen Venäjä länttä vastaan

Kannanotosta tulee selväksi Venäjän ortodoksisen kirkon hyvin jyrkkä kanta jumalanpilkkaan sekä kirkkoon kohdistuvaan herjaan. Kannanoton viesti antaa käsityksen, että teot eivät ole vain syntiä kristillisen opin mukaan, vaan moraalinen rikos vaikuttaa ihmisen sielusta aina yhteiskunnan ja universumin järjestyksen järkkymiseen saakka⁷⁹. Dokumentti on viestinä sekä niin kotimaahan ortodokseille kuin ei-ortodokseillekin että länsimaiden kristityillekin. Sen voi nähdä osana yhteiskunnan uudelleenrakentamisprosessia, joka muokkaa sisä- ja ulkopoliittikkaa hengellis-moraalisten arvojen ympärille yhtenäisen ja turvallisen valtion nimissä.

Aineistosta nousi seitsemän pääteemaa, jotka voidaan nähdä tukena Venäjän valtion harjoittamalle ulkopoliitiikalle ja sen kehitykselle 2000- ja etenkin 2010-luvulla. Sen tarkoituksena on ollut tarkoituksena luoda yhtenäisempää Venäjää ja Venäjän kansan identiteettiä, jonka yksi peruspilareista on ortodoksinen kristinusko. Se yhdistää venäläiset juuriinsa jo tuhansien vuosien taakse, elvyttää 1900-luvun alun venäläisten uskonnonfilosofien ajatukset venäläisyydestä sekä on kirkon ja valtion läheisten suhteiden mahdollistavana ilmentymänä. Yhtenäistäminen on osa Putinin politiikkaa, jonka

---

⁷⁸ Tuomi & Sarajärvi 2001, 110.

⁷⁹ DECR 2011, 1.

tarkoituksena on tehdä geopoliittisesti sekä henkisesti vahvempi ja turvallisempi Venäjä. Tähän valtio käyttää ortodoksisen kirkon tuomaa ideologista tukea. Kannanoton teemat ovat täten yhdistettävissä valtion harjoittamaan politiikkaan ja sen rakentamaan ideaan Venäjästä, jossa kirkko toimii auttavana voimana.

Kannanotto on kuitenkin ennen kaikkea kirkon oma dokumentti, jonka patriarkka Kirill hyväksyi ennen sen julkaisua. Se edustaa Kirillin traditionalistista näkemystä kirkon ulkopoliitikasta ja osoittaa Venäjän ortodoksisen kirkon rakenteen hierarkkisuuden. Dokumentti on epäilemättä viesti Moskovan patriarkaatin tavoittelemasta vaikutusvallasta maailman suurimpana ortodoksisena yhteisönä, sillä se on julkaistu nimenomaan kirkon ulkosuhteiden internet-sivuilla eikä Venäjän ortodoksisen kirkon virallisilla sivuilla.

Kannanoton alussa kirkko määrittelee jumalanpilkan olevan törkeä ja epäkunnioittava teko, sanoma tai aikomus Jumalaa tai jotakin pyhää vastaan.⁸⁰ Teema jumalanpilkasta syntinä tulee esille kuusi kertaa ja se tavataan aina useaan otteeseen dokumentin myöhemmissä osissa toisiin teemoihin liittyen. Jumalanpilka on Venäjän ortodoksisen kirkon mukaan yksi syvimmistä moraalisisista rikoksista vieraannuttaen ihmisen jumalankuvaa ja tehden hänestä kykenemättömän parannukseen⁸¹. Kannanotossa teemasta luodaan argumentaation pohja, jolla pystytään perustelemaan jumalanpilkan ja herjan ankara kieltäminen rangaistuksien uhalla ja toimet sen estämiseksi. Teema pohjustaa kannanoton ajatusta, että jumalanpilka sekä kirkon herja ovat kristillisen moraalikäsitteen vastaista ja sen rikkominen ylittää aina yhteiskuntarauhan loukkaamiseen saakka. Teema liittyy Venäjän ortodoksisen kirkon vahvaan esiin astumiseen normien asettajan ja perinteisten arvojen sekä moraalin opetuksen toimijana.

Moraalisten ohjeiden antaminen ei ole kristillisissä kirkoissa täysin tavatonta, mutta Venäjän ortodoksisen kirkon kannanoton viesti, jonka tarkoituksena on tukea valtion vähemmistöjä tukahduttavaa politiikkaan antaa myös kristillisestä lähimmäisenrakkaudesta väärän käsityksen. Ortodoksinen kirkko pyrkii tällä viestillä rakentamaan venäläisille, ja koko maailmalle, yhteistä käsitystä oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta. Ortodoksinen usko nähdään kulttuurillisena perinteenä ja vaikka suuri osa nykyvenäläisistä ei osallistu kirkollisiin menoihin, moni silti identifioituu ortodoksiksi. Kirkolla on täten suurta vaikutusvaltaa ja arvoa venäläisessä kulttuurissa, jota se hyödyntää kansan lähelle pääsemiseksi.

---

⁸⁰ DECR 2011, 1.

⁸¹ DECR 2011, 1.

Kirkko haluaa olla yhteiskunnallisesti aktiivinen osallistuja, sillä sen päämääränä ei ole vain ihmisten pelastaminen vaan koko maailman pelastus ja palaaminen totuuteen. Kirkko katsoo olevansa maailman valo, jonka tulisi taistella syntiä vastaan ja maailman täydellisyyden puolesta. Se ottaa aktiivisesti kantaa yksilön moraalisia valintoja koskeviin kysymyksiin ja kirkko haluaa myös osallistua sekä kotimaiseen että kansainväliseen arvokeskusteluun. Ortodoksinen sosiaalietiikka on läheisesti yhteydessä teologiaan ja kirkon oppiin, jolloin ortodoksisen opetuksen mukaan Jumalan rakkauden vaikutus yksilön etiikkaan on suurempi kuin ihmisen omatunto tai hänen yleinen ymmärryksensä oikeasta ja väärästä. Ortodoksisen käsityksen mukaan moraali siis aktualisoituu osallistumisessa kirkon elämään.⁸²

Venäjän ortodoksisen kirkon johtajat ovat olleet tiiviisti mukana keskusteluissa perinteisten arvojen roolista Venäjän historiallisessa ja nykyisessä kansallisessa identiteetissä sekä ortodoksisen kirkon suhtautumisesta muita kansoja, uskontoja, kulttuureja ja moraalikäsitteitä kohtaan. Kirkon päämiesten arvojen tulkinnan vaikutusta muun yleisön yli ei pidä aliarvioida, sillä suuri osa venäläisistä pitää varsinkin ortodoksista uskontoa maan kulttuurisena symbolina sekä moraalien opetuksen välineenä. Samaan aikaan, ortodoksinen kirkko katsoo moraalien ja kulttuurin olevan yksinomaan heidän ansiotaan. Venäjän poliittinen johto tukee vahvasti ideaa, jossa perinteisellä uskonnolla ja moralilla on purkamaton linkki. He usein delegoivat venäläisten moraalisen opetuksen uskonnollisille tahoille, minkä takia uskonnollisuuden ja perinteisen moraalikäsitteen side on vahvistunut.⁸³

Ajatus puhtaasti ”perinteisestä venäläisistä” arvoista sekä siitä, että koko suuren maan voisi yhdistää näiden arvojen sisälle, on ristiriitainen. Vaikka Venäjä on maailman suurin ortodoksinen valta ja ortodoksisuus on sen enemmistöuskonto, maan koko ja etninen rikkaus takaavat uskonnollisen monimuotoisuuden olevan suuri. Globalisaatio on tuonut uusia uskontoja Venäjälle, mutta myös ortodoksisuudesta tai paikallisista pienistä uskonnoista irronneet uskonnot värittävät Venäjän uskonnollista karttaa. Venäjän tapauksessa samalla suurella alueella on monia uskontoja, kuten buddhalaisuus, juutalaisuus ja islam, sekä niiden lisäksi näistä erkaantuneita pienempiä liikkeitä. Venäjän syrjäseuduilla on edelleen useita pakanallisia ja vapaakristillisiä liikkeitä, joiden asukkaille uskonto toimii sosiaaliturvan lailla.

Hengellis-moraalisista arvoista on muodostettu etnisten ryhmien liima venäjän eri kansallisuuksien yhtenäistämiseksi, johon presidentti Putin on viitannut useasti puhuessaan julkisuudessa ei-etnisille venäläisille. Arvoilla pyritään yhtenäistämään koko Venäjän kansaa arvojen ympärille, joiden katsotaan tuovan sekä historiallista sekä ideologista eheyttä.

---

⁸² Turunen 2010, 104, 112–113.

⁸³ Stepanova 2015, 199–121.

Perinteisten arvojen julkinen keskustelu tuo esille ristiriitoja kansallisen identiteetin etsimisestä, joka on ollut kateissa Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien. Perinteisillä arvoilla on erityinen asema Venäjän historiassa ja ne muodostavat perustan sen yhteiskunnalle historiallisen jatkuvuuden periaatteena. Moraalisen itsemääräämisoikeuden logiikka Putinin lausunnoissa on perustana Venäjän perinteisten arvojen edistämiseksi kansainvälisesti ja valtion toimeenpaneman yhteiskunnan moraalisen ohjaamisen oikeutus sisäisesti. Ne nähdään välineenä lännen nykyisten arvojen muodostamalle ”viholliselle”.⁸⁴

Kirkon historiallinen moraalikäsitys tukee valtion kehitystyötä kohti vakaata yhteiskuntaa. Valtio ja kirkko ovat kehittäneet suhteitaan 2000-luvulla ja lähentyneet etenkin 2010-luvun aikana ja muodostaneet konservatiivisen ideologian sisäpolitiikalleen. Valtiolla on tärkeää, että ortodoksinen kirkko on hyvässä asemassa kansan keskuudessa. Läheisten suhteiden myötä tuki jommallekummalle instituutiolle on ääni myös puoltava ääni toiselle, sekä päinvastoin. Niin ikään, myös uskosta pois lankeaminen nähdään jumalanpilkkana, eli syntisenä tekona.

The sin of blasphemy is mentioned in the Old Testament books (for instance, Lev. 24:15; Ps. 74: 18). It is repeatedly mentioned in the New Testament (for instance, Mk. 7: 21-23; Jn. 10: 33; Rev. 13: 1). St. Paul describes blasphemers as those who made shipwreck of their faith (1 Tim. 1:19), understanding blasphemy not only as an outrage against God or His holy name but also any act of falling away from the faith.⁸⁵

Paavalin kirjeen koko ensimmäisessä luvussa on melkoisesti yhteneväisyyksiä kannanoton kanssa. Siinä varoitetaan vieraista uskoista, jotka vieraannuttavat ihmisiä oikeasta polusta. Kirjeessä Paavalin kerrotaan olevan opiksi otettava esimerkki epäuskossa eläneestä herjaajasta, jonka pelasti usko (1 Tim. 1:3-16). Kannanotto viittaa useasti uskon, hengellisen kokemuksen tai tiedon puutteen johtavan jumalanpilkkallisiin ajatuksiin.

everyone needs the help of God combined with one's own efforts keep away from blasphemy and oppose the development of this sin in one's own mind and heart.⁸⁶

Blasphemous words and actions are often caused by a low level of one's religious culture and lack of knowledge about religious life and deficiency of spiritual experience.⁸⁷

Jumalanpilkkä syntinä ei vahingoita niinkään Jumalan täydellistä olemusta, vaan henkilöä itseään sekä hänen lähimmäistään, kuten viitataan kannanotossa⁸⁸. Näkemys korostaa kirkon periaatetta Kristuksen ruumiina, jonka jäsenet ovat toisiinsa yhteydessä. Kukaan ei voi tehdä mitään hyvää ilman, että se jollain tavalla valaise koko maailmaa ja vastaavasti kukaan ei voi

---

⁸⁴ Østbø 2017, 205, 212; Wilkinson 2014, 369; Stepanova 2015, 135.

⁸⁵ DECR 2011, 1.

⁸⁶ DECR 2011, 3.1.

⁸⁷ DECR 2011, 1.

⁸⁸ DECR 2011, 1.

tehdä väärin muita kohtaan vahingoittamatta samalla itseään. Solovjovin ajatus maailman organismista on Karppisen mukaan suora analogia tälle kirkon tulkinnalle.⁸⁹

Vaikka Venäjän ortodoksinen kirkko on nostettu moraaliopetuksen ytimeen, hengellismoraalisista arvoista on puhuttu aktiivisesti myös politiikassa. Kyse on sekä sisä- että ulkopoliittisesta kehityksestä, jossa arvot lanseerataan keinoksi saavuttaa vaikutusvaltaa ja yhtenäisyyttä. Eräänä oikeutuksena kansainväliselle venäläisten konservatiivisten arvojen edistämiseksi käytetään Venäjän historiasta nousevaa Pyhä Rus -yhtenäisyyttä sekä *Russki mir* -ajattelua. Kannanoton toinen teema, jossa korostetaan kristittyjen yhtenäistä kollektiivista ihmisarvoa, tukee näiden ajatustraditioiden päämäärää. Tekstissä nousi ajatus jumalanpilkan olevan ihmisarvon loukkaamista yhteensä neljä kertaa, joista kolmesta siinä viitattiin kristittyjen yhteisön kollektiiviseen ihmisarvoon, yksittäisen ihmisen sijaan.

Normien asettajana ja perinteisten arvojen suojelijan aseman ottanut kirkko osoittaa kannanottonsa viestin myös Venäjän rajojen ulkopuolelle asuville kristityille. Kannanoton mukaan kristilliset perinteet ja traditiot kuuluvat suurimman osan maailman väestön elämään, joten niin suuren yhteisön pilkkaaminen ja uskonnollisten tunteiden loukkaaminen voi uhata kansalaissopimusta⁹⁰. *Russki mir* -periaatteen mukaan Venäjän ortodoksinen kirkko haluaa ulottaa arvonsa ja vaikutusvaltansa rajojensa ulkopuolelle puolustaakseen perinteisiä arvoja ja luodakseen kristillistä identiteettiä. Etenkin kirkko pyrkii tavoittamaan Venäjän rajojen ulkopuolella asuvat ortodoksit. Ulostulo kritisoi länsimaista individualismia, jossa kollektiiviset perinteiset kristilliset arvot väistyvät moraalikäsitteiden muovaajan tieltä. Uskonnollisen vakaumuksen pilkkaamisen näkeminen ihmisarvon loukkauksena yhdistyy myös vahvasti ajattelutapaan, jossa uskonto on osana ihmisen perimmäistä identiteettiä.

Polemiikki arvoista on tiukasti yhteydessä ajatukseen Venäjän kollektiivisesta identiteetistä ja sen globaalista tehtävästä suojella perinnettä. Sekä kirkko että valtio tulkitsevat perinteiset arvot ihmiselämän ultimaattiseksi moraaliseksi perustaksi, joiden hylkääminen johtaa sekä ihmisten että yhteiskunnan tuhoon. Agadjanianin mukaan patriarkka Kirillin retoriikassa länsimaiden arvoista on tehty ”toisia”; ne perustuvat perinteisten arvojen vastakohdille, kuten materiaalisen menestyksen tavoittelulle, libertarianismin tuomalle laiskuudelle (*libertarian laxity*), muodolliselle rationaalisuudelle sekä moraaliselle relativismille. Useimmissa tapauksissa perinteisten arvojen heikkeneminen lännessä katsotaan johtuvan sosiokulttuurisesta ilmiöstä, eikä vain poliitikkojen salajuonesta.⁹¹

---

⁸⁹ Karppinen 1999, 18.

⁹⁰ DECR 2011, 2.

⁹¹ Agadjanian 2014, 48–49; Stepanova 2015, 212.

Teema kristittyjen yhtenäisestä ihmisarvon identiteetistä tukee Putinin yhtenäistämisperitiikkaa, jonka ytimenä on ortodoksinen kirkko sekä kristilliset arvot. Sen varjolla hän pystyy oikeuttamaan teot, joiden avulla taistellaan hengellistä taistelua, joka uhkaa venäläisen kansan yhtenäisyyttä, turvallisuutta sekä suvereniteettia. Venäjä näkee länsimaiden ”toiset” arvot kolonialistisina materialismia sekä individualismia korostavina vihollisina, joita vastaan myös kirkko pyrkii tekemään pelastustyötä. Kannanotto korostaa useiden kansainvälisten dokumenttien määräysten ihmisoikeuksista vahvistavan tarpeen huomioda jumalanpilkan, ja sen tekojen, olevan saman uskon jakavan uskonnollisen yhteisön ihmisarvon kunnianloukkaus⁹², viitaten dokumentissa vuonna 2009 pidetyn Durban review -konferenssin dokumenttiin, jossa käsiteltiin muukalaispelkoa, rasismia sekä syrjintää⁹³.

Kannanotossa tulee selvästi ilmi historiallinen ajatus, jossa lähes koko Euroopan sivilisaatio on kristitty, korostaen kristinuskon roolia yhä suurimman väestöosan elämässä, jumalanpilkkua vastustavien normien olevan olemassa historiassa sekä kriittiseen sävyyn vaatii niiden asettamista myös nykypäivään⁹⁴. Näissä kohdin kannanotto ei puhu eksklusiivisesti ortodoksisista kristityistä, vaan yleisesti kristityistä tai vain uskonnollisista yhteisöistä. Uskovien kollektiiviseen identiteettiin ja sen ihmisarvon loukkaamiseen liittyy tiiviisti vaatimus, jossa lain tulee olla heille suojaksi kaikissa yhteiskunnissa. Huomioitavaa on, että kannanotossa ei kertaakaan mainita erikseen viestin koskevan vain Venäjää tai ortodoksisia aluetta. Tästä tulee käsitys, että mikä tahansa kristitty sivilisaatio kuuluu venäläisen sielun veljellisyyden piiriin sekä Venäjän ortodoksisen kirkon transnationaaliseen *Russki mir* -luonteeseen ja näin ollen kollektiivisuus ja perinteiset arvot ylittävät maiden rajat.

Pyhä Rus -ideologialla tarkoitetaan nimenomaan hajautettua kansainvälistä yhteiskuntamallia, joka ylittää kansallisvaltioiden rajat ja tarjoaa neuvostoajan jälkeiselle identiteetille uusia määrittelytapoja. Tarkastellessa Pyhän Rusin historiaa kirkon ideologit ajattelevat sen olevan sekä kulttuurin aitouden lähde että yhteys muihin kulttuureihin. Pyhän Rusin geopolittinen idea nousi itsessään nimenomaan vuoden 988 kasteesta, joka yhdisti Kiovan Rusin moninaiset slaavilaiset kansat. Suslovin mukaan ortodoksikristitty älymystö menee pidemmälle ja tulkitsee koko kristillisen sivilisaation menneisyyden tosiseikkana nykyhetkessämme. Vahvistaakseen tämän ajatuksen patriarkka Kirill on luonut konseptin ”valtakulttuuri” (*base culture*), joka tarkoittaa arvojärjestelmää, joka on perustavanlaatuinen tietylle yhteisölle. Kirill arvelee, että ajan kuluessa valtakulttuuri luo erilaisia alakulttuureita,

---

⁹² DECR 2011, 2.

⁹³ Durban review 2009.

⁹⁴ DECR 2011, 2.

jotka ovat haitallisia tai jopa vihamielisiä toisilleen. Täten todellinen yhtenäisyys on mahdollista saavuttaa vain silloin, kun ihmiset luopuvat alakulttuureistaan ja palaavat valtakulttuuriin, joka tarkoittaa ennen kaikkea paluuta moraalisiin sekä uskonnollisiin lähtökohtiin.⁹⁵

Venäläinen monikulttuurisen aate tulee esille Suslovin artikkelissa, sillä hänen mukaansa valtakulttuuriin palaaminen antaa mahdollisuuden tasoittaa eri sivilisaatioihin kuuluvien kansakuntien välisiä ristiriitoja, koska sen pääpiirteinä kaikkien perinteisten uskontojen peruskulttuuri on yksi ja sama. Valtakulttuurin hylkääminen, jonka radikaalein muoto on maallistuminen, johtaa kansojen välisten jännitteiden kasvuun. Nykyisen globalisaation aikana valtakulttuuri ei kuitenkaan ole olemassa maantieteellisesti eristettynä järjestelmänä, vaan ihmisten mielissä eräänlaisena filterinä, joka suodattaa toissijaisesti tärkeät asiat pääasiasta, eli uskonnosta. Täten valtakulttuuri ei luo rajaa Venäjän ja lännen välille, vaan Venäjän ja lännen sisällä, erottaen maallistuneet yhteiskunnat uskonnollisista.⁹⁶

Teeman yhteiskunnallinen merkitys Venäjän politiikassa näkyy ennen kaikkea kristinuskon erityisyyden korostamisessa sekä kansallisessa että globaalissa historiassa, vastinparina länsimaiselle individualismille, joka nähdään kylmänä ja sieluttomana, sekä sen rajoja ylittävänä asemana perinteisten arvojen yhdistäjänä. Kaiken tämän keskellä nähdään kirkko, sillä se korostaa yhä tiivistä yhteyttään kansan uskonnollisuuteen sekä identiteettiin.

the dignity of the Church as inseparable from the integral collective dignity of all her members.⁹⁷ Kannanoton mukaisen kirkon roolin voidaan katsoa nousevan myös historiallisesta perinteestä kristinuskon valtakulttuurisesta asemasta, jonka keskeinen toimija oli kirkko. Nykyään kuitenkin kirkon asema nyky-yhteiskuntien hengellisyyden sydämenä voidaan nähdä ristiriitaisena kasvavan moninaisuuden johdosta. ”Perinteisen uskonnon” eksklusiivinen status rajoittaa Venäjän ortodoksisen kirkon vaikutusvaltaa jo Venäjän sisällä, sillä sen ei voida enää katsoa olevan Venäjän yhä monitahoisemman, moniuskonnollisemman sekä monietnisemmän yhteiskunnan universaali edustaja⁹⁸. Globalisaatio horjuttaa niin kansallisvaltionkin kuin ”kansalliskirkon” valta-asemaa, joka Venäjällä johti paradoksaaliseen yhdistelmään kirkon uudelleen nousuun kansan normatiivisena auktoriteettina sekä sen ylläpitämään kuvaan kirkosta yhdistävänä ylikansallisena instituutiona⁹⁹.

Globalisaatio sekä maallistuminen on tuonut Venäjällekin uudenlaisia tuulia ja muuttanut venäläisten tapaa tulkita maailmaa. Ortodoksinen kirkko on täten ottanut

---

⁹⁵ Suslov 2014, 74–75, 81.

⁹⁶ Suslov 2014, 74–75.

⁹⁷ DECR 2011, 2.

⁹⁸ Stepanova 2015, 134.

puolustautumiskannan kokiessaan olemassaolonsa uhatuksi, josta kannanotto on ilmeinen esimerkki. Venäjän konservatiivit ovat osoittaneet individualismilla olevan negatiivinen vaikutus perinteen säilymiselle sekä siihen perustuvan yhtenäisyyden pysyvyydelle. Osoittamalla lännen omaksumien liberaalien arvojen olevan jumalanpilkan ja kirkon herjan mahdollistava lähtökohta, kirkko antaa valtiolle perustan käyttää niitä hyväkseen.

Kannanoton suora kritiikki ilmaisunvapaudelle osoittaa sen pitävän joitain liberaaleja arvoja suoraan uhkana uskonnolle: ”Jumalanpilkkaa ja herjausta käytetään useimmiten uskonnon vastaiseen taisteluun omantunnon-, ilmaisun- tai luovan työn vapauden nojalla”¹⁰⁰. Näin länsimaisittain fundamentaalisen oikeuden vastustamisen perusteet voidaan jäljittää myös tässä tapauksessa perinteisiin arvoihin sekä niihin perustuvan yhtenäisyyden säilyttämiselle. Kirkon konservatiivista linjaa kritisoivien ihmisten voidaan katsoa luovan vastustajan äänen kirkon opeille yhteiskunnassa. Tällaiset henkilöt pystyvät täten ilmaisunvapauden turvin sanomaan kritiikkinsä ääneen ja asettamaan kirkon huonoon valoon. Kyseisten tilanteiden varalle kirkko tarvitsee valmiin syytenimikkeen sekä syntipukin, jotta valtio voi reagoida tilanteeseen. Teema sanan- tai ilmaisunvapaudenvapauden mahdollistavan jumalanpilkan ja herjan esiintyy kannanotossa vain kaksi kertaa, mutta on mielestäni osoitus Venäjän ortodoksisen kirkon yleisestä linjasta muodostaa länsimaisista liberaaleista arvoista sekä ihmisoikeuksista ”toisia” sekä perinteisten arvojen kannattajien vihollisia.

Kannanotossa yllä oleva väite ilmaisunvapauden olevan useimmiten jumalanpilkan tai herjan taustalla viittaa kontekstissaan sen olevan ihmisen tietoinen valinta ennemmin kuin esimerkiksi epätietoisuudesta ja hengellisen kokemuksen puutteesta kumpuava loukkaava kritiikki. Kannanoton mukaan myös kirkon maallisen elämän virheitä käytetään myös tahallisessa pilkassa:

Imperfections in the life of the earthly Church are used by her antagonists to justify blasphemous actions and slanderous accusations--¹⁰¹

Kaikkein useimmin kuitenkin kannanoton mukaan sanan-, ilmaisun, ja luovan työn vapaus on syynä jumalanpilkalle sekä kirkon herjalle. Vaikka dokumentti erottaa kritiikin sekä uskontojen välisen dialogin jumalanpilkasta, teemalla on hyvin vahva uskonnon vastaisen taistelun eetos, jonka näkyvyyden yhteiskunnan liberaalit arvot mahdollistavat.

Valinnanvapauden roolia korostetaan kannanotossa jumalanpilkaan ja herjaan liittyen. Viitaten toiseen Moskovan patriarkaatin ulkosuhteiden julkaisemaan dokumenttiin *The Russian Orthodox Church's Basic Teaching on Human Dignity, Freedom and Rights* toiseen

---

⁹⁹ Agadjanian & Rousselet 2005, 30.

¹⁰⁰ DECR 2011, 1.

¹⁰¹ DECR 2011, 1.

lukuun *Freedom of choice and freedom from evil* kirkko osoittaa sen olevan yhteydessä syntyin. Sen mukaan vapaus on yksi jumalan merkki ihmisluonnossa. Jumalan kuva voi joko hälventyä tai voimistua, riippuen suoraan ihmisen vapaasta itsensä ohjaamisesta.¹⁰² Tästä syystä kirkko sanoo pitävänsä pastoraalisessa työssään ja hengellisessä ohjauksessaan erityistä huolta ihmisten sisäisestä hyvinvoinnista ja valinnanvapaudesta.¹⁰³ Dokumentista tulee esille kritiikki nykypäivän ihmisoikeuden asettajia vastaan, jatkaen kirkon samaa linjaa moraalien rappeutumisen huolesta.

The weakness of the human rights institution lies in the fact that (?) while defending the freedom (αὐτεξουσίαν) of choice, it tends to increasingly ignore the moral dimension of life and the freedom from sin (ἐλευθερία). The social system should be guided by both freedoms, harmonizing their exercise in the public sphere. One of these freedoms cannot be defended while the other is neglected. Free adherence to goodness and the truth is impossible without the freedom of choice, just as a free choice loses its value and meaning if it is made in favour of evil.¹⁰⁴

Patriarkka Kirillin kritiikin perustana liberalismille on ajatus länsimaisen liberaalin käsityksen vapauden mielivaltaisuudesta vastakohtana ortodoksiseen käsitykseen vapaudesta vapaaehtoisena kuuliaisuutena jumalan totuudelle. Se johtaa perinteen, etenkin uskonnollisen perinteen, normatiivisen merkityksen radikaaliseen hylkäämiseen, ja yksilön ehdottomaan oikeuteen päättää, mikä on hyvää ja mikä on pahaa.¹⁰⁵ Kannanotto jumalanpilkkaan ja herjaukseen muistuttaa, että vapauden varjolla on väärin vastustaa jumalaa: ”Vapautta ei tule käyttää jumalan tai hänen kirkkonsa sekä kansansa pilkkaamiseen.”¹⁰⁶

Vuonna 2011 julkaistu kannanotto toivoi estävänsä vuosi sen jälkeen tapahtuneen, Venäjän uskonnollisen ja poliittisen elämän käännöksen tunnetuimmaksi esimerkiksi nousseen, Pussy Riotin kaltaiset mielenosoitukset. Yhtye osoitti ”punk rukouksensa” suoraan kritiikkinä kirkon ja valtion välisille suhteille, Putinin uudelleenvalitsemiselle sekä valtion ja kirkon konservatiiviselle politiikalle. Tapauksesta tuli esimerkki valtion lännen- ja liberalisminvastaiselle politiikalle.

On huomioitavaa, että ihmisten häiritseminen jumalanpalvelustilassa, kuten Pussy Riotin protesti Moskovon katedraalissa, oli todella uskonnonvapautta loukkaavaa sekä niille, jotka olivat katedraalissa tuona aikana että monelle muulle. Myös monet liberaalit pitivät tempausta sopimattomana. Tapauksella on kuitenkin piirteitä, jotka osoittavat todellisen

---

¹⁰²Elizabeth Prodromoun kirjoittaa artikkelissaan (2004), että ortodoksisen teologian mukaan syntyin langenneen ihmisen uudelleenintegroituminen ja ihmiskunnan yhteys jumalan kanssa on mahdollista vain, jos ihmiset käyttävät vapaata tahtoaan vastuullisesti. (Prodromoun 2004, 65) Venäjän ortodoksisen kirkon mukaan langennut ihmisluonto ei pysty saavuttamaan todellista hyvyyttä itse. Täten ihminen ei voi luopua jumalan avusta ja läheisestä yhteistyöstä hänen kanssaan, sillä hän on yksin kaiken hyvän lähde. Väärinkäyttäessään valinnanvapauttaan ihminen menettää myös ”vapautensa elää hyvydessä, joka heillä oli ollut alkuperäisessä tilassaan.” (ἐλευθερία) (DECR II 1.)

¹⁰³ DECR II 1.

¹⁰⁴ DECR II 2.

¹⁰⁵ Stepanova 2015, 132.

uhkan Venäjän uskonnonvapauksen kehitykselle ja järkyttivät koko vasemmiston kirjoa. Tapa, jolla oikeudenkäynnit hoidettiin, osoittaa, että Venäjän poliittinen johto käyttää tätä tapausta edistääkseen yhä voimakkaampia rajoituksia uskon- ja uskonnonvapaudelle. Täten tuesta Pussy Riotille, tai ainakin tuomioiden osittaisesta tai täydestä torjumisesta, tuli selkein liberalismiin indikaattori, täydentäen olemassa olevaa ”liberalismin testi” -luetteloa: (1) papiston vastaisuus, (2) usko vuoden 2011 Duuman vaalien sekä vuoden 2012 presidentinvaalien olevan, vaikkakaan ei aina, vääristettyjä ja (3) kritiikki presidentti Putinille. Vastaavasti Pussy Riotin tuomitsemisesta on tullut liberalismiin vastaisuuden synonyymi, jonka puolestaan oletetaan tukevan Venäjän ortodoksisen kirkon ja patriarkan politiikkaa, vaalien tunnustamista pätevinä sekä Putinin toiminnan hyväksymistä.¹⁰⁷

Pussy Riotin ”punk rukouksen” ympärillä vuosina 2011 ja 2012 oli myös useita muita liberaalin aatteen varjolla järjestettyjä mielenosoituksia. Liberaalit ideat katsotaan Venäjällä olevan yksinomaan länsimaiden tuotos, jotka ovat vieraita Venäjän kansalliselle hengelle. Radikaali ideologia rinnastaa liberalismiin länteen, jota se pitää ”ehdottomana pahuutena, todellisen historiallisen helvetin maantieteellisenä sijaintina”. Siksi oli odotettavissa, että Pussy Riot, jolla on feministisiä ja äärimmäisen liberaaleja näkemyksiä toi esiin länsimaiden vastaisen retoriikan virran. Venäjän valtion kontrolloima televisio, seuraten neuvostoajan käytäntöä, muodosti toisinajatteliijoista lännen ”kätyreitä”, tosin ei tällä kertaa kapitalistisia sodanlietsojia, vaan henkisen ja kulttuurisen rappeutumisen aiheuttajia. Myös Pussy Riotin jäsenet asetettiin kyseiseen pahansuovaksi ja poikkeavaksi luokiteltuun kategoriaan.¹⁰⁸

Kremlin ja Venäjän ortodoksisen kirkon liittouma on vahvistunut Pussy Riot -tapauksen jälkeen, samalla kun länsimaiset arvot ovat tuomittu laajan geopoliittisen taistelun välineeksi nuorten mielistä ja sydämistä. Sivuuttamalla protestin poliittisen viestin, hallinto antoi tapaukselle uuden merkityksen moraalikysymyksenä. Ryhmän jäsenet esitettiin Venäjän pyhiä arvoja halveksuvina huligaaneina, jotka kiihottavat uskonnollista vihaa. Pussy Riot -tapauksesta tuli malliesimerkki Kremlin käyttämälle symboliselle politiikalle poliittisen ja sosiaalisen kuilun aikaansaamiseksi ulkopuolisten ja lojaalien sisäpiiriläisten välillä.¹⁰⁹

Valtion ailahteleva suhtautuminen Pussy Riotiin tapauksen selvittelyn alkumetreillä osoitti valtion puolustuksen kirkolle olevan taktinen. Geraldine Faganin mukaan (2012) tutkijat analysoivat, ettei Kreml välttämättä toimikaan suojellakseen ortodoksista kirkkoa, vaan etsii oikeutuksia ilmaisun- sekä uskonnonvapauden rajoittamiseksi. Poliittisten

---

¹⁰⁶ DECR 2011, 1.

¹⁰⁷ Fagan 2012, 3; Stroch 2014, 55.

¹⁰⁸ Stroch 2014, 56; Haskins 2015, 230.

olosuhteiden määrittelemä kanta voi johtaa Kremlin rajoittamaan kirkkoa, tai valtion voimakkaan tuen voidaan nähdä rajoittavan kirkkoa siten, että se menettäisi joidenkin kansanosien silmissä uskottavuuttaan.¹¹⁰

Protestien jälkeen kesällä 2012 esiteltiin uusia lakeja, jotka tiukensivat julkisia kokoontumisia sekä ulkomailta rahoitusta saavien politiikkaan osallistuvien kansalaisjärjestöjen toimintaa. Sananvapauden rajoittaminen ei ollut kuitenkaan uusi ilmiö neuvostoajan jälkeiselläkään Venäjällä. Putinin tullessa valtaan otettiin muun muassa käyttöön ekstremismia vastaan taisteleva laki, jota on kritisoitu sen epämääräisyydestään. Lain puitteissa voidaan rangaista vähemmistöryhmiä muun muassa separatismien uhan varjolla. Lisäksi esimerkiksi Jehovan todistajat ovat joutuneet vastaamaan ekstremismin syytöksiin. Vuoden 1993 perustuslaillisesta maallisen Venäjän huomiosta huolimatta, Pussy Riotin oikeuden syytösnimikkeinä olivat muun muassa ”ortodoksisen maailman vastustaminen” sekä ”valtion hengellisten perusteiden halventaminen”.¹¹¹ Venäjän ortodoksinen kirkko on epäilemättä nauttinut etuoikeutetusta asemastaan, vaikka suhde olisikin valtion puolelta vain synteettinen. Kannanotto osoittaa, että sen pääintressi on yhä Kiovan Rus -kansan kasteesta tulleen tehtävän täyttö sekä maailman syntien parantaminen, mutta yltääkseen Venäjän rajojen ulkopuolelle, se tarvitsee valtion apua.

Valtio pyrkii tekemään ortodoksisesta kristinuskosta yhtä venäläisen kansallisen identiteetin pilareista. Idean, jonka tarkoituksena on vahvistaa kansakuntaa, koota se Kremlin ympärille sekä neutralisoida kasvavia etnisiä jännitteitä, voidaan katsoa koostuvan patriotismista, nationalismista, suurvaltahaikailusta sekä lännenvastaisesta retoriikasta. Keskeisenä ajatuksena on venäläisen kulttuurin ylivoimaisuus sekä Venäjän sivilisaation erityislaatuisuus. Valtion johtajat näkevät ortodoksisen kristinuskon Venäjän valtion jatkuvuuden takaajan sekä kriisissä olleen venäläisen identiteetin uudistamisen tarjoajan elementtinä. Konsepti on yhtenäinen kirkon kannan kanssa, joka ylläpitää Pyhä Rus -käsitettä ja samalla tuo esille muukalaisvihamielisiä sekä lännenvastaisia näkemyksiä.¹¹²

Poliittisen vallan vaihtumiseen Venäjällä liittyi uudenlainen historiantulkinta nykyistä poliittista tilannetta mukaillen sekä tarpeeseen legitimoida poliittinen valta. Vähitellen rikko menneisyyden kanssa korvattiin sen yhteyden palauttamisella sekä yhteensovittamisella, joka vaati menneisyyden uudelleenrakentamista sekä -tulkintaa. Menneisyydestä tuli samalla erinäisten tulkintojen lähde, joita Venäjän poliittinen johto saattaa käyttää käytännön

---

¹⁰⁹ Sharafutdinova 2014, 616–617; Uzlaner & Stoeckl 2019, 427.

¹¹⁰ Fagan 2012, 3–4.

¹¹¹ Bogush 2017, 1244; Kananovich 2015, 373–374; Fagan 2012, 5.

tarpeisiinsa. Ortodoksinen tulkinta jatkuvuudesta perustuu yhdistelmään perinteestä sen yleisessä merkityksessä ja kirkollisesta perinteestä (*predanie*). Kirkollinen perinne koostuu Venäjän kansasta vastakohtana länsimaiselle liberalismille. Perinteisten arvojen kaksi tärkeintä hahmoa, presidentti Putin sekä patriarkka Kirill, seuraavat jatkuvuuden periaatetta, jonka mukaan Venäjän kulttuurin ydinarvot säilyvät muuttumattomina läpi historian perinteen rikkonaisuudesta huolimatta. Tämän päivän Venäjä tarjoaa perinteisten arvojen narratiivin, joka ylittää sen kansalliset erityispiirteensä, jolla on universaali arvo ja siten voidaan hyväksyä, integroida ja tulkita uudelleen muissa yhteyksissä.¹¹³

Venäjän ortodoksisen kirkon moraali- ja yhteiskuntakäsitys on 1900-luvun Venäjän ja Neuvostoliiton mukaelma, jotka yhdistyivät myös Pussy Riot -tapauksessa. Protestin paikkana oli Moskovan Kristus Vapahtajan katedraali, joka neuvostoaikana oli muutettu uima-altaaksi. Valtion ottaessa uudelleen ideologikseen venäläisten filosofien kristillisestä perinteestä nousevan ortodoksisen yhteiskuntakäsityksen kirkko restauroitiin entisen kaltaiseksi – kuten ortodoksinen uskokin.

Idea perinteisistä arvoista palauttaa mieleen paradoksaalisesti sekä Neuvostoliiton iskulauseen kommunismin laajentumisesta ihmiskunnalle että slavofiilien uskon "orgaanisen" venäläisen kulttuurin ainutlaatuisuuteen, joka pysyy uskollisena kristillisille moraaliarvoille vastakohtana "syntiselle" lännelle. Historiapolitiikan ilmentymänä on muun muassa vuonna 2010 Moskovaan perustettu patriarkaatin kulttuurielimen valtion tuella perustama historiallinen puisto, jonka tarkoituksena on muokata koululaisten kansallisen historian tuntemusta. Se korostaa Venäjän historian konservatiivista tulkintaa nykyaikaisen teknologian avulla. Näyttelyt tuovat esille kirkon historiallisen politiikan, jossa nykyajan vihollisena nähdään neuvostonostalgian ja kommunismin sijaan liberalismi. Puisto on ollut menestys sekä poliittisesti että kaupallisesti. Se on esimerkkinä kirkon onnistuneesta lobbausstrategiasta, sillä vuonna 2016 opetus- ja tiedeministeriö suositteli koulujen vierailevan siellä osana historian opetusta. Vuoden 2017 loppuun mennessä samankaltaisia puistoja oli perustettu jo useita.¹¹⁴

Kannanotto julkaistiin aikana, jolloin on puhuttu Venäjällä moraalikäännteestä. Sen englanninkielinen käännös osoittaa, että sisältö on osittain myös viesti länsimaille; Venäjä ei ole heidän lähetyskenttäänsä eikä se jaa länsimaiden kanssa samoja arvoja. Tämä moraalinen itsemääräämisoikeus on määrittänyt Venäjän asennoitumista muun muassa kansainvälisiin

---

¹¹² Jarzyńska 2014, 92.

¹¹³ Stepanova 2015, 124–128, 132.

¹¹⁴ Stepanova 2015, 134; Laruelle 2018.

ihmisoikeuksien noudattamiseen sekä länsimaiden puuttumiseen Venäjän sisäisiin asioihin ja se on tullut esille useissa Putinin julkilausumissa. Kirkon julkaisema kannanotto jumalanpilkasta ja kirkon herjasta on tavallaan sen oma todistus moraalisesta yhtenäisyydestä sekä itsemääräämisoikeudesta, jota edellä mainitut kolme teemaa edustavat. Se on osaltaan muodostamassa uutta moraaliauktoriteettia länsimaista individualismia sekä liberalismia vastustaen, perustaen legitimitettinsä eurooppalaisesta historiallisesta perinteestä nousevaan kristilliseen kollektiiviseen identiteettiin. Maallinen sekä hengellinen valta käyttää perinteisiä arvoja Venäjän yhteiskunnan ideologiseen yhtenäistämiseen sekä samalla potentiaalisten liittolaisten värväämiseen kansainvälisellä areenalla¹¹⁵.

Putinin ja Kirillin argumentit perinteisten arvojen oikeutuksessa voivat poiketa yksityiskohtaisesti presidentin viitatessa poliittisiin käsitteisiin kuten "sivilisaatio" sekä "demokratia" ja Kirillin vedotessa jumalan luomaan "ihmisluontoon". Molemmat perustuvat kuitenkin yhtäältä liberaalin individualismin ja toisaalta yhteisten perinteisten arvojen vastaiseen vastakkainasetteluun. Venäjän ortodoksisen kirkon edustajat näkevät itsensä puolustajina tai jopa vainottuna vähemmistönä, heidän vainoajiensa ollessa maallistuneita liberaaleja. Tämä sopii yhteen globaalin käsityksen kanssa lopullisesta taistelusta ortodoksisen sivilisaation sekä lännen "henkistä aggressiota" vastaan. Pussy Riotin "punkrukous" tarkoitti eri tahoille eri asioita: skandaalia, provokaatiota, pyhäinhäväistystä, sankarillista vastarintaa tai dramaattista yritystä saada julkisuutta. Uzlanerin ja Stoecklin mukaan (2019) se oli sosiologian ja poliittisen teorian näkökulmasta postsekulaarinen ilmiö, josta on tullut yksi avainkysymyksiä tämän päivän keskusteluissa uskonnon paikasta uudessa yhteiskunnassa.¹¹⁶

Kannanoton teemat, jotka tähtäävät arvoyhtenäisyyteen kristityn sivilisaation sisällä ovat yksi kirkon tapa luoda toista arvomaailmaa postsekulaarissa globalisoituneessa maailmassa, jossa suurin osa kansainvälisistä pelisäännöistä on luotu länsimaisten arvojen perusteella. Sekulaari liberalismiin valinnanvapaus uhkaa uskovien ihmisten kollektiivisuutta sekä moraalia. Kannanotto osoittaa kirkon halua toimia kansainvälisesti ja kasvattaa vaikutusvaltaansa, pyrkien eritoten tavoittamaan Venäjän rajojen ulkopuolella asuvat ortodoksit, sekä perinteisten arvojen kannattajat. Se tukee Venäjän ulkopoliittista missiota, jossa Putin näyttäytyy koko maailman konservatiivisten arvojen suojelijana. Venäjä pyrkii luomaan moninapaista maata, jossa länsimaat, ja etenkin Yhdysvallat, eivät olisi hegemonisessa asemassa. Samalla se kuitenkin pyrkii luomaan yhteyttä niiden kanssa

---

¹¹⁵ Stepanova 2015, 135.

¹¹⁶ Stepanova 2015, 134; Uzlaner & Stoeckl 2019, 430; Verkhovski 2014, 60.

dostojevskilaisen venäläisen hengen mukaisesti menettämättä kuitenkaan sen omaa erityisyyttään, jonka katsotaan nousevan ortodoksisesta perinteestä.

Venäjän ortodoksisen kirkon käyttämät perustelut sen johtavalle asemalle ortodoksisessa maailmassa ovat sille tyypillisiä. Kirkko vetoaa yhtäältä demokraattiseen tilanteeseen, jossa noin 80 % maailman ortodokseista kuuluu Venäjän ortodoksisen kirkkoon. Venäläisistä myös noin 43–44 % ovat sitä mieltä, että kirkon tulisi tukea yhteiskunnan moraalia sekä tyydyttää uskovien ihmisten hengelliset tarpeet. Puolet väestöstä siis tukee kirkon roolia hengellisesti yhdistävänä voimana. Toisaalta Moskovan patriarkaatti katsoo perivänsä Rooman vapaaksi jättämän paikan viiden patriarkaatin luomasta muinaisesta järjestelmästä. Täten he katsovat olevan sen sivilisaation henkinen yhdistävä voima ja perusta, joka yksin voi keskustella maailman kanssa tasa-arvoisilla perusteilla.¹¹⁷

Venäjän ideaa määriteltessä, Euroopan voidaan katsoa olevan sen tärkein ”muu” tai ”toinen” vertailukohde. Venäjän kansainvälisiä intressejä sekä maan sisäisiä tavoitteita on muokannut Venäjän ulkopoliittikan tutkijoiden mukaan yhtäältä maan historiallinen tulkinta sen perifeerisestä asemastaan sekä ambivalentista suhteesta Euroopassa tai Eurooppaan ja toisaalta lännen Venäjän eurooppalaisen identiteetin tunnustaminen tai tunnustamatta jättäminen. Tutkijat ovat laajasti samaa mieltä, että Venäjän tulkinta sen sisällyttämisestä tai ulosjättämisestä Euroopassa on vaikuttanut laajasti sen ymmärrykseen turvallisuushista. Vaikutukset ulottuvat muun muassa Venäjän asemasta terrorismiin aina suhtautumisesta aina NATO:n laajennuksiin saakka. Erinäiset tapaukset historiassa Venäjän itsevarmasta käytöksestä, kuten Krimin sota, kylmän sodan alku sekä Krimin valtaaminen Ukrainan Euromaidanin vallankumouksen jälkeen, voidaan nähdä Kremlin reaktiona lännen osoittamasta kunnioituksen puutteesta Venäjän statusta, asemaa sekä erityisiä kulttuurisia siteitä kohtaan.¹¹⁸

5. Kirkko takaa yhteiskuntarauhan

Edellisessä luvussa esitetyt teemat tähtäsivät Venäjän luoman arvoyhtenäisyyden ylläpitämiseen ja laajentamiseen sekä länsimaisen ”rappeutumisen” leviämisen estämiseen. Kristillisen yhtenäisyyden rakoilu ja maallistuminen aiheuttavat yhteiskunnalle hallaa repien sen eri kansoja ja etnisyyksiä erilleen. Kirkko on osoittanut, että kaikki länsimaat pystyvät jakamaan samanlaiset perusarvot, sillä kaikkien suurten perinteisten uskontojen perusidea pohjautuu samalle perinteelle. Yhteiskunnan järjestyksen kannalta on siis tärkeää, että

---

¹¹⁷ Verkhovski 2014, 51, 58.

¹¹⁸ Feklyunina 2019, 8; Tsygankov 2019, 1.

enemmistö jakaa samanlaiset arvot ja että niitä suojellaan. Tätä päämäärää tukien ja sitä perustellen kannanotosta löytyi neljä teemaa: jumalanpilkka uhkaa yleistä järjestystä, kristinuskofobia sekä kirkon vastaisuus ja niiden vastustaminen, uskovien suojaaminen lainsäädännöllä sekä ortodoksisen kirkon sisäinen viesti yhtenäisyyteen kehottaen.

Arvoyhtenäisyyteen tähtäävät kannanoton teemat ylläpitävät järjestystä sekä yhteiskunnassa, että koko universumissa. Heti kannanoton ensimmäisessä kappaleessa viitataan valinnanvapauteen ja sen väärinkäytön, eli jumalan pilkkaamisen ja kirkon herjaamisen, tuovan uhkan jumalan luomalle yleismaailmalliselle järjestykselle: ”Sen kaltainen Luojan vastustaminen [jumalanpilkka tai kirkon herjaaminen] tuhoaa Hänen luomansa järjestyksen universumissa ja johtaa luomakunnan ahdinkoon ja kärsimykseen.”¹¹⁹ Kun huomioi Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon ottaman aseman maailman konservatiivisten arvojen suojelijana teeman voi liittää sen historiasta kumpuavaan ajatukseen eurooppalaisten keskellä vakautta ylläpitävään voimaan sekä ulkopolitiikassa uudestaan nousseeseen venäläisen messiaanisuuden ideologiaan.

Putinin ensisijainen tehtävä hänen ensimmäisestä päivästäan presidenttinä oli vakinaistaa Venäjän ulkopolitiikka. Hän halusi, ettei maata pidetä yhtään vähempiarvoisena eikä myöskään mahdollisena hajottajana, vaan yhtenä muista ”normaaleista” suurista valloista. Putinilla oli kuitenkin oma käsityksensä normaalista. Putin on pragmaattisen eurasianismin kannattajana, eli ajatuksen, että Venäjä on sekä aasialainen että eurooppalainen valta, joka on keskittynyt kehittämään yhteistyötä lännen kanssa, säilyttäen samalla uusslavofiiliseen tapaan valta-asemansa ja erityisyytensä. Tätä Putinin uusrealistista yhteistyöpolitiikkaa lännen kanssa happamoittaa kuitenkin kysymykset Venäjän poliittisen järjestelmän tilasta, eli siitä, missä demokratia saa väistyä yhtenäisyyden ja kansan selviytymisen tieltä.¹²⁰

Vuoteen 2012 saakka hengellis-moraaliset arvot olivat turvallistettu vain sisäpolitiikan kontekstissa, kunnes tuolloin ne valjastettiin Venäjän ulkopolitiikan välineeksi. Putinin lähipiiriin kuuluvat henkilöt puhuivat useasti julkisuudessa hengellis-moraalisten arvojen elvyttämisestä ja niiden valjastamista lännen ja Yhdysvaltain geopolitiittiseen taisteluun. Puheenvuoroissa toistuu länsimaiden pyrkimys luoda uusi maailmanjärjestys, jossa Venäjä olisi epäedullisessa asemassa. Länsimaisten arvojen katsotaan olevan katastrofaalisia ja niillä yritetään vain kontrolloida, hajottaa ja hävittää Venäjä. Ainoana tehokkaana vastauksena taistoon on aloittaa perinteisten hengellis-moraalisten arvojen elvyttäminen ja palata takaisin

---

¹¹⁹ DECR 2011, 1.

¹²⁰ Sakwa 2008, 268–270.

historiallisille juurille, mitkä yhdessä luovat yhtenäisen kansan ja vahvan valtion länsimaiden vastustajaksi.¹²¹

Vuoden 2013 ulkopolitiikan konsepti oli Engströmin mukaan kriittinen askel ulkopoliittisissa suhteissa. Konsepti on hänen mukaansa hyvin samankaltainen kuin Putinin esivaalien essee ulkopoliitikasta, joka julkaistiin helmikuussa 2012. Putinin eräänä argumenttina on, että maailman epätasapaino johtuu lännen, pääosin NATO:n ja Yhdysvaltojen, yrityksistä puuttua muiden maiden sisäisiin asioihin. Vuoden 2013 konseptin mukaan ”jotkin maat” jättävät huomiotta YK:n turvallisuuskomission säännöt ja pyrkivät sotilaallisin keinoin levittämään omaa arvomaailmaansa, joka johtaa ulkosuhteiden kaaokseen. Myöhemmin, vuoden 2016 ulkopolitiikan konseptissa ”jotkin maat” olivat nimetty länsimaisiin maihin, jotka pyrkivän turvaamaan asemansa maailmassa, muun muassa asettamalla näkökulmansa globaaleihin prosesseihin ja harjoittamalla vaihtoehtoisten valtakeskittymien politiikkaa, joka johtaa suurempaan epävakauteen kansainvälisissä suhteissa ja kasvavaan turbulenssiin sekä maailmanlaajuisesti että alueellisella tasolla. Venäjän ainutlaatuisena roolina vuosisatojen ajan on molempien konseptien mukaan ylläpitää tasapainoa kansainvälisissä suhteissa. Tätä käsitystä Engström kutsuu *Katekhoniksi*.¹²²

Katekhonin ajatukseen liittyy venäläisten arvojen levittäminen maailmalle pehmeän vallan kautta, jossa Venäjän ortodoksinen kirkko on ollut auttavana voimana *Russki mir* - ideologian legitimoimana. Vaikka venäläisestä messianismista puuttuu sen täysin konkreettinen määritelmä, aihe on tärkeä johtuen venäläisen identiteetin kriisistä neuvostoaajan jälkeisenä aikana sekä kollektiivisen identiteetin kriisistä globalisaation aikana. Sergei Kortunov, Venäjän ulkopolitiikan suunnittelukomitean puheenjohtajana toiminut poliitikko, on kirjoittanut Venäjän tehtävänä olevan ihmiskunnan yhtenäistäminen moraalisen täydellisyyden kautta sekä venäläisten olevan korkeiden hengellisten arvojen kansa, joiden kautta Venäjän henkinen yhteys maailmaan toteutetaan.¹²³

Alicja Curavonićin mukaan (2019) modernismi sekä nationalismi aiheutti uskonnollisen messianismin kehittymisen maalliseksi missionismiksi. Messianismin sekä missionismin välillä on hankala tehdä eroa ja ne voivatkin esiintyä rinnakkaisina ilmiöinä. Hän käyttää artikkelissaan laajaa mission nimitystä, joka viittaa valtion rooliin globaalissa järjestyksessä ja on täten messianismin (tai missionismin) komponentti, joka on merkityksellinen ulkopolitiikan analysoinnissa. Venäjän poliittisessa elämässä mission ymmärryksen juuret

---

¹²¹ Østbø 2016, 206–207.

¹²² Engström 2014, 362; Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016, artiklat 5 & 22.

¹²³ Bouvor 2010, 2, 256.

ovat ortodoksisessa kristinuskossa. Kuten aikaisemmin tutkielmassa on noussut esille venäläispoliitikkojen näkemys, Curavonićin mukaan Sergei Lavrovkin katsoi Venäjällä olevan historiallisesti erityinen asema maailmassa sekä korosti Kiovan Rus -kansan moraalista paremmuutta eurooppalaisiin verrattuna. Lavrovin ajatukset ovat täysin yhtenäiset kirkon kanssa, joka katsoo Venäjä olevan tasapainottava voima idän ja lännen välissä. Hän yhdistää Venäjän mission sen statukseen sanoen, että Venäjää tulisi kohdella suurvaltana sen normin asettajan sekä turvallisuuden ja kehityksen tarjoajan roolin takia. Venäjä tukee tasarvoisten sivilisaatioiden kumppanuuden periaatetta, joka muodostaa niiden kehityksen perinteisten arvojen mukaisesti. Missio on tärkeä osa Venäjän itseymmärrystä sekä se on elimellinen osa historiallisen jatkuvuuden vahvistamisessa, toimien näin maan ontologisena turvana. Se on samalla legitimoiva elementti Venäjän toimille sen lähialueilla ja suurvallan statukselle. Kirkko tukee valtion missiota yleismaailmallisen järjestyksen ylläpitäjänä maallisella retoriikalla ja jos Venäjän toiminta kansainvälisellä areenalla saisi imperialistisemmän ulottuvuuden, kirkko olisi instituutio, joka voisi lisätä siihen yleismaailmallisen ulottuvuuden.¹²⁴

Putinin vallan huippua on merkannut uuskonservatiivisen aatteen nousu. Sen luokittelua ideologiaksi on kyseenalaistettu ja monet tutkijat pitävät sitä pragmaattisena sekä opportunistisena luonteeltaan, ja on yleensä vastauksena ulkoisiin haasteisiin. Konservatismilla on kuitenkin joitain yhtenäisiä piirteitä, joista tärkein myös Putinin rakentamalle valtiomuodolle on ajatus uskonnon perusluonteesta traditiona, joka legitimoii valloillaan olevan yhteiskunnallisen järjestyksen viittaamalla jumalan tahtoon. Muita piirteitä ovat muun muassa traditionalismi, maailmankaikkeuden ja sen osien näkeminen organismeina, aivan kuten venäläisten uskonnonfilosofien maailmannäkemyksen mukaan, moraalinen järjestys sekä ihmisluonnon korostus. Konservatismi yleensä kumpuaa pelosta, että ympärillä oleva yhteiskunta tai instituutio, johon on läheisesti kuulunut, lakkaa olemasta.¹²⁵ Kannanotosta voidaan huomata näitä konservatiiviseen ajatteluun Venäjän yhteiskunnassa viittaavia piirteitä. Jumalanpilkkan ja kirkon herjaamisen katsotaan muun muassa rikkovan jumalan tahdon mukaista järjestystä sekä universumissa että yhteiskunnassa, tuhoavan moraalisen järjestyksen sekä ihmisen kyvyn toimia oikein, kuten mikä tahansa synty¹²⁶. Itse kannanoton voidaan taas nähdä olevan vastaus pelkoon, että ortodoksisen uskonnon merkitys hupenee huomattavasti sekä Venäjän nyky-yhteiskunnassa että globaalisti.

---

¹²⁴ Curanović 2019, 254, 263–264.

¹²⁵ Shnirelman 2019, 347–348; Karppinen 1999, 18.

¹²⁶ DECR 2011, 1.

Venäläiset uuskonservatiivit pitävät ortodoksista uskoa poliittisena uskontona, joka korostaa Venäjän ortodoksisen kirkon roolia taistelussa ilkeää voimaa, eli länttä kohtaan. Venäläisessä perinteessä Moskova on esitetty kolmantena Roomana, joka taistelee antikristusta vastaan. Tuoden ajatuksen nykypäivään jo 1500-luvulta, lännen rooliksi on osoitettu Venäjää vastaan juonitteleva, omia arvojaan pakottava ja kaaosta levittävä Anomia¹²⁷, jota vastaan Venäjä suojautuu, ei taistele. Tästä on Venäjän eliitin mukaan esimerkkinä muun muassa Venäjään kohdistuvat pakotteet Ukrainan kriisin takia. Uuskonservatiivien mukaan ortodoksisuudesta tullut suvereniteetin takaaja. Täten venäläisen messianismin perusteella kaikki toimet, jotka pyrkivät heikentämään Venäjän ortodoksisen kirkon asemaa, kuten Pussy Riot, tulee estää. Ne nimittäin edustavat sekä hyökkäystä Venäjän suvereniteettia kohtaan että merkkiä tulevasta tuomiopäivästä. Ideologinen käänne kulttuuripolitiikassa edustaa yritystä vahvistaa ortodoksista suojaa psykologisessa kylmässä sodassa.¹²⁸

Ylläpitääkseen yhteiskunnan sisäistä eheyttä sekä jatkuvuutta, Venäjän kansallisen turvallisuuden strategiaan vuonna 2015 on lisätty useita kohtia, joissa korostetaan hengellismoraalisten arvojen levittämistä sekä kehittämistä. Kannanotto tuo esille myös yhteiskunnan järkkymisen kannalta huomioon otettavat tekijät. Yhtenä, tai jopa vakavimpana, häiriötekijänä on jumalanpilkka sekä kirkon herja. Useimmiten yhteiskuntarauhan rikkoutuminen liittyy uskonnollisten ihmisten, ja etenkin kristittyjen, ihmisarvon loukkaamiseen, sillä he ovat useimmissa yhteiskunnissa enemmistö.

Outrage against the religious feelings and humiliation of the human dignity of such a sizeable social community presents a real threat to civic accord.¹²⁹

Kannanotto tukee muun muassa kansallisen turvallisuuden strategiaan istutettua ajatusta, jossa ortodoksisen yhtenäisyyden hajottaminen on turvallisuusriski yhteiskuntatasolla. Molemmat dokumentit ovat osoitus Putinin sekä ortodoksisen kirkon historiapolitiikasta, jossa luodaan yhtenäistä narratiivia enemmistön suojaksi. Strategian mukaan perinteiset hengellismoraaliset arvot on elvytettävä ja uusille sukupolville opetettava oikea suhtautuminen Venäjän historiaan¹³⁰. Historiapolitiikan tarkoituksena on estää ”väärät” näkemykset Venäjän historiasta ja kehittää patrioottista kasvatusta. Virallinen muistipolitiikka jättää kuitenkin vähemmistöjen historiantarinat pois. Historialla on tärkeä osa identiteetin rakentumista, joten tällä tavoin estetään etnisten vähemmistöjen yhtenäistyminen sekä separatismin pelko.

¹²⁷ Engström käyttää artikkelissaan termiä ”Anomia” viitaten Venäjän tulkintaan lännen ”ideologisesta aggressiosta”, jolla tarkoitetaan kristillisten arvojen hylkäämistä, enemmistön pakottamista sopeutumaan vähemmistön mielipiteisiin, epävakautta ja kaaosta. (Engström 2014, 375–376.)

¹²⁸ Engström 2014, 366–376.

¹²⁹ DECR 2011, 2.

Hengellis-moraalisiin arvoihin kuuluvat strategian mukaan muun muassa perhe, kollektivismi, Venäjän kansalaisten historiallinen yhtenäisyys sekä kotimaan historiallinen jatkuvuus. Näiden arvojen eroosio sekä kansan yhtenäisyyden hajoaminen katsotaan olevan uhka kansalliselle turvallisuudelle kulttuurin alalla. Uhkatekijöinä nähdään ulkoinen kulttuurin ja informaation kasvu, etenkin huonosti tuotetut massatuotteet, väkivallan ja sallivaisuuden propaganda, suvaitsemattomuus, venäjän kielen opetuksen ja osaamisen huonontuminen, yritykset väärentää Venäjän historiaa sekä laittomat kulttuurillisten esineiden loukkaukset. Turvatakseen kansallisen turvallisuuden strategiset päämääränsä kulttuurin alalla valtio vahvistaa ja lisää perinteisiä hengellis-moraalisia arvoja, varmistaen uskonnollisen, etnisen sekä rotujenvälisen suvaitsevuuden sekä kansan keskinäisen kunnioituksen.¹³¹

Strategia katsoo globalisaation tuomat elementit uhkaksi Venäjän kansalliselle turvallisuudelle. Strategiasta, kuten kannanotostakin, on tulkittava, että paluu hengellis-moraalisiin arvoihin on avain kollektiivisen yhtenäisyyden ja kansojen välisen rauhan takaamiseksi. Valtion turvatessa Venäjän ortodoksinen perinne se luo kirkolle samanlaisen asetelman yhteiskuntarauhan säilyttävänä voimana kuin Venäjän tsaari Aleksanteri I:n vallatessa Suomen alueet Ruotsilta vuonna 1809. Suomalaiset olivat omaksuneet Ruotsin tapaan luterilaisen uskonnon sekä sen tuoman yhteiskunnallisen järjestyksen. Estääkseen kansan kapinan, Suomen suurruhtinaskunnan annettiin säilyttää luterilainen usko sekä jotkin ruotsalaiset tavat. Vuosien 2011 ja 2012 mielenosoitukset kuitenkin osoittivat, ettei konservatiivinen yhtenäistämispolitiikka demokratian hinnalla miellytä Venäjän nyky-yhteiskunnassa samalla tavalla.

Monikulttuurisuuden vastustaminen on paradoksaalinen ilmiö Venäjällä, sillä yhtäältä he korostavat arvokasta monietnistä kansaansa, joka katsotaan muun muassa oikeudeksi edistää maailmanlaajuisesti konservatiivisia perinteisiä perhearvoja¹³², kun taas toisaalta monikulttuurisuuden katsotaan tuovan uhan perinteisille venäläisille arvoille perustuvalla yhtenäisyydelle. Selityksen tälle on esittänyt Kolstøn ja Blakkisrudin mukaan (2018) venäläistä nationalismia tutkinut Emil Pain, jonka mukaan Venäjällä on ainakin kaksi eri nationalismin muotoa, imperialistinen sekä etninen. Imperialistinen nationalismi saattaa näyttäytyä ristiriitaiselta muualla maailmassa, mutta Painin mukaan ei Venäjällä. Ennen Neuvostoliiton hajoamista venäläiset eivät olleet ennen eläneet kansallisvaltiossa. Heti kun venäläiset ruhtinaskunnat olivat kerääntyneet Moskovon nousevan voiman alaisuuteen, valtio

---

¹³⁰ Strategia 2015,

¹³¹ Strategia 2015, artikla 78–80.

¹³² Stoeckl 2016,

alkoi 1500-luvun puolivälissä laajentumisensa ei-slaavien sekä ei-ortodoksisten kansojen keskuuteen, kuten tataarien ja turkinsukuisten kansojen alueelle. Nationalistisesti orientoituneet venäläiset pitivät valtiota ylpeyden aiheena identifioituen siihen kansallisvaltiona, vaikka virallisesti se oli monikansallinen valtio, ja Pietari Suuren aikaan jopa imperiumi.¹³³ Venäjän voidaan nähdä tulkitsevansa myös nykyisen alueensa kansallisvaltioksi, tunnustaen neljä pääuskontoa sekä luoden yhtenäisyyttä monietniseen kansaan perinteisillä venäläisillä arvoilla, jotka kumpuavat sen historiallisesta ”yhtenäisestä kansallisvaltiosta”.

Kolstø ja Blakkisrud tulkitsee Venäjän toimet Ukrainassa ilmentymänä ennemmin nationalismista kuin imperialismista. Niissä ei korostu niinkään Venäjän alueen laajentamispyrkimykset vaan se, että Krimin väestöstä suurin osa on etnisiä venäläisiä, jotka kokevat syrjintää Ukrainan valtion osalta. Heidän mukaansa samanlaisia piirteitä on havaittavissa myös Putinin puheesta Krimillä maaliskuussa 2014. Putin valitteli, että venäläisistä on tullut yksi suurimmista, jos ei jopa suurin, jakautuneista kansoista maailmassa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Korostaakseen viestiään presidentti oli käyttänyt puheessaan etnistä ja kulttuurillista sanaa venäläiselle (*rusški*) hänen aikaisemmin käyttämänsä neutraalin ja poliittisesti korrektimman termin (*rossiskij*) sijaan. Kolstøn ja Blakkisrudin artikkelin mukaan nationalistisen leirin teoreetikko Valerii Solovei piti Putinin sananvaihdon ideologisena innovaationa, joka osoittaa, että Putin on rakentamassa kansallisvaltiota imperiumin elvyttämisen sijaan.¹³⁴ Tulkinta Putinin halusta perustaa kansallisvaltio saa tukea myös pyrkimyksestä yhdistää venäläiset samojen hengellismoraalisten arvojen alle. Kristinuskoon perustuvalla moraaliyhtenäisyydellä estetään kansanrivien rakoilu. Jumalasta ja kristinuskosta loitontuminen katsotaan kannanotossa yhdeksi yhteiskuntarauhaa rikkovaksi tekijäksi.

Lifting up her prayers to the Lord, the Church does what she can to prevent the grave sin of blasphemy and slander from spreading in the life of society and from provoking civic disorders and from separating people from God.¹³⁵

Yhteiskunnan yhtenäisyyden hajoaminen yhdistetään sekä kannanoton että Venäjän ulko- ja sisäpolitiikan retoriikassa vahvasti uskonnollisen perinteen ja ihmisten häpäisyyden.

Kannanotossa puhutaan jopa kirkon vastaisuudesta ja kristinuskofobiasta, jolla luodaan olemassa oleva eksistentiaalinen uhka, minkä varjolla pystytään oikeuttamaan muun muassa sanan- ja uskonnonvapautta rajoittavat keinot yhteiskunnassa sekä legitimoivat Venäjän perinteisten konservatiivisten arvojen promootiota kansainvälisillä foorumeilla.

¹³³ Kolstø & Blakkisrud 2018, 2–3.

¹³⁴ Kolstø & Blakkisrud 2018, 2–3.

there is a pressing need to respond to the cases of Christianophobia observed in various countries and expressed in intolerance and hatred towards Christian values, traditions and symbols which most of the world population believe to be an integral part of their worldview.

Valtion johtajien puheissa sekä muun muassa kansallisen turvallisuuden strategiassa

perinteisten hengellis-moraalisten arvojen rappeutuminen katsotaan johtuvan kasvavasta materialismin ja individualismin korostuksesta. Dokumentti nostaa nimensäkin mukaisesti esille tahallisen jumalanpilkkan provokaationa kristinuskon opetuksia ja kirkkoa vastaan, jonka se tulkitsee kristinuskofobiaksi. Teema kristinuskofobian vastaisesta taistelusta liittyy Venäjän messiaaniseen tehtävään, eli sen ulkopolitiikan missioon, jossa tavoitteena on luoda arvoyhtenäisyyttä konservatiivisten arvojen ympärille ja sitä kautta luoda vakautta sekä venäläiseen yhteiskuntaan että maailmanlaajuisesti. Kannanotosta on tulkittava viesti, jonka mukaan kirkon kritisoijat leimataan sen vastustajiksi, jotka pyrkivät levittämään kristinuskon vastaista moraalialia sekä kirkon vastaisia ajatuksia, ollen näin potentiaalisia uhkia yhteiskuntajärjestykselle:

Imperfections in the life of the earthly Church are used by her antagonists to justify blasphemous actions and slanderous accusations which become instruments of a public campaign aimed to propagate socially important decisions contradicting Christian morality and to have anti-church ideas rooted in the mass consciousness.¹³⁶

Kirkon vastustajat kylvävät kannanoton mukaan ”hämmennyksen siemeniä” (*seeds of confusion*) heikkojen ortodoksien sieluun ja tällä tavalla välillä horjuttaa heidän uskoaan jumalaan ja kirkkoon sekä synnyttää voimakkaan ja harkitsemattoman reaktion loukkaamalla heidän uskonnollisia tunteitaan. Tämän estämiseksi, ”ortodoksisen kirkon jäsenten, papiston ja seurakunnan, tulisi antaa järkevä ja tehokas vastaus jumalanpilkkaan ja kirkon sekä sen ylimmän auktoriteetin herjaukseen käyttäen eri keinoja, jotta heikkoja voitaisiin suojella houkutuksilta ja itse syntiset pysäyttää heidän syntisiltä teiltään ja tuoda mahdolliseen katumukseen.”¹³⁷ Kirkon herja ja jumalanpilkka esitetään kannanotossa orwellilaisena yhteiskunnan järjestystä rikkovana ajatusrikoksena, joka tulisi estää oikeanlaisella hengellisellä elämällä tai tarpeen tullen jopa kriminalisoida.

Kristinuskofobia asettuu ortodoksisen kirkon vaikutusvallan vähenemisen pelkoon sekä pluralistisen uskontomaailman leviämiseen Euroopassa. Kannanotto nimittäin toteaa jumalanpilkallisen teon olevan mikä tahansa uskosta lankeaminen, jolloin maallistuminen sekä vieraiden uskontojen omaksuminen voidaan tulkita epäluottamuslauseena ei vain kirkolle ja valtiolle, mutta myös kristilliselle perinteelle, jonka eurooppalaiset jakavat.

---

¹³⁵ DECR 2011, 3.2.

¹³⁶ DECR 2011, 1.

¹³⁷ DECR 2011, 3

Kasvava monikulttuurisuus katsotaan olevan pois kristinuskolta ja maallisuuden tuomat haasteet uhkaksi kirkolle.

Christianophobia is also manifested in actions which humiliate human dignity and insult the religious feelings of Christians, instigate religious enmity towards and discrimination against them.¹³⁸ Kristina Stoecklin mukaan (2010) piispa Ilarionin puheissa 2000-luvulla on esiintynyt useita eri termejä viittaamaan kristinuskoon kohdistuvaa eksistentiaalista uhkaa. Muun muassa ”militantti maallistuminen” tai ”militantti ateismi” tähtäävät uskonnon hävittämiseen yhteiskunnaallisesta sekä poliittisesta elämästä sekä sen lukitsemiseen ”yksityisen hurskauden gettoon”. Esimerkkinä Ilarion toi Stoecklin mukaan esiin Venäjän ortodoksisen kirkon kokeman neuvostoajan ja sen olevan nyt valmiina puolustamaan itseään militanttia ateismia vastaan. Myöhemmin hän viittasi myös maallisen humanismin olevan yksi uskonnonvastainen ideologia, natsismin ja kommunismin ohella, jotka pyrkivät korvaamaan perinteisiä arvoja utopistisilla ajatuksilla sekä kannustamaan irrationaalista vihaa kristittyjä kohtaan. Vuodesta 2005 eteenpäin Venäjän ortodoksinen kirkko päätti, ettei militantti maallisuus ole enää tarpeeksi tarkka termi kuvaamaan ortodoksisen kirkon koettuja haasteita, joten käyttöön otettiin kristinuskofobia. Venäjän ortodoksinen kirkko katsoo sen olevan maallistumisen tietty muoto, jonka kohteena on nimenomaan eurooppalainen kristittyjen enemmistö. Stoecklin mukaan kristinuskofobia liittyy Venäjän ortodoksisen kirkon näkemykseen, jossa liberaali ihmisoikeusdiskurssi suosii vähemmistöjä ja vähemmistöuskontoja enemmistöjen kustannuksella. Kirkon mukaan valtioiden neutraali kanta uskonnolliseen monimuotoisuuteen Euroopassa voidaan tulkita kristinuskofobiaksi.¹³⁹

Myös Cai Wilkinson on osoittanut (2014) Venäjän moraalisuvereniteettipolitiikkaan liittyvän ajatus, jossa enemmistön intressit menevät vähemmistöjen etujen edelle ja yhteiskunnan tärkeimpiä instituutioita tulee suojata vähemmistöjen pakottavalta elintavoilta.¹⁴⁰ Viitaten useasti kristinuskon olevan valtakulttuuri ”monissa yhteiskunnissa”, kannanotto kritisoi monikulttuurisuuden tuomia haasteita lainsäädännölle. Kannanotto vihjailee, että syy siihen miksi nykyaikainen maallinen laki on siirtynyt suojelemaan uskonnollisten ihmisten oikeuksia, arvokkuutta ja tunteita varsinaisten uskonnollisten ideoiden sijaan johtuu (1) tarpeella tarjota tasa-arvoinen asema lain edessä ihmisille eri elämäntapomuksista yhteiskunnissa missä on eri uskonnon kannattajia sekä ei-uskonnollisia. (2) Ajatuksella, että maallinen laki ei voi osallistua uskonnolliseen keskusteluun

---

¹³⁸ DECR 2011, 2.

¹³⁹ Stoeckl 2010, 219–220.

¹⁴⁰ Wilkinson 2014, 369.

(uskonnollisista totuuksista), sillä muuten se tunkeutuu teologian alueelle, jonne se ei kuulu.¹⁴¹

Vaatimus lainsäädännön suojauksesta kristityille oli kaikkein useimmin esiintynyt teema kannanotossa kristittyjen kollektiivisen identiteetin ohella, ja se esiintyi jopa seitsemän kertaa. Maallista lainsäädäntöä käsitellään koko toisen kappaleen verran ja se liittyi lähes jokaisessa kohdassa uskonnollisten ihmisten kollektiivinen ihmisarvon suojelun teemaan. Lainsäädännön teema on mielestäni sekä kannanotossa että Venäjän yhteiskunnassa kaikkein selvin osoitus Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon välisistä läheisistä suhteista. Kannanoton uskalias puuttuminen maalliseen lainsäädäntöön osoittaa kirkon aseman olevan valtion silmissä sen liittolainen, ottaen huomioon Venäjän olevan virallisesti maallinen valtio. Yhteiskunnassa taas lainsäädäntö takaa ortodoksiselle kirkolle etuoikeutetun aseman muun muassa rajoittamalla muiden uskonnollisten yhteisöjen toimintaa. Lainsäädäntö on arvoyhtenäisyyden toimeen panemisen kirsikka, joka virallistaa perinteen jatkuvuuden noudattamisen. Se pitää yhteiskunnan järjestystä koossa, antaen valtiolle vallan rangaista väärintekijöitä. Kannanotto kannustaa yhä tuen antamista varsinkin historiassa olemassa olleille lainsäädännöllisille normeille, jotka vastustavat jumalanpilkan julkista levittämistä¹⁴². Kirkko sai lopulta sen mitä se halusikin.

Vuoden 1997 laissa rajoitettiin ulkomaisten lähetyssaarnaajien sekä vapaakirkkojen toimintaa, taaten ortodoksiselle kirkolle etuoikeutetun aseman yhteiskunnassa. Laki osoitti kirkon tärkeyden neuvostojälkeisen Venäjän politiikan, kulttuurin sekä yhteiskunnan kehityksessä. Virallisesti Venäjä on sekulaari maa, jossa noudatetaan uskonnollisen pluralismin periaatetta. Moskovan patriarkaatin onnistunut kampanja ulkomaalaisten lähetyssaarnaajien ja uskontokuntien toimintaa rajoittavasta lainsäädännöstä havainnollistaa ortodoksisuuden vaikutusvaltaa sen toimivallan ylittävissä ja poliittista hallintoa koskevissa kysymyksissä. Ortodoksinen usko on ollut jo kuitenkin kauan keskeinen osa maan poliittista elämää. Prinssi Vladimirin tuoma kristinusko Kiovan Rus -kansalle merkitsi intiimien kirkko-valtiosuhteiden alkua, jota opasti bysanttilainen sinfoninen ideaali kirkollisen ja maallisen vallan kaksoisvallasta. Ortodoksinen kirkko ymmärtää asemansa yhteiskunnassa *sobornost* periaatteen kautta, joka ilmentää maallisen ja hengellisen erottamattomuutta ja uskonnon ulottuvuutta jokaiselle elämänalueelle. Valtion tehtäviin ymmärretään kirkon sisällä Turusen

---

¹⁴¹ DECR 2011, 2.

¹⁴² DECR 2011, 2.

mukaan synnin vastustaminen voimalla, autoritäärisen vallan käyttäminen sekä hallinnolliseen politiikkaan osallistuminen.¹⁴³

Valtion ja kirkon yhteistyön tiivistyessä Putinin palatessa presidentinvirkaan vuonna 2012 hän myös aloitti kriminaalilain kiristämisen sananvapauden osalta. Vain muutama kuukausi Pussy Riot -protestin jälkeen syyskuussa 2012 esiteltiin uusi lakiehdotus, joka tunnetaan laajasti ”jumalanpilkkalakina”. Lain uskotaan olevan reaktio yhtyeen esitykseen ja mahdollisesti myös epäsuora todiste siitä, että jäsenten tuomiot huliganismista eivät olleet lakiin perustuvia. Alun perin oli tarkoitus luoda täysin uusi artikla, joka olisi kriminalisoinut uskonnollisten rituaalien ja tilaisuuksien sekä uskonnollisten tunteiden ja vakaumuksen julkinen nöyryyttäminen ja pilkkaaminen. Luonnos sai kuitenkin niin suurta kritiikkiä medialta, että lopulta päätettiin muokata jo olemassa olevaa artiklaa 148 omantunnon ja uskonnon vapauden oikeuden rikkomisesta. Artiklaan sisällytettiin ”julkiset toimet, jotka tähtäävät yhteiskunnan halveksumiseen sekä uskovien uskonnollisten tunteiden loukkaamiseen”. Uusi versio artiklasta 148 rikoslain hybridi koostui huliganismista sekä uskonnonvastaisesta ekstremismistä ja se hyväksyttiin kesäkuussa 2013 huolimatta sen saamasta kritiikistä jopa johtavan puolueen sisältä.¹⁴⁴

Damir Gainutdinovin mukaan (2014) on ilmeistä, että lakia käytetään nimenomaan ortodoksisen kirkon kriitikoita sekä taiteilijoita vastaan, jotka käyttävät töissään ortodoksiseen kirkkoon liitettäviä symboleja. Hänen mukaansa jumalanpilkan kriminalisoinnista oli käyty keskustelua jo vuosia, mistä myös kannanotto on osoitus, mutta vasta Pussy Riot -tapauksen jälkeen kävi käsky Duuman edustajille. Rikoslaisissa oli jo olemassa suuri joukko sääntöjä, jotka ottavat huomioon muun muassa uskonnollisen vihamielisyyden motivoimat teot sekä uskonnollisuutta symboloivan esineistön häpäisyn. Viranomaiset tosin katsoivat olemassa olevien lakien rangaistuksien olevan liian heikkoja, joten ”jumalanpilkkalaki” toi viimeisen silauksen kirkon ja valtion yhteenliittymälle.¹⁴⁵ Kannanotto ei peittele Gainutdovin näkemystä lain käyttämisestä lähinnä ortodoksisen kirkon kriitikoita vastaan. Kyseessä on yksi vaihtoehtoinen toimintatapa, jos kirkon ja sen jäseniään vastaista herjaa jaetaan julkisessa massamediassa:

To demand that criminal proceedings be established for slander and insult, and in case of slanderous information disseminated about an uncertain circle of persons on the grounds of their belonging to Orthodox Christianity, to demand that criminal proceedings be established over the instigation of religious enmity and humiliation of human dignity on the grounds of religious affiliation or to demand that a warning be issued that such actions are inadmissible.¹⁴⁶

¹⁴³ Knox 2005, 3–5, 7; Papkova 2011, 8; Jarzyńska 2014, 89; Turunen 2010, 104, 108.

¹⁴⁴ Bogush 2017, 1245–1246.

¹⁴⁵ Gainutdinov 2014, 95–96.

¹⁴⁶ DECR 2011, 3.2.

Vuoteen 2016 mennessä Venäjän uudelleen rakennettu uskonnollinen kenttä suosi yhä enemmän Venäjän ortodoksista kirkkoa. Asetelma kirkon hyväksi oli rakennettu täysin lainsäädännöllisin keinoin. Vuoden 1997 uskontolakia ei olla sinänsä muutettu, mutta siihen on tehty yhä kiristyksiä vähemmistöuskontojen toimintaa koskien. Heinäkuussa 2015 lakiin tehtiin muutos, jossa vaadittiin kaikkia uskonnollisia yhteisöjä, joilla ei ollut laillista asemaa ilmoittamaan viranomaisille olemassaolostaan ja toiminnastaan. Vuonna 2016 saatettiin voimaan lähes yksimielisellä Duuman äänestyksellä muokattu versio ekstremismilaista vuodelta 2002. Jarovajan paketti vaatii lähetystyön tekemiselle viranomaisen lupaa, jonka voivat saada ainoastaan rekisteröidyt uskonnolliset yhteisöt. 2000-luvun aikana on myös jatkuvasti hankaloitettu rekisteröimistä ja yhteisöjä on poistettu rekisteristä tai kielletty ekstremismilain nojalla, joka tähtää ei-toivottuihin uskonnollisiin yhteisöihin ja henkilöihin. 2016 vuoden lisäys myös kieltää ei-perinteisten ”alakirkkojen” kokoontumista, kieltäen sen kaikkialla muualla paitsi niille varatuissa virallisissa tiloissa. Samaan aikaan Venäjän ortodoksinen kirkko on vähitellen vahvistanut asemaansa *de facto* valtionkirkkona.¹⁴⁷

Venäjän ortodoksinen kirkko on Venäjän valtion, perinteen sekä kulttuurin voimakkain symboli. Keskusteluissa neuvostonjälkeisestä elpymisestä sekä poliittisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen alustojen uudistamisesta keskusteltaessa vedotaan jatkuvasti ortodoksiseen uskontoon. Näiden syiden takia monet vaikutusvaltaiset poliitikot pitävät Moskovan patriarkaattia vaikutusvaltaisena institutionaalisena liittolaisena. Kirkko edistää sen vahvistunutta poliittista rooliaan ja haluaa tehdä valtion kanssa yhteistyötä laajasti yhteiskunnallisissa, koulutuksellisissa, taloudellisissa ja jopa puolustuksellisissa asioissa. Joukko patriarkka Kirillin mentorin, metropoliitta Nikodim Rotovin (1929–1978), arveltuja seuraajia ovat Agadjanianin mukaan laatineet erityisen aktiivisen sekä terävän kannan moniin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Tällä sitoutumisella on ideologinen perusta vahvalle vaatimukselle saada kirkko vahvaksi toimijaksi yhteiskunnassa, joka on käynyt läpi Neuvostoliiton jälkeisen sekularisaation. Kirkon vuonna 2000 julkaisema sosiaalieettinen konsepti oli ensimmäinen julkilausuma, joka edusti sen osallistumista nykyajan haasteisiin vastaamista.¹⁴⁸

Kuvatun kaltainen suhde, jossa valtio on antanut etenkin Putinin alaisuudessa huomattavan etuoikeutetun aseman ortodoksille kirkolle muiden uskontoperinteiden kustannuksella, ei tue pluralistisen uskonnollisen ympäristön kehittymistä.¹⁴⁹ Kannanoton

---

¹⁴⁷ Aitamurto 2019, 46; Lamoreaux & Flake 2018, 2–3.

¹⁴⁸ Knox 2005, 105; Agadjanian 2017, 40.

¹⁴⁹ Knox 2005, 106.

viestin perusteella, ortodoksinen kirkko ei kuitenkaan vaikuta hätkähtävän omaa terävää retoriikkaansa, jossa leikitellään sanan- ja uskonnonvapauden tukahduttamisen rajoilla.

it is still of immediate relevance that legal norms be articulated to regulate statements and actions concerning the religious beliefs of groups of believers made by those who do not share the beliefs of these groups.¹⁵⁰

Moskovan patriarkka johti itse kampanjassa, jonka tarkoitus oli rajoittaa uskonnollista lainsäädäntöä. Väittely lain säännöksistä toi esille yhtäältä konservatiivien ja nationalistien ja toisaalta demokraattien ja liberaalien eriävät näkemyksen kirkon asemasta. Erimielisyydet johtivat konservatiivien dominointiin uskontojen välisen yhteistyön neuvoston lain valmisteluissa ja petasivat ortodoksisen kirkon sekä konservatiivisten ja nationalistien poliitikkojen yhteistyön alun. Koalitio otti lain luonnostelun tehtäväkseen, jonka he loivat ilman läpinäkyvyyttä ja konsultointia muilta Venäjän suurten uskontojen edustajilta. Venäjän ortodoksisen kirkon edustajat ovat jatkuvasti viitanneet muiden uskontojen edustajia ”pseudo-kristityiksi”, ”lahkoiksi” tai ”ortodoksisen kristinuskon vihollisiksi”. Mediassa heidän on kuvattu olevan ortodoksisen hengellisen yhtenäisyyden rikkojia sekä länsimaiden agentteja, jotka pyrkivät saamaan aikaan vallankumouksen.¹⁵¹

Vastineeksi asemastaan yhteiskunnasta sekä valtion antamasta epäsuorasta taloudellisista avusta kirkko antaa tukensa valtion politiikalle. Maria Engström esittää (2010) suomennetussa artikkelissaan, että kirkko ei itse tukenut ortodoksian politisoitumista vaan sen takana oli teologisesti ja filosofisesti valveutunut intelligentsija sekä konservatiivisia järjestöjä. Hän kuvaa poliittista ortodoksiaa kansallisen modernisaation strategiaksi, jonka pohjalla on ortodoksisuus. Kirkon läsnäolo politiikassa herättää kritiikkiä niin länsiorientoituneiden liberaalien, ihmisoikeusjärjestöjen ja akateemisen maailman kuin uskovienkin parissa. Vaikka Putin ei vielä ensimmäisinä kausinaan toteuttanut kirkon vaatimuksia, hänen viimeisessä puheessaan presidenttinä vuonna 2007 hän sisällytti kirkon sisällispoliittikkaan ja samalla polemisoi maallista käsitystä, jossa ortodoksinen kirkko on yhteiskunnassa toissijainen. Uuskonservatiivinen teoreetikko Jegor Holmogorov tulkitsi Engströmin mukaan Putinin viestistä, että sotilaallisen vallan ja puolustuksen kehittäminen ei ole ainoastaan turvallisuuskysymys vaan myös henkinen kysymys. Holmogorovin artikkelissa Putinin ”atomiortodoksisuudessa” pysyäkseen vahvana ydinasevoimana Venäjän tulisi olla ortodoksinen.¹⁵²

Kirkon panoksesta tuli tärkeä elementti Venäjän hallituksen kokonaisvaltaiseen lähestymiseen ulkopolitiittisiin asioihin, joka tunnetaan hybridisodankäyntinä. Konsepti

---

¹⁵⁰ DECR 2011, 2.

¹⁵¹ Knox 2005, 115–116; Dunajeva & Koesel 2017, 58.

sisällyttää useiden poliittisten, teknologisten sekä yhteiskunnallisten työkalujen yhdistämisen Kremlin päämäärien saavuttamiseksi. Vaikka patriarkka Kirill vastusti aluksi kirkon tuen antamista Ukrainan sotaan kirkon vaikutusvallan menettämisen pelossa, hänen vastustuksen tukahduttamisen jälkeen kirkon tuki pantiin käytäntöön ei-sotilaallisena elementtinä. Kreml, media sekä Donbassin separatistit tukeutuivat ortodoksian tukemaan nationalistiseen propagandaan sodan myymisessä julkisuuteen sekä miehitetyle kansalle. Propaganda tähtäsi lännen, johon Ukrainan hallitus tukeutui, esittämiseen korruptoituneena, ei-ortodoksisena ja täten ei-venäläisenä. Sen tarkoitus oli yllyttää vähemmistöt länsimaistumista vastaan ja se vastusti erinäisiä ”läntisiä” tapoja, kuten aborttia ja sama sukupuolta olevien liittoja. Konfliktin syypääksi maalattiin Ukraina ja ukrainalaiset nationalistit, jotka rikkovat ortodoksiset yhtenäisyyden.¹⁵³

Venäjän ortodoksisen kirkon vaalima *Russki mir* -termi on viime aikoina kärsinyt Putinin ankarasta ulkopoliitikasta. Ukrainan kriisin alettua kirkon on ollut hankala liittää käsitteeseen yhtenäisyyttä korostavia miellelyhtymiä. Kirkko ei pystynyt pitäytymään sivussa poliittisesta konfliktista ja se menetti huomattavasti kannatustaan. Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka myönsi lokakuussa 2018 Ukrainan ortodoksiselle kirkolle itsenäisen aseman Moskovian patriarkaatista ja sen asema koko ortodoksisessa maailmassa on heikentynyt. Suhtautuminen sotaan on vaihdellut kirkon sisällä, Kirillin kritisoimisesta riittämättömästä tuesta Venäjälle aina sotatoimien vastustamiseen. Ryhmä Pietarin ortodokseja pitivät vuonna 2014 rauhanmarssin, kutsuen itseään Pietarin ortodoksit rauhan puolesta Ukrainan kanssa. Ukrainan sodan kritisoiminen on aiheuttanut kirkon sisällä skismaa ja moni pappi on joutunut vaikeuksiin.¹⁵⁴

Viimeisenä teemana nostin kannanotosta kirkon viestin ortodoksisille kristityille ja papeille, jolla kannanotto vaimentaa toisinajattelijoiden ääntä kirkon sisällä. Sen voidaan tulkita olevan pyrkimys luoda kirkkoon yhtenäisyys, jotta se säilyttäisi uskottavuutensa kansan silmissä sekä uskollisuutensa valtioon nähden. Toisaalta kirkon moniäänisyys ei ole lähtökohtaisesti huono asia, sillä tällöin se tarjoaa jotakin jokaiselle. Aineistosta nousi mielenkiintoinen seikka, jossa kannanotto vaihteli käyttämiään nimityksiä kristityille tai uskoville. Aikaisemmin huomion, että dokumentissa puhuttiin yleisesti kristityistä tai uskovaisista kun viesti haluttiin osoittamaan globaalia kollektiivista kristittyä identiteettiä ja peräänkuuluttamaan perinteistä yhtenäisyyttä kohtaan. Useimmissa kohdissa, joissa kirkko

---

¹⁵² Aitamurto 2019, 47; Engström 2010, 3–4.

¹⁵³ Lamoreaux & Flake 2018, 2–3; Aitamurto 2019, 57.

¹⁵⁴ Penttilä 2019, 38–40; Aitamurto 2019, 57.

suuntaa sanomansa kristityille jumalanpilkkan ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, kannanotto kuitenkin tarkensi puhuvansa ortodoksikristityille. Kohtia, jotka voidaan tulkita viestiksi, löysin yhteensä seitsemän, joista kuudessa mainittiin nimenomaan ortodoksit.

The Church addresses herself to the Orthodox Christians who have fallen into the sin of blasphemy with words of admonition, calling them to repentance and healing the consequences of their actions.¹⁵⁵

Kannanoton sävy ortodoksien tekemään jumalanpilkkaan ja kirkon herjaan on huomattavasti jyrkempi kuin kirkkoon kuulumattomien, vaikka myös heille oikeudellista rangaistusta vaaditaan. Ortodoksien kohdalla katsotaan tilanteen ja sen vakavuuden mukaan välttämättömäksi sekä jumalanpilkassa että kirkon herjassa jopa kirkosta erottaminen (*canonical ban*), sillä he kannanoton mukaan omilla teoillaan päättävät olla olematta enää kirkon jäseniä. Teon vakavuuden arviointi ja sen luokittelu jumalanpilkaksi sekä kanoninen ja moraalinen reaktio ortodoksisessa kirkossa tulisi tehdä kirkon kanonisten ja moraalisten normien perusteella. Kirkosta erottamispäätöksen tekee jokin kirkon auktoriteeteista, kuten Pyhä synodi, hiippakunnan oikeus tai piispainneuvosto, ja se tulee hyväksyttävä Moskovan ja koko Venäjän patriarkalla.¹⁵⁶

Ortodoksisen kirkon yhtenäisen ulkopoliitiikan takana ei ole suinkaan yhtenäinen rintama, joka tukee kirkon nykyistä politiikkaa, josta osin myös kannanotto on osoitus. Tutkijat ovat Papkovan mukaan perinteisesti jakaneet kirkon 1990-luvun puolesta välistä eteenpäin kolmeen ryhmään; traditionalisteihin, joka valtavirtana patriarkka Kirillin johdolla vastaa pääosin kirkon ulkomaanpolitiikasta ja tukee poliittista ideologiaa valtiojohtoisesta ortodoksiasta; fundamentalisteihin, joka on suuntauksista selkeästi nationalistisin sekä muukalaisvihamielisin; ja liberaaleihin, joka on kaikista marginaalisin, länsimielinen sekä liberaalin demokratian kannattaja. Traditionalistien kanta on kirkon kuuluvien ääni ja he ovat muun muassa määritelleet ideologisen kannan ulkopoliitiikkaan, joka perustuu tutkielmassa jo käsitellyille perinteisille arvoille. Uudella ideologiallaan he edelleen perustelevat positionsa ihmisoikeuksiin, sivuuttaen fundamentalistien näkemyksen, joka ei halunnut ottaa asiaan kantaa ollenkaan, sekä liberaalien, jotka olisivat halunneet ihmisoikeuksien selkeämpää tukemista. Kolmijako on kuitenkin vain analyttinen, eikä se vastaa täysin ryhmien itsekuvailua. Heidän kantansa voivat myös mennä päällekkäin joissain aiheissa, esimerkiksi fundamentalistit ja traditionalistit ovat usein samalla sivulla moraalisisissa ja eettisissä kysymyksissä, mutta he eroavat toisistaan tästä vakaumuksesta johdettujen poliittisten strategioidensa suhteen.¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ DECR 2011, 3.1.

¹⁵⁶ DECR 2011, 3.1.

¹⁵⁷ Papkova 2011, 19–20; Aitamurto 2019, 50; Stoeckl 2016, 133–134, 145.

Kirkon virallinen kanta on maltillisesti konservatiivinen, joka kuitenkin sanoutuu irti läntisestä liberalismista. Ortodoksisessa kirkossa on lisäksi useita epävirallisia sen lähellä olevia, mutta siihen kuulumattomia, tai ortodoksisuutta edustavia tahoja. Epäviralliset liikkeet tarjoavat kanavan ortodoksian vaikutukselle, joka näkyy etenkin maallikkoaktiivisuuden sekä toisinajattelevien pappien kautta. Moniäänisyys osoittaa merkittävää ja kasvavaa jakoa virallisen ja epävirallisen kirkon elämän välillä. Paikallisseurakuntaelämän sijaitessa kaukana patriarkasta ja hänen virallisista lausumistaan pappien omilla näkemyksillä ja opeilla on enemmän painoarvoa. Papiston keskuudessa on jälkikommunistisella ajalla ollut erityisesti kiistaa ekumeniasta. Virallinen kirkko osallistuu ekumeenisiin neuvotteluihin aktiivisesti, mutta osa papistosta on niitä vastaan pitäen niitä omasta uskosta luopumisena.¹⁵⁸

Kannanotto sopii Moskovan patriarkaatin johdon toimien jatkuvuuteen, jossa kirkon sisäisiä toisinajattelihoita on pyritty vaimentamaan jo neuvostoajoista lähtien. Osiossa kirkon herjaamisesta korostetaan kanonisen oikeuden roolia sovittelun mekanismina.

In a case of slander perpetrated in the midst of Orthodox Christians, both clergy and laity, an examination should be carried by church means in keeping with the spiritual experience of the Orthodox Church in building relations of fraternal love. -- The church legal procedure based on canon law is an important instrument of achieving reconciliation and justice within an Orthodox community.¹⁵⁹

Koska kirkon herjaa ei määritellä tarkkaan kannanotossa sitä voidaan käyttää kirkon sisällä kurinpidon välineenä, sillä kirkon herjaamiseksi voidaan luokitella myös sen yhtenäisyyttä rikkovat julkilausumat. Muun muassa Penttilä kirjoittaa (2019) artikkelissaan ortodoksisesta ulkomaanpapista Isä Nikolaista, joka kohtasi toisinajattelijoiden kohtalon. Hän kritisoi Venäjän sotatoimia Ukrainassa ja rangaistukseksi kirkko otti häneltä seurakuntapapin viran ja lähetti hänet luostariin. Patriarkka Kirillin yrityksestä huolimatta kitkeä toisinajattelijat kirkosta sekä keskittää viestinnän itselleen, kirkko on yhä moniääninen instituutio¹⁶⁰. Sen sisällä painaa myös yhä neuvostoajan taakka, sillä kirkko ei ole käsitellyt menneisyyttään totien sen vain sopeutuneen sen aikaiseen yhteiskuntajärjestelmään. Kirkon sisällä on yhä sen virallisen linjan opposentteja ja pappien osallistuminen esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan saa kirkon korkeammalta tasolta paheksuvia signaaleja.¹⁶¹

Valtuuttamalla kannanotossa ortodoksiset maallikot sekä papiston vastustamaan jumalanpilkkua sekä kirkon herjaa yhteiskunnassa kirkko pyrkii ulottamaan sanomansa maallikko-organisaatioihin saakka, joihin se ei yllä. Antamalla siunauksensa omatoimiselle vastustukselle pyhien kaanonien sekä kirkon virallisten asiakirjojen ohjauksella se ikään kuin

¹⁵⁸ Turunen 2010, 116–117; Knox 2005, 76; Aitamurto 2019, 50.

¹⁵⁹ DECR 2011, 3.2.

¹⁶⁰ Aitamurto 2019, 60.

¹⁶¹ Turunen 2010, 117–118.

värvää agentejaan julkiseen tilaan ilmiantamaan väärintekijät.¹⁶² Kaarina Aitamurto esittää (2019), että kirkon moniäänisyys saattaa olla jopa tietoinen strategia. Sallimalla patriarkka Kirillia fundamentalistisempia sekä liberaalimpia henkilöitä organisaatiossaan kirkko viestittää poliitikoille ja kansalaisille sen olevan valmis muuttamaan linjaansa tarvittaessa.¹⁶³

6. Venäläisten arvot murenevät

Kannanotto esittää venäläisten uskonnollisuudesta ja etenkin ortodoksisista kristityistä hyvin yhtenäisen kuvan. Se korostaa ”kristittyjen oikeellisen ja Jumalaa pelkäävän elämäntavan” mallia ja antaa siunauksensa maallikoille ja heidän organisaatioilleen nousta barrikadeille, kun heidän kollektiivinen ihmisarvonsa sekä uskonnolliset tunteet ovat uhattuina¹⁶⁴. Venäjän ortodoksinen kirkko on ottanut pikkuhiljaa Neuvostoliiton jälkeisellä ajalla auktoriteettia normien asettajana sekä moraaliopettajana. Se on pyrkinyt levittämään konservatiivisia arvoja maailmanlaajuisesti, joka on merkki kirkon halusta toimia suvereenina maailmanlaajuisena instituutiona. Tämäkin voidaan tulkita pehmeän vallan *Russki mir*- ajattelun piiriin. Venäjän ortodoksisen kirkon itsenäinen toimijuus usein unohdetaan tutkimuksissa, jotka luokittelevat perinteisten arvojen agendan Venäjän arvoperusteisen ulkopoliittikan alle¹⁶⁵.

Nyky-Venäjällä on yhä enemmän korostettu ortodoksisuuden merkitystä sekä historiassa että venäläisyyden kansallisena identiteettinä, mutta harva venäläisistä on aktiivisia uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistujia. Monet näkevät ortodoksisen kristinuskon ennemmin vain osana venäläistä kulttuuria ja perinnettä kuin uskonnollisena instituutiona, ja tilastojen mukaan ihmiset ovat melko tietämättömiä sen sisällöstä. Tilanne on paradoksaalinen, sillä samalla kun kansalaisten uskonnollisuus on vähenemässä, instituutiot, kuten valtio, ovat valjastaneet kristilliset arvot toimiansa tueksi. Kirkon parantuneesta taloudellisesta tilanteesta ja mahdollisuudesta päästä kansalaisten lähelle valtion avulla huolimatta kirkko ei kykene tyydyttämään suurimman osan Venäjän kansalaisten hengellisiä tarpeita eikä vaikuta merkittävästi heidän yhteiskunnalliseen asennoitumiseensa.¹⁶⁶

Vaikka kirkko maalaa hyvin yhtenäistä kuvaa venäläisistä, heidän arvomaailmansa on pirstaloitunut ja liimattu kokoon useamman kerran aina yhteiskuntajärjestelmän muuttuessa. Suuri osa, noin 75–80 % Levada centerin mukaan, vastaa kyselyissä identifioituvansa ortodoksiksi, mutta venäläisten elämäntapa on maallinen. Eri tulosten mukaan venäläisistä käy kirkossa tai moskeijassa kerran kuussa vain noin 7–8 %. Jumalaan uskoi vuonna 2011

---

¹⁶² DECR 2011, 3.1.

¹⁶³ Aitamurto 2019, 60–61.

¹⁶⁴ DECR 2011, 3.1.

¹⁶⁵ Stoeckl 2016, 144.

kyselyssä 68 %, mutta vain vajaa 4 % sanoi osaavansa uskontunnustuksen ”Minä uskon” tai muslimien uskontunnustuksen ”Shahadan”. Venäläisistä 36 % ei ollut ikinä lukenut Uutta testamenttia tai Koraania. Yhtenä syynä alhaiseen aktiivisuuteen nähdään Turusen vuonna 2004 tekemien haastattelujen perusteella se, että papisto esittäytyy rikkaana eliittinä hienoine autoineen, kun kansa kärsii köyhyydessä. Kirkko nähdään neutraalina valtion instituutiona ja siksi sen vaikutusvalta moraalisten arvojen ja yhteiskunnan näkemysten opetuksessa Venäjän kansan keskuudessa on rajattu.¹⁶⁷

2010-luvun loppua kohden kansan kriittisyys on voimistunut kirkon vaikutuksiin kulttuurielämässä, esimerkiksi elokuvien sensuuriin. Kirkon tiukka side valtioon on yksi keskeisimmistä kritiikin kohteista. Mielipide on muuttunut myös uskovien tunteita suojaavia sääntöjä kohtaan, eivätkä ne saa enää yhtä suurta kannatusta kuin muutama vuosi sitten. Kirkon konservatiivinen käänne on saattanut jo kääntyä sitä vastaan nuoremman ja koulutetumman sukupolven edustajien osuuden kasvaessa ortodoksisessa kirkossa. Vaikka Jarzyńskan ja Levada centerin kyselyn mukaan esimerkiksi yli puolet venäläisistä (56 %) pitivät Pussy Riotin saamia rangaistuksia riittävänä, venäläisillä oli ristiriitainen suhtautuminen tapaukseen. Monet kummastelivat patriarkka Kirillin taipumatonta kantaa, joka vaati henkilökohtaisesti ankaria rangaistuksia jäsenille uskonnollisten ihmisten tunteiden loukkaamisesta sekä ortodoksisen perinteen loukkaamisesta. Hänen vaatimuksiensa nähtiin olevan kaukana kristillisestä armosta.¹⁶⁸

Nykyvenäläiset seuraavat Esa Seppäsen mukaan (2015) menestyksen moraalikoodia elämänohjeena. Siihen ei sisälly arvoja tai ominaisuuksia kuten rehellisyys, arvokkuus, vastuullisuus, valistuneisuus, henkevyys tai kulttuuri. Neuvostoajan arvomaailma ja standardit, johon kuuluu myös kollektiivisuus, on laskussa ja liberaalien arvojen tunnustajien määrä on kasvanut jopa kahdeksankertaisesti. 1970-luvulla tehdyssä tutkimuksessa 60 % vastaajista ilmoitti tärkeimpien tavoitteidensa olevan ensimmäisenä pyrkimys olla hyödyksi ihmisille, yhteiskunnalle ja isänmaalle sekä toisena yhteiskunnan kunnioittaminen ja arvostaminen. Kaikkien ylevimmäksi elämän tavoitteeksi enemmistö kansalaisista määritteli moraalisen malliesimerkin näyttämisen ja sen vaikutuksen ympäristössä.¹⁶⁹

Tulokset ovat neuvoston propagandan vaikutuksen mukaisia verrattuna nykypäivään. Yli puolet nykyvenäläisistä pitää tärkeimpänä aineellista hyvinvointia, rahaa ja perhettä. Huomattavaa on, että sosialismin ajan listan kärkipäässä esiintyneet ominaisuudet ovat nyt

---

¹⁶⁶ Jarzyńska 2014, 88.

¹⁶⁷ Penttilä 2019, 36–37; Jarzyńska 2014, 94–95; Turunen 2010, 116; Levada 2019.

¹⁶⁸ Penttilä 2019, 38–40; Zorkaia 2014, 8, 17–20; Jarzyńska 2014, 95; Levada 2013.

sen häntäpäässä. Esimerkiksi isänmaanrakkauden listasi tärkeäksi vuonna 2012 vain 10 % vastaajista. Patriotismi on eräs ortodoksisuuden hyve kirkon sosiaalieettisen lausunnon mukaan, mutta Levada centerin kyselyssä vain 9 % venäläisistä vuonna 2018 yhdisti oman kansan ”meidän uskontoomme ja esi-isiemme uskoon” kysyttäessä ensimmäistä mieleen tulevaa asiaa omasta kansastaan. Tulos tippui jopa kuusi prosenttiyksikköä vuoden 2015 vastauksista. Kirkko on näin tarjoutunut valtion työkaluksi kansalaisten uskonnollisuuden varmistamisessa.¹⁷⁰

Pyrkimys länsimaistumiseen ja erityisesti amerikkalaisuuteen on vaikuttanut arvojen muokkautumiseen. Seppäsen mukaan tutkijat kumoavat väitteet, joiden mukaan venäläisillä olisi ”imperiumisyndrooma” tai ”messiaanisuuden palo”. He eivät halua elää yhtään huonommin kuin maailman kehittyneimpienkään valtioiden väestöä. Enemmistö venäläisistä kuitenkin näkee maansa kolmanteen maailmaan verrattavan keskitason kehitysvaltiona ja useat ajattelevat Euroopasta ja myötämielisesti. Ilmiöitä, jotka nähdään omassa yhteiskunnassa negatiivisin silmin, venäläiset arvostavat Länsi-Euroopassa. Näihin sisältyvät esimerkiksi ihmisoikeudet, demokratia ja turvallisuus. Mielenkiintoista on, että venäläiset näkevät oman maansa kaksi kertaa ”moraalittomampana” kuin Länsi-Euroopan.¹⁷¹

Edellä mainitut tulokset selittävät sen miksi kirkko katsoi tarpeelliseksi julkaista kannanottonsa jumalanpilkasta, jos se haluaa vaalia venäläisten yhtenäisyyttä ja konservatiivista moraliopetusta. Kannanoton voidaan nähdä olevan reaktio kaikelle maallisuudelle sekä moninaisuudelle yhteiskunnassa. Kuten Jarzyńska artikkelissaan ilmaisi, Venäjän ortodoksinen kirkko on kriisissä¹⁷². Taistellessaan modernisaatiota vastaan Venäjän ortodoksinen kirkko itse käy Verkhovskin mukaan eräänlaista sisäistä modernisaatiota ainakin diskursiivisella tasolla¹⁷³. Stoecklin mukaan kirkon modernisaatio, jolla hän tarkoittaa kirkon yhteiskunnallisten sekä ihmisoikeudellisten doktriinien muodostamista, todistaa konservatiivisesta sekä traditionalistisesta, mutta kuitenkin konstruktivistista asennoitumista. Täten hän analysoi, että muun muassa kirkon muuttunut ihmisoikeuskanta edustaa ideologista uudistamista eikä vain poliittis-strategista mukaelmaa.¹⁷⁴

Kirkon imago on huonontunut kommunismista vapautumisen jälkimainingeissa, joka on vaikuttanut myös kansan mielipiteisiin kirkosta. Kirkolla oli 1990-luvulla erinäisiä skandaaleja kirkon edustajien sekaantumisesta KGB:n toimintaan ja epäilyttäviä

---

¹⁶⁹ Seppänen 2015, 27–28.

¹⁷⁰ Seppänen 2015, 27 – 28; Penttilä 2019, 37–38; Aitamurto 2019, 49; Levada 2019.

¹⁷¹ Seppänen 2015, 28–29, 120, 132–133.

¹⁷² Jarzyńska 2014, 87.

¹⁷³ Verkhovski 2014, 62.

liiketoiminnallisia toimintoja, kuten savukkeiden veroton maahantuonti ”humanitaarisena apuna”. Kirkon edustajien hieno elämäntyyli on herättänyt suuresti pahennusta köyhän kansan keskuudessa. Se esimerkiksi aloitti takavarikoidun omaisuutensa takaisin vaatimisen, kun sen olisi pitänyt vastata kansalaisten hengellisistä tarpeista. Vuonna 2010 voimaan tullen lain mukaan kirkko voi saada takaisin vuoden 1917 heiltä takavarikoitua omaisuuttaan, joka oli tärkeä askel kirkon vanhan vaikutusvallan ja loiston takaisin saamisessa. Se myös korosti ortodoksisen kirkon yhteiskunnallista etuoikeutettua asemaa, mutta ei kuitenkaan tuonut kirkkoa lähemmäksi kansaa. Kansalaiset arvostavat kirkkoa, mutta suhtautuvat kriittisesti sen poliittisen vaikutusvaltaan. Kirkon suosioon ei välttämättä niinkään vaikuta venäläisten laskenut moraali tai uskonnollisuus, sillä tilastojen mukaan moni pitää ortodoksista kristinuskoa itselleen tärkeänä. Venäläiset luottavat kirkkoon instituutiona, vaikka ne eivät pidä sitä kovin vaikutusvaltaisena¹⁷⁵.

Kannanottoa voidaan pitää kutsuna ja muistutuksena kristityille, joita ”uhkaa” maallistuminen ja altistuminen länsimaisille liberaaleille arvoille. Kirkko korostaa kannanotossa ortodoksien moraalia ja että usko suojaa jumalanpilkallisilta ajatuksilta, vahvistaen näin rooliaan kansan moraalisenä yhdistäjänä.

Instruction in Holy Scriptures and the Tradition, regular and conscious participation in the Holy Sacraments of the Church of Christ, prayer and good works – all this helps a Christian to grow spiritually and to securely protect himself from blasphemous thoughts, words and deeds against God and from insulting his neighbor.¹⁷⁶

Samalla se haluaa muistuttaa, ettei ihminen voi itse pärjätä syntisten ajatustensa kanssa, vaan se tarvitsee siihen Jumalan ja myös kirkon apua. Kansan vähentynyt aktiivisuus kirkollisissa menoissa sekä maallistuneisuus voivat herättää pelkoa kirkon sisällä heidän uskonsa laadun heikkenemisestä ja vahingollisista jumalanpilkallisista ajatuksista. Samalla henkilö, joka on hylännyt perinteiset venäläiset hengellis-moraaliset arvot on potentiaalinen uhka kansalliselle turvallisuudelle. Kirkko täyttää tehtävänsä valtiolle hengellis-moraalisen kasvatuksen ja opetuksen kautta, tukien vahvan valtion sekä yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämistä arvoyhtenäisyyden kautta, mutta saako se säilytettyä legitimitettinsä jos sen seuraajat vierastavat kirkon konservatiivista politiikkaa.

Maallistumisen ohella kannanotto reagoi Venäjän uskonnollisuuden monimuotoisuuteen sekä sen kasvamiseen maahanmuuton myötä. Ortodoksinen kirkko on kiistatta kulttuurisesti sekä perinteisesti Venäjän valtakirkko, joten se vaalii etuoikeutettua asemaansa myös itse. Venäjällä on ortodoksisen kristillisyyden lisäksi kolme pääuskontoa ja kannanotto tiedostaa,

---

¹⁷⁴ Stoeckl 2016, 221.

¹⁷⁵ Penttilä 2019, 38–40; Aitamurto 2019, 60; Turunen 2010, 101–102, 104–105; Jarzyńska 2014, 88–89; Ellis 1996, 156.

ettei uskovien ihmisten käsitysten suojelemisen tule estää muiden ihmisten uskomuksista, uskonnoista ja elämäkatsomuksista keskustelemista. Se kuitenkin korostaa, että uskonnollisessa keskustelussa tulisi tarkastella molemminpuolisen arvostuksen, rehellisyyden sekä oikeellisuuden periaatteita. Ihmisiä ei tule syyttää jumalanpilkasta ja uskonnon halventamisesta heidän esittämänsä kritiikin perusteella.¹⁷⁷

Kirkko ei enää tunnusta venäläisyyden monietnisyttä ja uskontojen kirjoa, joka kasvoi uskonnon vapauduttua 1990-luvulla. Moskovan patriarkaatti on ollut itse luomassa lainsäädäntöä, jossa rajoitetaan muiden uskontojen vapauksia. Edellisessä luvussa esittelin laillisen prosessin, jossa vahvistettiin ortodoksisen kirkon asema Venäjän yhteiskunnassa. Konservatiiviset sosiaalieettiset opetukset eivät enää välttämättä houkuta sukupolvea, joka on omaksunut länsimaisen ajattelun arvomaailman, kuten Seppäsen raportoimat tilastot osoittavat. Toisaalta konservatiivisten arvojen nostaminen valtion ideologian pohjaksi tapahtui sopivaan aikaan länsimaisen oikeiston aktiivisuuden kannalta. Kannanotto voidaan nähdä osana maailmanlaajuisista kehitystä, jossa korostetaan nationalismia sekä konservatiivisia arvoja. Valtio löytää tällä tavalla myös liittolaisia ideologialleen hyvinkin läheltä, esimerkiksi Unkarista ja Puolasta. Yhteisen kristikunnan suojeleminen sekä konservatiivisten perhe- ja moraaliarvojen säilyttäminen vetoaa myös useaan eurooppalaiseen sekä amerikkalaiseen. Sen avulla Venäjä pystyy lieventämään kuvaa itsestään vihollisena, joka on saattanut piirtyä kylmän sodan sekä Krimin valtauksen aikana länsimaisten mieliin.

Stoeckl esitti kirkon normin asettajan roolin vaihtoehdoksi rationaaliselle valinnalle, joka on ortodoksisen kirkon tapauksessa valinta siitä, mitkä arvot painavat eniten, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo vai hengelliset ja konservatiiviset perhearvot. Kremlin yritykset käyttää ortodoksista kirkkoa vahvistaakseen omaa legitimitettiään eivät todennäköisesti vie toivottuun lopputulokseen ja saattaa johtaa siihen, että osa uskovista hylkää kirkon kokonaan¹⁷⁸. Diskurssissa Venäjän asemasta maailmalla on kuitenkin huomattavaa vastakkainasettelua. Melville et al. artikkelin (2019) mukaan argumentteina on yhtäältä Venäjän ”heikko lenkki”, eli muun muassa maan verrattain pieni ja pysähtynyt talous, haavoittuvaisuus pakotteille sekä korruptio, ja toisaalta Venäjän pyrkimys muokata ja heikentää liberaalia maailmanjärjestystä ja länsimaista demokratiaa. Kirjoittavat tutkivat

---

¹⁷⁶ DECR 2011, 3.1.

¹⁷⁷ DECR 2011, 2.

¹⁷⁸ Jarzyńska 2014, 87–88.

”venäläistä paradoksia”, jossa kansakunta, jonka kansallisen vallan merkittävien resurssien havaitaan vähenevän, harjoittaa dramaattisesti lisääntyntä kansainvälistä vaikutusvaltaa.¹⁷⁹

Jos Putin aloitti kirkon toiveiden täytön verraten myöhään hänen presidenttiydessään, on se ollut vuodesta 2012 yhä kiihtyvämpää. Vuoteen 2020 mennessä kirkon asema on jo lain mukaan hyvinkin etuoikeutettu ja kyseisen vuoden keväällä presidentti ehdotti perustuslain muutoksia, joissa mainitaan venäläisten ”usko jumalaan” sekä avioliiton olevan heteroseksuaalinen unioni. Uudet muutokset kieltävät myös Venäjän alueiden luovuttamisen, ja myös kaikki tällaista muutosta edistävät ehdotukset kielletään. *The Moscow Timesin* artikkelin (2.3.2020) mukaan analyytikot näkevät Putinin perustuslain muutosten valmistelevan hänen jatkoaan vallan kahvassa presidenttikauden loppuessa vuonna 2024.¹⁸⁰

Alkuvuoden 2020 hallituksen ja pääministerin ero, aikeet perustuslain muuttamisesta sekä Putinin vallan vahvistaminen todistavat Kremlin toimivan yhä estottomammin, eikä edes muodollisia demokraattisia toimia noudateta. Veera Laineen ja Jussi Lassilan artikkelin mukaan (2020) tapaukset ovat jatkoa valtion koville otteille Moskovon paikallisvaaleihin liittyvien protestien tukahduttamiselle kesällä 2019. Putin pitää henkilökohtaisesti tärkeänä, että kansa hyväksyy valtion politiikan. Kansan piti äänestää perustuslaista 22.4.2020, mutta presidentti joutui siirtämään äänestystä viruspandemian vuoksi. Juridisesti äänestys ei ole merkittävä, vaan kyse on puhtaasti symbolisesta tuesta. Pandemia uhkaa Venäjän poliittisen vallan uskottavuutta, sillä kansalaisten halukkuus sopeutua tilanteeseen voi muuttua kriisin laajentuessa ja talouden heikentyessä entisestään. Pandemian seuraukset saattavat horjuttaa kansan tukea Putinin poliittiselle projektille. Perustuslakiäänestyksen lisäksi, Venäjällä tärkeä poliittinen juhla, voitonpäivä, jouduttiin siirtämään, joka merkitsee huomattavaa arvotappiota valtion johdolle. Laineen ja Lassilan mukaan leviävä virus pakottaa maan johdon vastaamaan kansalaisten aiempaa syvempään epäluottamukseen, jota pahentaa kasvava huoli terveydestä.¹⁸¹ Kannanotossa jumalanpilkasta ja kirkon herjasta lainataan venäläistä pyhimystä ja teologia Tikhon of Zadonskia ajankohtaisin sanoin:

Just as many people get infected from one infected person and die so many Christian souls get infected from one slanderer and die.

Putin saattaa huomata uhranneensa liikaa resursseja symboliselle politiikalleen jumalanpilkan ja kirkon herjan ”pandemian” pysäyttämiseksi jos se menettää viruspandemian aikana pidossa olevan kansan tuen hänen uudelleenvalitsemisensa legitimoinnilleen.

---

¹⁷⁹ Melville et al. 2019, 137.

¹⁸⁰ The Moscow Times 2.3.2020.

¹⁸¹ Laine & Lassila 2020.

7. Johtopäätökset

Analysoin tutkielmassani Venäjän valtion sekä ortodoksisen kirkon suhteita kirkon vuonna 2011 julkaistun jumalanpilkkakannanoton näkökulmasta käsin temaattisen sisällönanalyysin keinoin. Nostin aineistosta seitsemän teemaa, jotka mielestäni liittyvät Venäjän poliittiseen projektiin Putinin aikana presidenttinä toisesta kaudesta 2004 eteenpäin. Teemat esiintyvät kannanotossa kahdesta seitsemään kertaa ja ne voidaan nähdä Moskovan patriarkaatin antamana tukena valtion politiikalle. Teemojen ja niihin liittyvien poliittisten muutosten taustalla voidaan nähdä olevan diskursseja, jotka ovat yhtäältä muodostuneet hiljalleen Venäjän politiikassa jo Neuvostoliiton hajoamisesta saakka. Toisaalta Putinin kolmas presidenttikausi merkkasi useiden tutkijoiden mukaan selkeää ideologista käännoästä ulkopoliitikassa.

Ortodoksisen kirkon ja politiikan suhdetta on Venäjällä ollut muokkaamassa bysanttilaiset perinteet sinfoniasta sekä kesaropapismista. Kirkon ja valtion jakama valta on luonut asetelman, jossa ortodoksisella kirkolla on vaikutusvaltainen asema yhteiskunnassa, mutta samalla se on silti alisteinen valtiolle. Moskovan patriarkaatti on Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen osallistunut yhä enenevässä määrin sekä sisä-, turvallisuus- että ulkopoliittikkaan. Kirkon näkyvyys aloilla, jotka eivät kuulu kansan hengellisten tarpeiden tyydyttämiseen, on herättänyt kritiikkiä venäläisten keskuudessa.

Samalla ortodoksinen uskonto on ollut yksi suurimmista tekijöistä venäläisen identiteetin muodostuessa. Venäläinen maailma (tai rauha) *Russki mir* tarjoaa sekä valtiolle että kirkolle henkisen identiteetin, joka yhdistää historialliset Kiovan Rusin ortodoksiset kansat Venäjän rajojen ulkopuolella. Ajatuksesta on muotoutunut kirkon visio ideologisen Pyhän Venäjän perustamisesta, kuten vuoden 988 kasteessa oli tarkoitus. Valtion käyttämänä *Russki mir* muovaantuu pehmeän vallan välineeksi edistääkseen Venäjän vaikutusvaltaa maailmalla, ja näin ollen valtio on ottanut perinteisten konservatiivisten kristillisten arvojen levittäjän roolin.

Arvoyhtenäisyyttä korostavat teemat jumalanpilkasta syntinä ja kristittyjen kollektiivisen identiteetin ihmisarvon loukkauksesta sekä kritiikki pilkan oikeuttamisesta sanan- ja ilmaisunvapauden nojalla tukevat Venäjän symbolista politiikkaa. Tutkielmassa pohdin niiden roolia valtion johdon pyrkimyksessä palauttaa perinteiset venäläiset hengelliset moraaliset arvot ortodoksisesta historiallisesta perinteestä kansan moraalin perustaksi. Tutkimusta tehdessä löysin myös perusteluita sille, millä tavoin pyrkimystä oikeutetaan sekä mitä sillä halutaan saavuttaa. Käsittelin arvoyhtenäisyyttä sekä moraaლისuvereniteettia ja niitä

tukevia kannanoton teemoja viidennessä luvussa. Tulon siihen tulokseen, että yhtenäisyyttä pyritään muodostamaan niin Venäjän yhteiskunnan sisällä kuin maailmanlaajuisestikin.

Ortodoksinen sosiaalietiikka on tiiviisti yhteydessä sen teologiaan ja kirkon opetukseen, joten jumalanpilkka syntinä on kannanotossa kirkon moraalisen opetuksen ytimenä. Historiapoliitiikalla tähdätään perinteen jatkuvuuden takaamiseen, joka luo ideologisen yhteyden ja eheyden Venäjän monietniseen kansalle. Samalla se kuitenkin sivuuttaa vähemmistön historian narratiivit. Välineenä tavoitteelleen valtio on hyödyntänyt Venäjän ortodoksista kirkkoa ja sen historiallista arvovaltaa yhteiskunnassa. Kannanoton teemoista yhdistin kristittyjen kollektiivisen identiteetin korostuksen tukemaan päämäärää. Patriarkka Kirillin luoma käsite valtakulttuurista mahdollistaa kristityn lännen yhdistämisen essentialististen ja yleismaailmallisten perinteisten arvojen avulla. Näin valtion ja kirkon pehmeä valta ylittää Venäjän rajojen ulkopuolelle *Russki mir* -aatteen mukaisesti.

Kannanotto sekä yhtenäistämispoliitiikka osoittavat Venäjän tavoitteen olevan moraalisuvereniteetin saavuttaminen. Venäjän toiseus Eurooppaan nähden on ollut yksi suurimmista vaikutuksista sen sisä-, ulko- ja turvallisuuspolitiikan muodostamiselle. Kirkon konservatiivinen eetos sanoutuu irti länsimaisesta liberalismista, joka on ollut dominoivassa asemassa muun muassa kansainvälisten ihmisoikeusarvojen laatimisessa. Viidennessä luvussa esitin, että kannanoton teema sanan- ja ilmaisunvapaudesta jumalanpilkkan mahdollistajana kritisoi länsimaisten arvojen yleistymistä. Pussy Riot oli sekä Putinille että kirkolle tärkeä käänne heidän suhtautumisessaan liberaaleihin arvoihin ja uuden ideologisen käänteen alulle panoon. Venäjän valtio sekä kirkko ajavat perinteisten konservatiivisten arvojen sisällyttämistä kansainvälisiin ihmisoikeusdokumentteihin, jotka ne näkevät olevan länsimaisten nykyisten rappeuttavien arvojen tuotosta. Venäläisten poliitikkojen ja kirkon retoriikka luo ideologisen kylmän sodan kaltaisen vastakkainasettelun, jossa ortodoksinen usko taistelee globaalilla kentällä länsimaista ”henkistä aggressiota” vastaan.

Taistelu legitimoidaan sekä yleismaailmallisen että yhteiskunnallisen järjestyksen säilyttämisellä. Kuudennessa luvussa tarkastelin kannanoton teemoja, jotka liitin yleisen järjestyksen ylläpitoon. Näitä teemoja ovat jumalanpilkka, joka uhkaa yleismaailmallista sekä yhteiskunnallista järjestystä, kristinuskofobia ja kirkon vastaisuus, vaatimus siitä, että lain tulee suojata uskovia ja kannanoton viesti ortodoksiselle maailmalle yhtenäisyyden puolesta. Havaitsin teemojen taustalla ulkopoliittisen ideologian, yhteiskunnallisen kehityksen sekä kirkon retoriikan muutoksia. Ne tähtäävät järjestyksen ylläpitoon aina kirkon sisältä kansainväliseen rauhaan saakka, oikeuttaen Putinin järeät toimet eksistentiaalisen uhan

nojalla. Lain teemasta nousi mielestäni konkreettisimmin esille Venäjän valtion ja ortodoksisen kirkon läheiset suhteet.

Järjestyksen puolesta argumentoivat teemat liittyvät myös läheisesti arvoyhtenäisyyden sekä moraalisuvereniteetin teemoihin. Putinin pragmaattinen eurasianismi nousee 1900-luvun alun venäläisten uskonnonfilosofien aatteesta, jossa Venäjä nähdään kolmantena voimana idän ja lännen välissä. Venäläisen messianismin missio *Katekhonina*, eli kilpenä kaaosta aiheuttavia voimia vastaan, yhdistää jumalanpilkan järjestystä uhkaavan teeman kristittyjen kollektiivisen identiteetin ihmisarvoon, joista jälkimmäinen toimii ikään kuin edellistä korjaavana ja ehkäisevänä perinteisiä arvoja edistävänä toimenpiteenä. Näiden teemojen yhteneväisyys tulee esille myös Venäjän kansallisen turvallisuuden strategiassa sekä ulkopoliittikan konseptissa, joissa korostetaan perinteisiä arvoja. Kristinuskofobiaan viittaavat ilmaukset ovat myös kritiikkiä länsimaisille arvoille sekä moninaisuuden lisääntymiselle, sillä kirkon retoriikka osoitti sillä tarkoitettavan länsimaisten kristittyjen kohtaamaa kristinuskofobiaa. Vähemmistöjen olojen tukahduttaminen liittyy elimellisesti Putinin pyrkimykseen turvata enemmistön oikeudet.

Kollektiivinen ihmisarvo sekä lain vaatimus sen suojaamiselle olivat kannanotossa tiukasti yhdessä ja useimmin esiintyvät teemat. Kristittyjen ollessa enemmistö useimmissa länsimaissa maissa heidän loukkaamisensa luo kannanoton mukaan yhteiskunnan epäjärjestyksiä. Täten valtion tulisi säätää lakeja, jotka kieltävät kristittyjen ihmisarvon pilkan. Teema osoittaa kirkon vaikutusvaltaa ja sitä, että valtio on valmis antamaan kirkolle sen etuoikeutetun asemansa, sillä kirkko auttaa valtiota sen tavoitteissaan. Kannanoton vaatimus uskonnollisten ihmisten tunteiden suojaamisesta konkretisoitui vuonna 2013. Pussy Riotin protestin jälkimainingeissa syntynyt laki kriminalisoi uskonnollisten tunteiden loukkaamisen sakko- ja jopa vankeusrangaistuksen uhalla.

Johtopäätöksenäni on, että valtio hyödyntää ortodoksisen kirkon antamaa tukea saavuttaakseen yhtenäisyyden ja järjestyksen päämääriään sekä kotimaassaan että Venäjän rajojen ulkopuolella. Putin pyrkii luomaan vahvaa valtiota, joka edustaa korkeamoraalista yhtenäistä venäläistä kansaa. Kansainvälisesti hän haluaa luoda moninapaisen maailman, jossa Venäjä esiintyy täysin suvereenina suurvaltana haastaen sekä Yhdysvallat, Kiinan että Euroopan unionin, joka on laajentunut Venäjän alueen rajoille saakka. Vastineeksi kirkko saa lainsäädännön takaaman etuoikeutetun aseman yhteiskunnassa sekä alustan edistää konservatiivisia kristillisiä arvoja kouluissa, politiikassa sekä kansainvälisillä foorumeilla.

Ortodoksisen uskon katsotaan olevan sekä kirkon että muun muassa uuskonservatiivien piirissä suvereniteetin takaaja sekä maailmanjärjestyksen harmonisoija. Valtio on tehnyt

Russki mir -aatteesta välineen ylläpitää järjestystä sekä edistää Venäjän intressejä maailmalla. Venäjän mission mukaan venäläinen maailma saa yhä enemmän merkitystensä venäläisenä rauhana. Valtion ottaessa Putinin kolmannella presidenttikaudella kansainvälisen konservatiivisten arvojen advokaatin roolin, se on luonut täyskäännöksen politiikkaansa. Uusi suunta korostaa yhtenäisyyttä sekä perinteisiä arvoja demokratian ja sananvapauden kustannuksella. Valtion aggressiivinen ulkopolitiikka voi kuitenkin heikentää kirkon suosiota kansan keskuudessa, jolloin sinfoniasta voi tulla vain yksiääninen melodia.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

- DECOR (4.2.2011) The Russian Orthodox Church's Approach to Willful Public Blasphemy and Slander against the Church. *Russian Orthodox Church – Department of External Church Relations*. <https://mospat.ru/en/documents/otnoshenie-russkojj-pravoslavnoj-cerkvi-k-namerennomu-publicnomu-bogokhulstvu-i-klevete-v-adres-cerkvi/>.
- DECOR The Russian Orthodox Church's Basic Teaching on Human Dignity, Freedom and Rights. *Russian Orthodox Church – Department of External Church Relations*. <https://mospat.ru/en/documents/dignity-freedom-rights/>.
- DECOR Present-day activities. Department for external church relations of the Moscow Patriarchate (DECOR) <https://mospat.ru/en/departments/today/>.
- Levada Center (20.5.2013) РОССИЯНЕ О PUSSY RIOT И ЦЕРКВИ. <https://www.levada.ru/2013/05/20/rossiyane-o-pussy-riot-i-tserkvi/>.
- Levada Center (17.1.2019) НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И ГОРДОСТЬ. <https://www.levada.ru/2019/01/17/natsionalnaya-identichnost-i-gordost/>.
- The Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation (1.12.2016) Foreign Policy Concept of the Russian Federation. (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016). https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248.
- The Durban Review Conference (20-24.4.2009) Outcome document of the Durban Review Conference. https://www.un.org/en/durbanreview2009/pdf/Durban_Review_outcome_document_En.pdf.
- The Moscow Times (2.3.2020) Putin Proposes to Enshrine God, Heterosexual Marriage in Constitution. *The Moscow Times*. <https://www.themoscowtimes.com/2020/03/02/putin-proposes-to-enshrine-god-heterosexual-marriage-in-constitution-a69491>. Luettu: 5.5.2020.
- Raamattu (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipliseura.
- Russian Federation Presidential Edict 683 (31.12.2015) The Russian Federation's National Security Strategy. <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>.
- Статья 148. (26.6.2013) О внесении изменений в статью 148 Уголовного кодекса Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и

чувств граждан. Нарушение права на свободу совести и вероисповеданий.
<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102166335&intelsearch=%C7%E0%EA%E2%ED+%EE+%ED%E0%EA%E0%E7%E0%ED%E8%E8+%E7%E0+%EE%F1%EA%E2%F0%E1%EB%E5%ED%E8%E5+%F7%F3%E2%F1%F2%E2+%E2%E5%F0%F3%FE%F9%E8%F5>. Viitattu 12.4.2020.

Kirjallisuus

- Agadjanian, Alexander (2017). Tradition, morality and community: elaborating Orthodox identity in Putin's Russia. *Religion, State and Society*, volume 45. Pages 39–40.
<https://doi.org/10.1080/09637494.2016.1272893>.
- Agadjanian, Alexander & Rousselet, Kathy (2005). Globalization and Identity Discourse in Russian Orthodoxy. *Eastern Orthodoxy in Global Age: Tradition Faces the Twenty-first Century*. Toim. Agadjanian, A., Pankhurst, J. & Roudometof, V. Walnut Creek, Calif.: Rowman Altamira.
- Aitamurto, Kaarina (2010). Nykyaikainen slaavilainen pakanuus. *Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa*. Toim. Maija Turunen. Helsinki: Edita.
- Aitamurto, Kaarina (2019). Uuden vuosituhannen sinfonia? Ortodoksinen kirkko Venäjän politiikassa. *Uskonto ja maailmanpolitiikka*. Toim. Paukkunen, S., Pesonen, H. & Sakaranaho, T. Helsinki: Gaudeamus.
- Anderson, John (2007). PUTIN AND THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH: ASYMMETRIC SYMPHONIA? *Journal of International Affairs*, 61(1). Pages 185–201. www.jstor.org/stable/24358086.
- Bashir, Manaf & Fedorova, Maria (2015). Framing the Pussy Riot between the USA and Russia. *The Journal of International Communication*, 21:1, Pages 132-152, DOI: 10.1080/13216597.2014.978881.
- Blakkisrud, H. & Kolstø, P. (2018). Russia before and after Crimea: Nationalism and identity 2010-17. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Bogush, Gleb (2017). Criminalisation of Free Speech in Russia. *Europe-Asia Studies*, 69:8, Pages 1242–1256. DOI: 10.1080/09668136.2017.1372733.
- Bouveng, Kerstin, Rebecca (2010). THE ROLE OF MESSIANISM IN CONTEMPORARY RUSSIAN IDENTITY AND STATECRAFT. Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/438/>.
- Curanović, Alicja (2019). Russia's Mission in the World. *Problems of Post- Communism*, 66:4. Pages 253–267. DOI: 10.1080/10758216.2018.1530940.
- Dunajeva, Jekatyerina & Koesel, Karrie J. (2017). "Us Versus Them": The Politics of Religion in Contemporary Russia. *The Review of Faith & International Affairs*, 15:1. Pages 56–67, DOI: 10.1080/15570274.2017.1284402.
- Ellis, Jane (1996). The Russian Orthodox Church: Triumphalism and Defensiveness. Oxford: Palgrave.

- Engström, Maria (2014). Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy. *Contemporary Security Policy*, volume 35. Pages 356–379.
<https://doi.org/10.1080/13523260.2014.965888>.
- Engström, Maria (2010). Venäjä - suvereeni teokratia? [Russia – A Sovereign Theocracy?], *Idäntutkimus, The Finnish Review of East European Studies* 3/2010, Pages 3–10.
<https://journal.fi/idantutkimus/article/view/80022>.
- Fagan, Geraldine (2012). Russia: Pussy Riot, Blasphemy, and Freedom of Religion or Belief. *International Journal of Civil Society Law*, vol. 10, no. 4. Pages 3–8. HeinOnline.
- Feklyunina, Valentina (2018). International norms and identity. *Routledge handbook of Russian foreign policy* (1st edition.). Toim. Andrei Tsygankov. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
<https://doiorg.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9781315536934>.
- Gainutdinov Damir (2015). Russian Practice: Persecution for Criticism or Punishment for Blasphemy. *The Role of Religion in Eastern Europe Today*. Springer VS, Wiesbaden.
- Garrard, John & Garrard, Carol (2008). Russian Orthodoxy Resurgent: Faith and Power in the New Russia. Princeton & New York: Princeton University Press.
- Haskins, Ekaterina V. (2015). Places of Protest in Putin’s Russia: Pussy Riot’s Punk Prayer and Show Trial. *Advances in the History of Rhetoric*, 18:2. Pages 227–247. DOI: 10.1080/15362426.2015.108153.
- Heusala, Anna-Liisa (2014). Venäjän turvallisuuspolitiikan tutkimus taitekohdassa? *Sotilaspedagogiikka*. Toim. Arto Mutanen & Otto Pekkarinen. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Hill, Fiona. & Gaddy, Clifford. G. (2012). Mr. Putin: Operative in the Kremlin. Washington: Brookings Institution Press.
- Jarzyńska, Katarzyna (2014). The Russian Orthodox Church as Part of the State and Society. *Russian Politics & Law*. Pages 86–97. <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940520304>.
- Kananovich, Volha (2015). “Execute Not Pardon”: The Pussy Riot Case, Political Speech, and Blasphemy. *Russian Law, Communication Law and Policy*, 20:4, Pages 343–422. DOI: 10.1080/10811680.2015.1078682.
- Karppinen, Antti (1999). Venäjän Aatetta Jäljittämässä. Juva: WSOY.
- Knox, Zoe (2005). Russian Society and the Orthodox Church: Religion in Russia after communism. London and New York: Routledge Curzon.
- Köllner, Tobias (2016). Patriotism, Orthodox religion and education: empirical findings from contemporary Russia. *Religion, State & Society*, 44:4, 366–386, DOI: 10.1080/09637494.2016.1246852.

- Laine, Veera & Lassila, Jussi (2020). Covid-19 Venäjällä: Putinin näytelmää uhkaa yleisökato. 3.4.2020. *FIIA. Ulkopoliittinen instituutti*. <https://www.fiia.fi/julkaisu/covid-19-venajalla>.
- Lamoreaux, Jeremy W. & Flake, Lincoln (2018). The Russian Orthodox Church, the Kremlin, and religious (il)liberalism in Russia. *Palgrave Communications* 4:115. DOI: 10.1057/s41599-018-0169-6.
- Laruelle, Marlene (2018). The Russian Orthodox Church's Conquest of the History Market. *PONARS Eurasia*. <http://www.ponarseurasia.org/point-counter/russian-orthodox-churchs-conquest-history-market>.
- Lynch, Allen (2011). Vladimir Putin and Russian Statecraft. *Vol. 1st ed. Shapers of International History Series*. Washington, D.C.: Potomac Books. <http://search.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=390341&site=ehost-live&scope=site>.
- Maguire, Moira & Delahunt, Brid (2017). Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars. *AISHE* Volume 8, Number 3. <http://ojs.aishe.org/index.php/aishe-j/article/view/335>.
- Martin, Jane (2002). From Kiev to Muscovy: The Beginnings to 1450. *Russia: A History*. Toim. Gregory L. Freeze. Oxford University Press.
- Melville, A., Akhremenko, A., & Mironyuk, M. (2019). What Russia Can Teach Us about Power and Influence in World Politics, *Russian Politics*, 4(2), 137-167. doi: <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1163/2451-8921-00402001>.
- Mitrokhin, Nikloday & Aziza Nuritova (2009). The Russian Orthodox Church in Contemporary Russia: Structural Problems and Contradictory Relations with the Government, 2000-2008. *Social Research* 76(1), 289–320. https://www.jstor.org/stable/40972147?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents.
- Pacer, Valerie (2016). Russian Foreign Policy under Dmitry Medvedev, 2008-2012. London: Routledge, <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9781315672403>.
- Papkova, Irina (2011). The Orthodox Church and Russian Politics. New York: Oxford University Press.
- Penttilä, Maija (2019). Monitasoinen usko 2010-luvun Venäjällä. *Reseptio 2/2019 Itäisen Euroopan kirkot 30 vuotta sosialismin jälkeen*. Pages 36–41. Toim. Tomi Karttunen, Ari Ojell, Johanna Laine. Kirkkohallitus. https://evl.fi/documents/1327140/39531482/Reseptio+2_2019/90195e10-90c3-a0dc-fddb-9370be9752f3.
- Petro, Nicolai N. (2015). Russia's Orthodox Soft Power. Carnegie Council for Ethics in International Affairs. Rochester, NY. <https://ssrn.com/abstract=3172378>.

- Petro, Nicolai N. (1990). Challenge of The "Russian idea": Rediscovering the Legacy of Russian Religious Philosophy. *Christianity and Russian Culture in Soviet Society*. Toim. Nicolai N. Petro. London: Westview Press.
- Prodromou, Elizabeth (2004). Christianity and Democracy: The Ambivalent Orthodox. *Journal of Democracy*, Volume 15, Number 2, April 2004, Pages 62–75. Johns Hopkins University Press. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2004.0035>.
- Pynnöniemi, Katri (2018). Russia's National Security Strategy: Analysis of Conceptual Evolution. *The Journal of Slavic Military Studies*, 31:2. Pages 240–256. DOI: 10.1080/13518046.2018.1451091.
- Robertson, Graeme (2013). Protesting Putinism. *Problems of Post-Communism*, 60:2. Pages 11–23. DOI: 10.2753/PPC1075-8216600202.
- Taylor, Brian. D. (2011). State Building in Putin's Russia: Policing and Coercion after Communism. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tolvanen, Taisto (2012). Eräs Venäjä-tutkimuksen myytti. *Idäntutkimus* 3/2012. <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/79735>.
- Tsygankov, Andrei P. (2018). Introduction. *Routledge handbook of Russian foreign policy* (1st edition.). Toim. Andrei Tsygankov. London: Routledge, Taylor & Francis Group. <https://doiorg.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9781315536934>.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Sakwa, Richard (2008). Putin: Russia's Choice: Vol. 2nd ed. Routledge.
- Seppänen, Esa (2014) Venäjä Tienhaarassa. Helsinki: Art House.
- Sharafutdinova, Gulnaz. (2014). The Pussy Riot affair and Putin's démarche from sovereign democracy to sovereign morality. *Nationalities Papers*. 42. DOI: 10.1080/00905992.2014.917075.
- Shnirelman, Victor (2019). Russian Neoconservatism and Apocalyptic Imperialism. *Russian Neoconservatism and Apocalyptic Imperialism*. Leiden, The Netherlands: Brill. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004408005_015.
- Stepanova, Elena (2015). 'The Spiritual and Moral Foundation of Civilization in Every Nation for Thousands of Years': The Traditional Values Discourse in Russia. *Politics, Religion and Ideology*, volume 16. Pages 119–136. <https://doi.org/10.1080/21567689.2015.1068167>.
- Stoeckl, Kristina (2016). The Russian Orthodox Church as moral norm entrepreneur. *Religion, State & Society*, 44:2, Pages 132–151, DOI: 10.1080/09637494.2016.1194010.

- Stoeckl, Kristina (2012). The Human Rights Debate in the External Relations of the Russian Orthodox Church. *Religion, State and Society*, 40:2. Pages 212–232. DOI: 10.1080/09637494.2012.692246.
- Storch, Leonid (2014). The Pussy Riot Case, *Russian Social Science Review*, 55:2, 54–90, DOI: 10.1080/10611428.2014.11065544.
- Suslov, M. D. (2014). "Holy Rus": The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church. *Russian Politics & Law*, 52:3. Pages 67–86, DOI: 10.2753/RUP1061-1940520303.
- Turunen, Maija (2010). Venäjän ortodoksinen kirkko. *Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa*. Toim. Maija Turunen. Helsinki: Edita.
- Turunen, Maija (2010). Vapaakristilliset kirkot. *Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa*. Toim. Maija Turunen Helsinki: Edita.
- Uzlaner, D., & Stoeckl, K. (2019). From Pussy Riot’s ‘punk prayer’ to Matilda: Orthodox believers, critique, and religious freedom in Russia. *Journal of Contemporary Religion*. <https://doi.org/10.1080/13537903.2019.1658432>.
- Verkhovski, Aleksandr (2014). The Russian Orthodox Church as the Church of the Majority. *Russian Politics & Law*, 52:5, Pages 50–72, DOI: 10.2753/RUP1061-1940520503.
- Wilkinson, Cai (2014). Putting “Traditional Values” Into Practice: The Rise and Contestation of Anti-Homopropaganda Laws in Russia. *Journal of Human Rights*, 13:3. Pages 363–379. DOI: 10.1080/14754835.2014.919218.
- Zorkaia, Natal'ia (2014). Orthodox Christianity in Post-Soviet Society. *Russian Politics & Law*, 52:3, Pages 7-37, DOI: 10.2753/RUP1061-1940520301.
- Østbø Jardar (2017). Securitizing “spiritual-moral values” in Russia. *Post-Soviet Affairs*, volume 33:3, Pages 200–216. DOI: 10.1080/1060586X.2016.1251023.